

KESTÄVÄ KULUTUS JA ASENTEET

Suomalaisten kestävien kulutusasenteiden tarkastelua

Pauliina Kuortti
Maisterintutkielma
Sosiologia
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
kevät 2021

TIIVISTELMÄ

KESTÄVÄ KULUTUS JA ASENTEET

Suomalaisten kestävien kulutusasenteiden tarkastelua

Pauliina Kuortti

Sosiologia

Maisterintutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Terhi-Anna Wilska

Kevät 2021

76 sivua

Tämä tutkimus tarkastelee suomalaisten kestäviä kulutusasenteita. Tarkoituksena on selvittää, onko suomalaisten kulutusasenteissa tapahtunut kehitystä viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana, ja millaiset sosiodemografiset taustatekijät ovat yhteydessä yleisiin kestäviin kulutusasenteisiin ja kestävyyttä edistäviin poliittisiin toimiin. Aineistona on käytetty Turun ja Jyväskylän yliopiston suunnittelemaa ja toteuttamaa Kulutus ja elämäntapa Suomessa -aikasarjaa. Aineistot on kerätty vuosina 1999, 2004, 2009, 2014 ja 2019. Tähän tutkimukseen valittiin vuosien 1999–2019 yhdistetystä aineistosta yhteensä kaksi väittämää, joita oli tutkittu kaikkina tutkimusvuosina. Lisäksi vuoden 2019 aineistosta valittiin kahdeksan yleisen kestävä kulutuksen väittämää ja 14 poliittista ohjaamista kuvaavaa väittämää. Analyysimenetelminä on käytetty faktorianalyysia ja varianssianalyysia. Tutkimuksen teoreettisena viitekehysenä toimivat kulutusteoriat, jotka selittävät kestävä kuluttamista ja kulutukseen liittyviä asenteita.

Tutkimustuloksista selviää, että kestävät kulutusasenteet eivät ole juurikaan muuttuneet kahdenkymmenen vuoden aikana. Lisäksi tulokset osoittavat, että eri sosiodemografisilla tekijöillä on vaihteleva yhteys yleisiä kestäviä kulutusasenteita ja kestävyyttä edistävien politiikkatoimien asenteita vertailtaessa. Sukupuoli, poliittisen puolueen kannatus ja koulutus ovat yhteydessä vastuullisuutta suosivaan asenteeseen. Poliittisen puolueen kannatus ja koulutus ovat yhteydessä ympäristöystävällistä käyttäytymistä kuvaavaan asenteeseen. Kivihiilen energiarajoituksia sosiodemografisista tekijöistä selittävät sukupuoli, poliittisen puolueen kannatus, ikäluokka ja asuinalue. Metsähakkuiden ja naudanlihatuotannon rajoituksiin ovat yhteydessä puolestaan asuinalue, poliittisen puolueen kannatus, sukupuoli ja koulutus, kun taas hiilidioksidipäästöjen rajoituksiin yhteydessä ovat poliittisen puolueen kannatus, asuinalue, sukupuoli ja koulutus. Päästökaupan vähentämiseen yhteys havaittiin vain poliittisen puolueen kannatuksella ja kotitalouden koolla. Tulokset paljastavat, että suomalaisten yleiset kestävät kulutusasenteet ovat jonkin verran ristiriitaisia verrattuna kestävyyttä edistäviin poliittisen ohjaamisen asenteisiin. Esimerkiksi miesten ja naisten väliset asenne-erot sekä asenne-erot asuinalueiden välillä monimutkaistuvat poliittisen ohjaamisen asenteita tarkasteltaessa. Tulokset vahvistavat käsitystä siitä, että mitä yleisemmällä tasolla kestävyydestä puhutaan, sen myönteisempiä suomalaiset ovat muutoksiin.

Avainsanat: kestävä kulutus, asenteet, suomalaiset, kuluttajuus, kestävyuden edistäminen, poliittiset toimet

KUVIOLUETTELO

Kuvio 1. Yleisten kestävien kulutusasenteiden asennejakauma vuonna 2019 (%).....	35
Kuvio 2. Kestävyttä edistävän poliittisen ohjaamisen asennejakauma vuonna 2019 (%).	36
Kuvio 3. Keskiarvovertailu koetusta huolesta oman kulutuksen vaikutuksesta ympäristöön ja koetusta ympäristövastuullisten kulutusvalintojen tekemisestä vuosina 1999, 2004, 2009, 2014 ja 2019.	38

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1. Taustamuuttujat vuoden 2019 kyselyssä.....	24
Taulukko 2. Faktorianalyysillä muodostetut yleiset kulutusasenteet	40
Taulukko 3. Faktorianalyysillä muodostetut poliittisen ohjaamisen asennetyypit.....	42
Taulukko 4. Taustamuuttujien yhteys yleisiin kestäviin kulutusasenteisiin	44
Taulukko 5. Taustamuuttujien yhteys kestävyttä edistäviin politiikkatoimiin.....	48

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

KUVIOLUETTELO

TAULUKKOLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 KULUTUS JA KESTÄVYYS	5
2.1 Yhteiskunnalliset ja poliittiset muutokset	5
2.2 Kestävän kulutuksen määritelmä.....	7
2.3 Kestävien kulutusasenteiden kehitys suomalaisessa kulutusyhteiskunnassa.....	9
3 KULUTTAJAT JA KESTÄVÄT KULUTUSASENTEET	12
3.1 Identiteetti, ihanteet ja vaikuttaminen asenteiden taustalla	12
3.2 Sosiodemografiset taustatekijät asenteiden taustalla	14
4 AINEISTO JA MENETELMÄT	21
4.1 Tutkimuskysymykset	21
4.2 Aineiston edustavuus	21
4.3 Tutkimusmenetelmät	26
4.4 Tutkimuksen luotettavuus.....	31
5 TUTKIMUSAINEISTON ANALYYSI JA TULOKSET	34
5.1 Yleiset kestävätkulutusasenteet ja asennoituminen poliittiseen ohjaamiseen...	34
5.2 Kestävien kulutusasenteiden kehitys viimeisten 20 vuoden aikana	38
5.3 Kestävät kulutusasenteet.....	39
5.4 Yleisiin kestävänkulutuksen asenteisiin yhteydessä olevat tekijät.....	43
5.5 Kestävyyttä edistäviin poliittisen ohjaamisen asenteisiin yhteydessä olevat tekijät	48
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	57
6.1 Kestävien kulutusasenteiden kehitys.....	57
6.2 Sosiodemografiset tekijät ja kestävätkulutusasenteet	58
7 POHDINTA.....	63
LÄHDELUETTELO	66

1 JOHDANTO

Ympäristöongelmat, kuten ilmastonmuutos, luonnon monimuotoisuuden heikkeneminen ja luonnonvarojen ylikuluttaminen ovat kasvaneet yhdeksi aikamme suurimmista globaaleista ongelmista. Maailmanlaajuisesti ympäristöhaittoja on lisännyt yhä useampien ihmisryhmien tulo aktiivisiksi kuluttajiksi, tekniikan ja viestinnän kehittyminen, globaali talouskasvu, tuotteiden ja brändien määrä, kulutuksen ja markkinoinnin tehostuminen sekä yleisen tulotason nousu. (Wilska 2011, 192.) Vuonna 2019 tarvittaisiin 1,75 maapalloa, jotta koko maailman yhteenlaskettu kulutus voitaisiin kattaa. Maailmanlaajuisesti verrattuna suomalaiset käyttävät luonnonvaroja keskimääräistä enemmän. (WWF 2019.) Suomessa suurimmat päästöjen aiheuttajat ovat energiasektori, teollisuusprosessit ja tuotteiden käyttö, maatalous sekä jätteiden käsittely (Tilastokeskus, 2019). Jos kaikki maailman ihmiset kuluttaisivat suomalaisten tavoin, tarvittaisiin 3,8 maapalloa kattamaan kulutus (WWF 2019).

Ongelmana on, että elämme reilusti yli sen, mitä maapallon kantokyky kestää. Dufvan (2020) mukaan elämme tällä hetkellä ekologista kestävyyskriisiä ja yksi keskeinen tulevaisuuteemme vaikuttava tekijä on, miten vastaamme resurssien ylikulutukseen. Kulutus ei käsitä pelkästään tuotteen tai palvelun ostoa, vaan huomio kohdistuu myös tuotantoprosessien kestävyteen. Kulutustuotteiden tuotannon tulisi olla ympäristöystävällistä ja samalla huomioida eettiset ja moraaliset näkökulmat, kuten asianmukaiset työolot, työntekijöiden palkat ja eläinten oikeudet. Kulutus käsittää siis nykyään ekologisen kestävyuden lisäksi sosiaalisen kestävyuden. (Wilska 2011, 193.)

Kestävää kulutusta ja tuotantoa pyritään edistämään erilaisilla poliittisilla keinoilla. Suomi pyrkii noudattamaan YK:n kestävä kehityksen tavoitteita (Agenda 2030), jotka tähtäävät kestäväan kulutukseen ja tuotantoon (Nissinen, Lähteenoja, Alhola, Antikainen, Kaljonen, Kautto, Kuosmanen, Lippo, & Salo 2017, 15). Myös Suomen kansallinen ilmastopoliittikka nojaa vuonna 2015 asetettuun ilmastolakiin ja Euroopan unionin Pariisin ilmastopöytäkirjaan. Tavoitteena on päästöjen vähentäminen siten, että Suomi olisi hiilineutraali vuoteen 2035 mennessä. Lisäksi Suomen hallitus pyrkii uudistamaan

Euroopan unionin ja Suomen ilmastopolitiikkaa niin, että maailman keskilämpötilan nousu rajoittuisi 1,5 asteeseen. Tavoitteiden saavuttamiseksi Suomi pyrkii luopumaan kivihiiilestä, suosimaan uusiutuvia luonnonvaroja, vähentämään maatalouden päästöjä ja harjoittamaan kestävämpää maataloutta. (Valtioneuvosto.)

Kasvanut huoli kulutuksen kestävydestä on vaikuttanut myös kuluttajiin. Kuluttajat ovat alkaneet kiinnittää huomiota kulutuksen vastuullisuuteen, ja kulutuksen kestävydestä on tullut yksittäisen kuluttajan asia (Wilska 2011, 189–190). Positiivinen asennemuutos kestävästä kulutuksesta kohtaan näkyy esimerkiksi siinä, että tuotannon ja kaupan eettisiä käytänteitä arvostetaan ja yritysten etiikka vaikuttaa kuluttajien ostopäätöksiin (Uusitalo & Oksanen 2004, 219). Sekä Suomessa että kansainvälisesti ympäristöpolitiikka ja kuluttajapolitiikka painottavat kuluttajan jokapäiväisten valintojen merkitystä ja näkemys kuluttajan roolista ympäristökysymysten ratkaisijana on yleistynyt (Wilska 2011, 192; Valkonen & Litmanen 2016, 143). Poliittisessa retoriikassa korostuu pyrkimys vaikuttaa monimutkaisiin maailmanlaajuisiin ongelmiin vetoamalla kuluttajien vastuuseen kuluttamistaan hyödykkeistä (Evans, Welch & Swaffield 2017, 2–3). Luottamusta kuluttajan vapaan valinnan voimaan pidetään vahvana (Autio, Heinonen & Huttunen 2008, 58).

Ympäristötietoisuuden lisääntyessä voisi olettaa, että tieto saisi kuluttajat valitsemaan kestävämpiä vaihtoehtoja (Haanpää 2009, 71). Useissa asennetutkimuksissa on kuitenkin käynyt ilmi, että kuluttajien asenteet ja käyttäytyminen ovat ristiriidassa keskenään. Ongelmana on, että muuttuvat asenteet ja arvot eivät välttämättä muuta sitä, mitä ihmiset kuluttavat tai eivät suuntaa ihmisiä kuluttamaan kestävämmiin ja resurssiviisaampiin. Usein kuluttajien asenteiden ja toiminnan välisessä ristiriidassa heidän myönteiset asenteensa kestävydestä eivät toteudu konkreettisessa käyttäytymisessä. (Southerton 2012, 335–336.) Kuluttajien asenteet ovat myönteisiä ilmasto- ja ympäristöasioiden yleiseen tarkasteluun, mutta valmiudet hyväksyä muutoksia, jotka lisäävät kustannuksia, ovat alhaisempia (Pitkänen & Westerinen 2017, 50). Kuluttajat ovat huolissaan yritysten toiminnan kestävydestä, mutta kestävät valinnat eivät näy yhtä selkeästi käytännön toimissa. Vastuullisuus ja informaatio on lisääntynyt, mutta samaan aikaan kulutusyhteiskunta on kasvanut ennenäkemättömästi. (Wilska 2011, 191–200.) Kestävä asenneilmapiiri ei siis automaattisesti johda vastuullisempiin kulutusvalintoihin (Haanpää 2009, 71).

Yksilön vastuun korostumisen taustalla nähdään usein yhteiskunnan siirtyminen jälkiteolliseen yhteiskuntaan, jossa tuttujen rakenteita ylläpitävien erotteluiden ja luokitteluiden merkitykset vähenevät ja muuttuvat (Uusitalo 2004, 15). Postmoderneissa teorioissa henkilökohtainen vastuu yhteiskunnallisista ja globaaleista ongelmista korostuu, sillä vastuu moraalisisista säännöistä ja niiden edistämisestä on siirtynyt yhteiskunnan vastuulta yksilöille. Yksilöiden eettiset tehtävät lisääntyvät, vaikka niiden täyttämistä edellyttävät yhteiskunnalliset voimavarat kutistuvat. Tästä seuraa eettinen paradoksi, joka tarkoittaa valinnanvapauden tuomaa valinnanpakkoa muuttuen vapaudesta vastuuksi, jolla on seurauksia. (Bauman 1996, 42–43.) Postmodernissa yhteiskunnassa ihmisen identiteetin nähdään perustuvan yksilöllisiin kokemuksiin sen sijaan, että se muodostuisi suhteissa muihin ihmisiin (Middlemiss 2014, 330).

Postmodernien teorioiden ongelmana on, että niissä korostuvat yksilölliset valinnat ja kulttuuristen, sosiaalisten, demografisten ja rakenteellisten tekijöiden vaikutus jää huomioimatta (Wilska 2011, 197). Sosiodemografisten tekijöiden huomiotta jättäminen voi rakentaa kuluttajan kuvasta yksipuolisen, jos asenteisiin vaikuttavat ulkoiset tekijät jätetään huomiotta. Kuluttajalla ei esimerkiksi välttämättä ole käytettävissään tarvittavaa tietoa todellisen vastuullisen valinnan muodostamiseen. Kuluttajien valinnat ja teot saattavat jäädä melko merkityksettömiksi siitä huolimatta, että yksilö tukee kestävyyttä asennetasolla. (Haanpää 2009, 98.)

Koska yksilön vastuuta korostetaan nykyajan poliittisessa retoriikassa kestävän kulutuksen edistäjänä yhä enemmän, on tärkeä tutkia suomalaisten kestäviä kulutusasenteita. Tutkimuksen tarkoituksena onkin selvittää, ovatko suomalaisten kestävät kulutusasenteet kehittyneet kahdenkymmenen vuoden aikana. Asennetutkimus on yleensä painottunut yleisten kestävien kulutusasenteiden tutkimiseen. Asenteita kestävyyttä edistäviä poliittisia toimia kohtaan on kuitenkin tutkittu Suomessa vain vähän. Yleisesti suomalaisten nähdään asennoituvan myönteisesti ilmasto- ja ympäristötavoitteisiin. Tutkimuksista todetaan kuitenkin, että ihmisten on helppo asennoitua myönteisesti yleisluontoisiin tavoitteisiin hyvien asioiden edistämiseksi, kun taas konkreettiset arkeen vaikuttavat muutokset epäilyttävät kuluttajia enemmän. Lisäksi ihmisillä saattaa olla politiikkatoimiin liittyviä vahvoja näkemyksiä, jotka eivät välttämättä vastaa toisiaan. Vaikuttaisikin siltä, että mitä yleisemmällä tasolla ympäristönsuojelusta ja kestävyydestä puhutaan, sitä valmiimpia

suomalaiset ovat muutoksiin. (Pitkänen & Westinen 2017, 49–50.) Tästä syystä mielenkiintoni kohdistuu siihen, mitkä tekijät vaikuttavat toisaalta kestävien kulutusasenteiden taustalla ja toisaalta kestävyyttä edistävien politiikkatoimien taustalla. Onko niiden välillä havaittavissa mahdollisesti eroja? Kestävien politiikkatoimien tutkiminen saattaa paljastaa kuluttajista jotain sellaista, mikä auttaa ymmärtämään laajemmin kestäväen kulutuksen kenttää ja sitä edistäviä poliittisia toimia.

Tutkielma sijoittuu sosiologisen kulutustutkimuksen jatkoksi keskusteluun, jossa tarkastellaan, millaisena kuluttajan rooli nähdään kestävyuden edistäjänä nykyajan yhteiskunnassa. Tarkemmin tähän keskusteluun otetaan osaa tutkimalla suomalaisten kuluttajien kestäviä kulutusasenteita. Teoreettisena viitekehyksenä käytetään kulusteorioita, jotka selittävät kulutuksen roolia nyky-yhteiskunnassa ja suomalaisessa kulutuskulttuurissa. Seuraavaksi käsitellään tutkielman teoreettista taustaa, eli tarkastellaan kestävää kulutusta kulutuskulttuurin ja suomalaisten kulutusmentaliteettien kehityksen kontekstissa. Sen jälkeen asenteita tarkastellaan kuluttajiin vaikuttavien tekijöiden näkökulmasta. Teoriaosuudesta edetään tutkimuskysymysten, aineiston ja tutkimusmenetelmien esittelyyn. Tutkimusaineiston muuttujat operationalisoidaan ja analysoidaan, jonka jälkeen esitetään tutkimustulokset. Lopuksi tulokset vedetään yhteen ja pohditaan niiden merkityksiä.

2 KULUTUS JA KESTÄVYYS

Tässä luvussa suomalaisten kestävän kulutuksen asenteet kontekstualisoidaan laajempaan yhteiskunnalliseen kehykseen käsittelemällä kestävän kulutuksen taustalla vaikuttanutta kulutuskulttuurin kehitystä ja ympäristökysymysten politisoitumista. Sen jälkeen määritellään kestävän kulutuksen käsite. Käsitteen määrittelyn jälkeen tarkastellaan kulutuskulttuurin kehitystä Suomessa ja suomalaisille tyypillisten kulttuuristen kulutusasenteiden kehitystä.

2.1 Yhteiskunnalliset ja poliittiset muutokset

Kulutus on kulttuurisia merkityksiä omaava historiallisesti muuttuva ilmiö ja erilaiset kulutusmallit ilmentävät kulutuskulttuuria ja sen hetkisiä arvostuksia (Uusitalo 2004, 5). Kulutuskulttuurin synnyn taustalla nähdään usein kapitalismin kehitys, teollistuminen ja kaupungistuminen (ks. Sassatelli 2007). 1600–1700-luvuilla talouskulttuuri muuttui merkitsevästi. Näinä vuosisatoina tuotantoa ja työtä kohtaan kehittyi uusi rationaalisempi asenne. (Sassatelli 2007, 14, 30.) Kulutuskulttuuria vahvasti massatuotannon kehitys, sillä kasvava kysyntä vaati kasvavaa tuotantoa. Kaupungistumisen seurauksena huomio kohdistui kaupunkielämään. Kulutusta alettiin tutkia osana modernia elämäntapaa, sillä muoti nousi keskeiseksi modernin ajan ilmiöksi. (Ilmonen 2007, 21.) Vähitellen kansalaiset alkoivat identifioitua kuluttajiksi (Mäkelä 2013, 88). Yhteiskunta muuttui tuotannon yhteiskunnasta kuluttajien yhteiskunnaksi (Bauman 2007), jossa kulutus nähtiin ihmisarvoa määrittävänä tekijänä (Mäkelä 2013, 88). Siirtymä teollisesta yhteiskunnasta kulutusyhteiskunnaksi näkyi yksilöllisissä elämäntyylyissä ja kulutuskäyttäytymisessä (Haanpää 2009, 71). Yksilöllisyys alkoi korostua, sillä ymmärrys yksilöstä ja yksilön suhteesta yhteiskuntaan muuttui. Kulutuksen ja yksilöllistymisen nähtiin kietoutuneen toisiinsa, sillä kulutuksen välityksellä yksilölle mahdollistui uudenlainen identiteetin toteuttaminen tuotteita ostamalla. Sosiaalisten yhteisöjen merkitys väheni ja yksilöitä ei sidottu enää samalla tavalla statukseen, yhteiskuntaluokkaan ja sukupuoleen. (Middlemiss 2014, 932.)

Ympäristökysymysten muodostuminen yhteiskunnallisiksi huolenaiheiksi kansainvälisesti on vaikuttanut siihen, että kulutuskulttuuriin on suhtauduttu kriittisesti ja huomio on kohdistunut kulutuksen kestävyYTEEN. Etenkin 1962 vuonna ilmestynyttä Rachel Carsonin teosta *Äänetön kevät* pidetään ympäristöongelmien yleisen keskustelun aloituksena. Sen jälkeen vuonna 1972 vaikutti Rooman Klubin raportti *Kasvun rajat*. (Wilska 2011, 190.) Käsitteet yhteiskunnallisista riskeistä ovat muuttuneet ympäristöongelmien myötä. Riskit on alettu ymmärtää hitaasti kehittyviksi ja liikkuviksi eikä niitä voi enää rajata tai paikantaa yksittäisiksi onnettomuuksiksi. (Valkonen & Saaristo 2016, 17.)

Ympäristöuhkien ja globaalien ongelmien tiedostaminen käynnistivät poliittisen keskustelun, jossa kapitalistista talouspolitiikkaa pyrittiin uudelleen järjestelemään sisällyttäen siihen ympäristöystävällisiä linjoja (ks. Spaargaren 2000). Ekologinen modernisaatio alkoi määrittää politiikkaa uudelleen ja sen myötä keskusteluun nousi se, miten eri instituutiot ja sosiaaliset toimijat voivat integroida ympäristöhuolia arkipäiväiseen toimintaan, kehitykseen ja suhteeseen ihmisten, instituutioiden ja luonnon välillä (ks. Mol, Spaargaren & Sonnenfeld 2014). YK:n asettama Brundtlandin komitea määritteli kestävä kehityksen ensimmäistä kertaa raportissa *Our Common Future* 1987. Kestävä kehitys määriteltiin nykyhetken tarpeet tyydyttäväksi kehitykseksi, joka ei vaaranna tulevien sukupolvien mahdollisuutta tyydyttää omia tarpeitaan (WCED, 1987). Kestävä kehityksen ansiosta taloudellisen kestävyuden lisäksi alettiin vaatia myös ekologista ja sosiaalista kestävyyttä. Samaan aikaan keskustelu ympäristön ja ihmisen välisestä suhteesta voimistui ja ekologista modernisaatiota kritisoitiin sen teknologiasuuntautuneisuudesta sekä vihreään kapitalismiin johtavasta toimintatavasta. (esim. Ewing 2017; Carolan 2004.) Ekomodernisaation rinnalle nousi radikaalimpia suuntauksia, kuten syväekologia ja ympäristöfeminismi, jotka painottavat ihmisen asemaa tasavertaisena luonnon rinnalla sen hallitsemisen sijaan (Dryzek 2013, 188–189). Näiden näkökulmien mukaan ainoina ratkaisuinähdään edistysuskon hylkääminen, väestönkasvun hidastuminen ja kaikkien elintason madaltaminen. Vaikka näkemykset ovat radikaaleja, ovat ne silti osoittaneet nyky-yhteiskunnan ekologisia ongelmakohtia ja niiden taustatekijöitä. (Litmanen 2016, 188.) Sosiologisessa kirjallisuudessa on esitetty, että kestävä kulutuksen arvostaminen viittaisi yhteiskunnan postmateriaalisten arvojen suosimiseen (ks. Inglehart 1981; 1997). Taloudellisen kasvun maksimoinnin ja materiaalisten arvojen sijaan länsimaisissa yhteiskunnissa olisi siirrytty elämänlaadun ja subjektiivisen hyvinvoinnin aikakaudelle

(Kujanen, Räsänen & Sarpila 2014). Nykyään ajatellaankin, että kulutuskulttuurin on muutettava kestävämmäksi ja kulutuksen sijaan olisi edistettävä kestävyiden kulttuuria (Assadourian 2013, 113).

2.2 Kestävän kulutuksen määritelmä

Kestävä kulutus voidaan ymmärtää kattokäsitteenä, joka sisältää toisilleen läheisen ympäristövastuullisen, eettisen ja poliittisen kulutuksen käsitteet. Alun perin kestävä kulutus on määritelty ympäristövastuullisuuden näkökulmasta. Se määriteltiin kestävä kehityksen määritelmään nojaten tavaroiden ja palvelujen käyttämiseksi niin, että sillä vastataan perustarpeisiin ja parannetaan elämänlaatua samalla, kun luonnonvarojen ja myrkyllisten aineiden käyttö sekä jätteiden ja saasteiden määrä minimoidaan tuotteen elinkaaren aikana tulevien sukupolvien tarpeita vaarantamatta (Norwegian Ministry on Environment: Oslo Roundtable on Sustainable Production and Consumption 1994). Myös nykyään kestävä kulutus yhdistetään ympäristövastuullisuuteen ja vihreään kuluttamiseen (esim. Haanpää 2009; Wilska & Autio 2003; Kujanen ym. 2014). Ympäristövastuullisessa kulutuksessa huomioidaan kulutuksen ympäristövaikutukset (Haanpää 2009, 69).

Ympäristövastuullisuuden lisäksi kestävä kulutuksen määritelmä on laajentunut eettiseksi kuluttamiseksi (esim. Nyrhinen & Wilska 2012; Pecoraro 2016; Niemelä-Nyrhinen & Seppänen 2019). Eettinen kulutus huomioi ympäristövastuullisuuden lisäksi sosiaaliset ja taloudelliset tekijät kulutuksessa (Haanpää 2009, 69). Tavoitteena on tukea kaupankäyntiä, joka on sosiaalisesti vastuullista, ja joka pyrkii vastustamaan globaaliin kaupankäyntiin liittyviä epäoikeudenmukaisuuksia, kuten lapsityövoiman ja matalapalkkaisen työvoiman käyttöä, ympäristön saastumista, ihmisoikeusrikkomuksia ja globalisaation aiheuttamaa kehityksen eriarvoisuutta. Sosiaalisesti vastuullisen kaupankäynnin lisäksi eettisessä kulutuskonseptissa huomioidaan tavaroiden tuotantoon ja toimittamiseen liittyvät eettiset ja moraaliset näkökohdat. (Uusitalo & Oksanen 2004, 215.) Kestävä tuotanto nähdään keinona globaalille paremmalle kehitykselle ja tulevaisuudelle (esim. Pecoraro 2009).

Kestävä kulutus ei välttämättä viittaa suoraan kuluttamiseen vaan se voidaan liittää elämäntyyliin ja elämäntapaan, jossa kuluttajat kiinnittävät huomioita arkipäiväisiin toimiin

(esim. Janhonen, Mattila, Mesiranta, Kouhia, Autio & Närvänen 2020). Tällöin kestävä kulutus määritellään joustavaksi, tasapainoiseksi ja kontekstisidonnaiseksi lähestymistavaksi, jossa korostetaan resurssien kestäväää käyttöä, elämänlaadun parantamista ja ylikuluttamisen vähentämistä (esim. Janhonen ym. 2020). Kuluttamisen vähentäminen ei välttämättä tarkoita kulutustuotteesta luopumista, vaan kulutuksen määrän rajoittamista tai vaihtoehtoisten keinojen löytämistä kulutuksen vähentämiseen. Vaihtoehtoisia keinoja saattavat olla muun muassa kiertotalouden hyödyntäminen, kestävämpien tuotteiden tai palveluiden käyttäminen ja ennakoiva kuluttaminen. (Luukkonen 2020, 31.)

Kestävä kulutus yhdistetään nykyään myös poliittiseen vaikuttamiseen. Barnett, Cloke, Clarke ja Malpass (2011) esittävät, että kestävä kuluttaminen olisi syytä ymmärtää poliittisena ilmiönä sen sijaan, että sitä tarkasteltaisiin pelkästään markkinoiden vastauksena kuluttajien muuttuneelle kysynnälle. Kestävä kulutus ja sen kasvu on osoitus uusista kansalaisyhteiskunnan ja osallistumisen muodoista (Barnett ym. 2011, 1–2). Kuluttaja voi ottaa poliittisesti kantaa omilla ostovalinnoillaan ja pyrkiä hallitsemaan itsensä ja muiden turvallisuutta, terveyttä sekä maailmanlaajuisia ja yhteiskunnallisia riskejä esimerkiksi elintarvikkeiden ja ruoan kontekstissa (Pecoraro 2009, 5).

Kestävyyden käsite on tärkeää ymmärtää laajasti kulutuksen yhteydessä, sillä ihmiset liittävät monia merkityksiä kestävään kulutukseen. Kestävyys voi olla toiselle joukkoliikenteen suosimista, energian säästämistä tai rationaalisia kulutusvalintoja, kun taas toiselle kasvissyöntiä, kollektiivista vaikuttamista poliittisiin päättäjiin tai kokonaisvaltaista elämäntapaa, jossa vastuullisuus näkyy useilla elämän eri osa-alueilla. Kestävä kulutus voidaan siis käsittää monella eri tavalla ja sen eteen tehtävät toimet voivat vaihdella. (Joronen 2009, 66–67.) Nämä käsitykset ja merkitykset liittyvät olennaisesti myös kestäviin kulutusasenteisiin.

2.3 Kestävien kulutusasenteiden kehitys suomalaisessa kulutusyhteiskunnassa

Maantieteellisesti erityiset sosiaaliset ja taloudelliset rakenteet ovat jossain määrin yksilötason asenteiden edellytys, sillä asenteet ovat kiinnittyneitä näihin erityisiin rakenteisiin (Cutler, Marlon, Howe & Leiserowitz 2018, 732). Kestäviä kulutusasenteita tutkittaessa on syytä kiinnittää huomioita suomalaiseen kulttuuriin, joka sisältää tietynlaisen kulutusmentaliteetin. Kulttuuriset kulutusmentaliteetit sisältävät suuntaviivoja ja normeja siitä, mikä on tyypillistä, yleistä ja hyväksyttyä kulutuskäyttäytymistä tietyssä kulttuurissa. (Huttunen & Autio 2010, 147.) Kulttuuriset kulutuseetokset saattavat heijastua kuluttajien kulutusasenteisiin.

Järkevän kuluttajan ihanne on kuulunut suomalaisten kulutusmentaliteettiin vuosikymmenten ajan. Säästäväisyyttä, rationaalisuutta ja suunnitelmallisuutta on pidetty hyveenä suomalaisessa kulutuksessa, ja ne näkyvät edelleen kuluttajien kulutusasenteissa. (Lammi, Timonen & Manninen 2013, 115.) Suomalaisten kulutusmentaliteetit heijastelevat toisen maailmansodan jälkeistä aikaa. Kulutusajatteluun yhdistetään talonpoikaiseetoksellinen ajattelu, joka tähtää maltilliseen ja vaatimattomaan kulutukseen. (Autio & Heinonen 2013, 54.) Suomessa kulutuskulttuurin läpimurto tapahtui vasta 1960-luvulla. Sodan jälkeinen suotuisa taloudellinen kehitys loi vahvan perustan kuluttajayhteiskunnan läpimurrolle. Elintason kasvun seurauksena kaupallinen kulttuuri voimistui ja individualistinen ajattelu levisi. (Heinonen 2013, 10–17.) Vaikka kauppaja palvelualat kasvoivat ja mainonta ja markkinointi kehittyivät, suomalaiset arvostelivat liiallista kulutusta voimakkaasti (Heinonen 2004, 178–179). Tarpeettoman kulutuksen vastustaminen on kuulunut suomalaisen kuluttajan ajatteluun (Heinonen & Autio 2013, 54). Kulutusyhteiskunnan muutos ja siirtyminen palkkatyöhön vaikuttivat elintason nousuun. Talonpoikaiseetoksen rinnalle kehittyivät ekonomistinen ja keskiluokkainen kulutuseetos. (ks. Huttunen & Autio 2010; Autio, Huttunen & Puhakka 2010.) Kulutusajattelua ohjasivat uudet kulutustaidot, joissa taloudellisen hyödyn maksimoimista, tavoitteellista säästämistä ja vaurauden saavuttamista alettiin arvostaa (Huttunen & Autio 2010, 151). Järkevyys näyttäytyi kontrolloituna kulutuksena, hintojen vertailuna ja alennusmyyntien hyödyntämisenä (Huttunen & Autio 2010, 149). Kulutuksesta tuli sallittavampaa, mutta ei

vapaata. Edelleen kohtuullista ja tavallista kulutusta pidettiin hyveellisenä. (Puhakka 2010, 74–75.)

1970-luvulla kulutuksen vastuullisuuteen alettiin kiinnittää huomiota ja keskustelu kulutukseen liittyvistä epäkohdista alkoi. Vastuullinen kulutus näkyi erityisesti ympäristövastuullisuutena. Lisäksi erilaiset hippiliikkeet puolustivat vihreyttä ja ensimmäisiä ympäristöliikkeitä syntyi. (Haanpää 2005, 118.) Kulutuksesta aiheutuvia ympäristöhaittoja alettiin tiedostaa laajemmin. Sota-ajan niukkuuden takia Suomessa oli jo totuttu resurssien järkevään ja tehokkaaseen käyttöön, kuten jätteiden huolelliseen käsittelyyn ja kompostointiin. (Heinonen 2004, 179.) Teollisuuden ja tuotantolaitosten nähtiin olevan merkittävimpiä ympäristöongelmien tuottajia, mutta yksittäisen kuluttajan vaikutusta ei korostettu (Wilska 2011, 190). Ekologinen kulutuseetos on muotoutunut ympäristöhuolien ja niin sanotun ympäristöherätyksen jälkeen 1990-luvulla Suomessa (Huttunen & Autio 2010, 146). Suomessa alettiin puhua eettisestä kuluttamisesta. Suomen vaikean laman ja talouskriisin aikana kiinnostus ympäristönsuojelua kohtaan kasvoi ja yksittäisen kuluttajan rooli ympäristönsuojelussa korostui. Kulutusmentaliteetissa alkoi näkyä ekologisuuden ja ympäristöystävällisyyden huomioiminen (Huttunen & Autio 2010, 146). Yksilön merkitys poliittisena toimijana vahvistui ja kuluttajat osallistuivat erilaisiin boikotteihin (Wilska 2011, 190). Ympäristöystävällistä kulutusajattelua tuettiin uusien tuotteiden ostamisen välttelyllä, kestävien ja laadukkaiden tuotteiden valitsemisella, kierrätyksellä ja ekomerkityjen tuotteiden ostamisella. Ympäristövastuullisen kulutuksen lisäksi myös vastuullisuus globaaleista, taloudellisista, sosiaalisista ja inhimillisistä tekijöistä kasvoi. Myös tuotantoketjun läpinäkyvyyttä ja eettistä tuotantotapaa alettiin vaatia ruoantuotannossa. (Wilska 2011, 190.)

2000-luvulla eettisyys ja sen tärkeys kasvoivat edelleen. Tuotteisiin merkittiin erilaisia eettisyydestä ja ekologisuudesta kertovia sertifikaatteja. Lisäksi kuluttajia alkoi kiinnostaa tuotteiden tuotannon sosiaalinen kestävyys. Länsimaissa aloitettiin kehitysmaiden työntekijöiden etujen valvonta ja erilaiset kehitysmaihin kohdistuvat lahjoitukset yleistyivät. (Wilska 2011, 191.) Eettisyys ja ekologisuus nousivat trendeiksi, joista kuluttajat olivat valmiita maksamaan. Kestävien tuotteiden kulutuksessa alkoi näkyä myös luksuskulutuksen kaltaista statushakuisuutta. (Nyrhinen & Wilska 2012, 23, 37.) 2020-luvulla huoli ja puhe kestävydestä ja vastuullisuudesta on normalisoitunut. Vastuullisuus on tullut osaksi

kotitalouden hallintaa ja ympäristökansalaisuutta. Ekologinen kulutuseetos on ottanut paikkansa suomalaisten arjessa, sillä tavalliset kansalaiset ovat oppineet kierrättämään, käymään kirpputoreilla ja ostamaan Reilun kaupan tuotteita. (Autio & Wilska 2003, 5; Huttunen & Autio 2010, 146.) Erilaiset termit kuten ekologinen hiilijalanjälki ja ekologinen selkäreppu ovat vakiintuneita arkikielessä (Wilska 2011, 192). Suomalaisten kulutuseetoksessa onkin nähtävissä ekologisempi kulutusajattelun suunta, jossa hyötyjen maksimoiminen ympäristön kustannuksella ja rikkauksien tavoittelu eivät ole ainoita tavoiteltavia asioita. (Huttunen & Autio 2010, 146.) Yksilökeskeisen ja egoistisen ajattelun sijaan järkevä kulutus nähdään globaalien yhteisen hyvän ja luonnon huomioivana vastuullisena kulutuksena. Kollektiivisen yhteisen hyvän rakentaminen näkyy ympäristön ja kulutuksen välisessä suhteessa. Yksilöltä odotetaan uusien kulutustaitojen opettelua ja monimutkaisten kulutustaitojen omaksumista sekä vastuullista ja valistunutta kuluttamista suhteessa ympäristöön. (Lammi ym. 2013, 1, 114–116.) Vaatimattomuudesta, ympäristöystävällisyydestä ja yhteisöllisistä arvoista on tullut uusi kuluttamisen ihanne (Huttunen & Autio 2010, 146). Säästämisen hyve käsitetään taloudellisen hyveen lisäksi ympäristön säästämisenä (Lammi ym. 2013, 116). Heinosen ja Aution (2013) mukaan suomalainen kulutusmentaliteetti on kääntymässä kohti kohtuullisuuden mentaliteettiä.

3 KULUTTAJAT JA KESTÄVÄT KULUTUSASENTEET

Tässä luvussa tarkastellaan erilaisia syitä siihen, mitkä tekijät saattavat vaikuttaa kuluttajien kestäviin kulutusasenteisiin sekä myönteisesti että kielteisesti. Syitä tarkastellaan sekä yksilöllisistä tekijöistä käsin että sosiodemografisten taustatekijöiden vaikutuksesta.

3.1 Identiteetti, ihanteet ja vaikuttaminen asenteiden taustalla

Perinteisesti asennetutkimuksissa on oletettu tietyn asenteen ohjaavan kuluttajaa lineaarisesti tiettyyn käyttäytymiseen. Useimmiten tutkimuksissa on viitattu Ajzenin ja Fishbeinin (1967) kehittämään teoriaan *Theory of reasoned action*, josta on myöhemmin kehitelty teoria *Theory of planned behavior* (suunnitellun käyttäytymisen teoria). Suunnitellun käyttäytymisen teorian mukaan asenteet ennustavat käyttäytymistä tiettyä aikomusta kohtaan. Asenteet määrittävät sen, nähdäänkö käyttäytyminen ja sen seuraukset positiivisena vai negatiivisena. (Bamberg, Ajzen & Schmidt 2003.) Kestävän kulutuksen näkökulmasta voitaisiin sanoa, että mitä positiivisempi asenne kuluttajalla on kulutuksen kestävyyttä kohtaan, sitä todennäköisemmin hän toimii asenteidensa mukaisesti. Teorian perusoletuksena on, että ihminen käyttäytyy rationaalisesti tiedon, asenteiden ja aikomusten välillä (Bamberg, Ajzen & Schmidt 2003; Chen & Tung 2014). Mitä suotuisampi asenne ja koettu sosiaalinen paine ovat käyttäytymistä kohtaan, sitä voimakkaampi aikomus yksilöllä on toteuttaa aiottu toiminta (ks. Bamberg ym. 2003). Henkilön persoonallisuudella, iällä, ammatilla tai sukupuolella ei nähdä olevan suoraa vaikutusta aikomukseen. Niiden nähdään ainoastaan vaikuttavan epäsuorasti asenteiden ja sosiaalisen paineen kautta. (Ajzen 1991.)

Myös useat postmodernit teoriat näkevät kuluttajien asenteet yksilöllisten valintojen seurauksena sosioekonomisista ja demografisista tekijöistä riippumattomina. Giddensin (1991) mukaan kaikki kulutukseen ja arkielämään liitetyt valinnat eivät ole pelkästään päätöksiä kuluttajan toiminnasta vaan siitä, kuka kuluttaja on. Campbell (1987) esittää, että yhteiskuntaluokan ja statuksen merkityksen vähentyessä identiteetti perustuu siihen, missä olemme, keitä olemme ja mitä teemme. Mitä hetkellisempi minuus on, sitä enemmän sitoudumme siihen projektina, jossa uusinnamme jatkuvasti minuuttamme arkielämässä (Giddens 1991). Yksilön kiinnostus kulutukseen on pääosin keskittynyt tarkoituksiin ja

mielikuviin, joita voidaan toteuttaa tuotteen kautta. Tämä ei pelkästään auta ymmärtämään, miten kuluttaja luo ja hylkää haluja, ja miksi kulutuksesta on tullut päättymätön prosessi. Samalla huomio kohdistuu kulutuksen vapaaehtoiseen, itseohjautuvaan luovan prosessin piirteeseen, johon on sisällytetty kulttuurisia ideaaleja. (Campbell 1987, 203.) Rakenteellisten tekijöiden kuten ajan, iän, sukupolven vaikutuksilla ei nähtäisi olevan samanlaista merkitystä kuin aikaisemmin (Räsänen 2008). Kulutusvalinnat ja valinnanvapaus voivat näin liittyä oman sosiaalisen aseman etsintään ja yksilöllisen identiteetin rakentamiseen (esim. Wilska 2002).

Kestäviin kulutusasenteisiin vaikuttaa rationaalisen toiminnan, oman minuuden ja identiteetin rakentamisen lisäksi myös käsitys siitä, millaisena näemme ihanteellisen kuluttajan. Kestävää kulutusta ihannoidaan nyky-yhteiskunnassa, sillä se nähdään hyveellisenä toimintana. Moisanderin (2001) mukaan negatiiviset stereotyypit kestävästä kuluttajasta ovat muuttuneet ympäristötietoisuuden ja ympäristöajattelun laajenemisen myötä. Aikaisemmin kestävä kuluttajan stereotyyppiin on liitetty käsitys radikaalista ympäristöaktivistista, yhteiskunnan sääntöjä vastustavasta epäkelvollisesta kansalaisesta tai utopistisesta hipistä. Nykyään käsitys kestävästä kuluttajuudesta on normalisoitunut ja kestävä kulutus nähdään järkevänä kuluttamisena. (Moisander 2004, 1.) Modernin kuluttajan tehtävänä on taloudellisen, säästävällisen ja kotimaisuutta suosivan järkevän kuluttajan lisäksi myös maailman parantaminen (Lammi ym. 2013, 115). Ihanteena on kuluttaja, jonka arkiset valinnat ovat rationaalisia ja joka tekee johdonmukaisia moraalisia ostovalintoja ajatellen ympäristön parasta. Kestävä kuluttajaan liitetään ajatus esimerkillisestä moraalisesta toimijasta, joka kantaa vastuuta tulevista sukupolvista ja maailman tilasta. Vastuullinen kulutus näyttäytyy moraalisena kansalaisvelvollisuutena, joka on osa järkevää kotitalouden hoitoa. Kestävä kuluttaja hankkii tietoa ja tarkkailee kulutusvalintojaan aktiivisesti. (Moisander 2004, 1.)

Kuluttajan ihanne liittyy olennaisesti nykyään myös politiikan ihanteeseen. Poliitiikan ihanteena on aktiivisesti toimiva kuluttajakansalainen, joka hyötyy tehokkaasta kilpailupolitiikasta (Lammi ym. 2013, 115). Ajatuksena on siis se, että kuluttaja äänestää lompakollaan myös ympäristöpoliittisissa asioissa (Moisander 2004, 1). Markkinatalouden periaatteen mukaisesti yritysten tavoitteena on vastata kuluttajien kysyntään ja tarpeeseen tarjoamalla tuotteita, jotka tyydyttävät kuluttajia. Samalla kuluttajien arkiset ostovalinnat

toimivat signaaleina, joiden avulla pyritään päättelemään kuluttajien todellisia tarpeita ja haluja. Kuluttajalla on mahdollisuus punnita arkisia kulutusvalintoja suhteessa omiin arvoihin ja hyötyihin. Oikeudenmukaisuus, vastuullisuus ja eettisyys ovat arvoja, joita kuluttajat pyrkivät edistämään kulutusvalinnoillaan. (Pecoraro 2009, 6–7.) Kuluttajat haluavat vaikuttaa omilla valinnoillaan siihen, miten palveluja ja tuotteita kehitetään ja tuotetaan. Ostaminen ja ostamatta jättäminen ovat keinoja mielipiteen ilmaisuun. (Cronberg 2008, 138.) Nykyisin kuluttaja nähdään keskeisenä ympäristöpoliittisena toimijana, joka voi vaikuttaa yhteiskunnan ekologisoitumiseen (Valkonen & Litmanen 2016, 143–144). Micheletti, Stolle ja Berlin (2012) toteavat, että markkinoista on tullut kasvavassa määrin poliittisen vaikuttamisen kenttä, joka näyttäytyy markkinaperustaisena poliittisena aktivismina. Markkinaperustaiseen poliittiseen aktivismiin kuuluu se, että kuluttaja päättää joko boikotoida tai ostaa harkitusti tuotteen tai brändin poliittisista, eettisistä tai ympäristöystävällisistä syistä. Kuluttajien toimintaan liittyy usein johdonmukaisia ja sitoutuneita muutoksia, joista tulee osa elämäntyyliä. Tästä syystä useiden perinteisten kansalaisten vaikuttamismuotojen, kuten äänestämisen ja verojen maksamisen lisäksi myös kuluttaminen nähdään osana poliittista vaikuttamista. (Micheletti ym. 2012, 141.) Ostopäätökset ovat siis moraalisia kysymyksiä, joihin pyritään saamaan puhtaan omantunnon ratkaisu ja joihin liittyy altruistista välittämistä. Kestävän kulutuksen motiivina voi olla vaikuttaminen ympäristön, eläinten ja ihmisten hyvinvointiin arkisilla ostopäätöksillä. (Pecoraro 2009, 4.)

3.2 Sosiodemografiset taustatekijät asenteiden taustalla

Vaikka kuluttajan asenteita ja käyttäytymistä tutkivat teoriat sekä jälkimodernit teoriat painottavat sosioekonomisten ja demografisten taustatekijöiden vaikutuksen vähenemistä, yksilölliset ominaisuudet eivät yksinään kerro tarpeeksi kestävästä kulutusasenteista. Yksilöön keskittyvät teoriat näkevät yksilön rationaalisena toimijana, joka pyrkii laskelmallisesti parhaimman hyödyn tavoitteluun kulutuksessa (ks. Haanpää 2009). Sosiaali- ja kulttuuritieteissä rationaalisesti toimivan kuluttajan teoriaa on kritisoitu ja pyritty osoittamaan, ettei kuluttajaa voi tarkastella pelkän rationaalisen toiminnan kautta. Nykyään kulutusasenteiden taustalla nähdään vaikuttavan useita motivoivia tekijöitä, jotka ovat riippuvaisia ajasta ja paikasta. Nykyajan sosiologiassa huomio kohdistuu usein konteksteihin,

joissa kulutustoiminnot tapahtuvat. Asenteet voivat ilmetä eri tavalla näissä konteksteissa. (Sassatelli 2007, 53–55.)

Moisander (2001, 92) esittää, että kuluttajien preferenssit ja arvot ovat sosiaalisesti rakentuneita jokapäiväisen elämän rytmissä ja voivat muokkautua ja elää tilanteissa. Kestävä kulutus ei tarkoita kaikille kuluttajille samoja asioita. Ihmisten motivaatio kuluttaa kestävästi voi perustua hyvin erilaisiin lähtökohtiin käytössä olevan tiedon ja arvoihin perustuvien päätösten suhteen. Ihmisten käsitykset kestävästä kuluttamisesta voivat vaihdella sen mukaan, mitä kuluttaja itse pitää ekologisesti merkityksellisenä tai minkä painoarvon hän antaa kyseiselle ekologiselle toiminnalle. (Moisander 2007, 406.) Vaikka asenteiden tasolla kuluttaja suosisi kestävyyttä, ei hänellä välttämättä ole mahdollisuuksia toteuttaa asenteiden mukaista toimintaa. Ulkoiset rajoitteet, kuten resurssit, asuinalue ja saatavilla olevat kaupat voivat rajoittaa kuluttajaa toteuttamasta asenteiden mukaista käyttäytymistä. (Barnett, Clarke, Cloke & Malpass 2005, 7–8.) Ihmiset voivat myös pitää itseään vastuullisina kuluttajina, vaikka eivät harjoita säännöllisesti kestäviä käyttäytymismalleja. Todennäköisesti myös suuri osa kestävästä kuluttajista tekee vain sen, mitä he pitävät kohtuullisena osuutena ja mitä he tietävät ja pitävät ympäristöystävällisenä toimintana. (Moisander 2007, 406.)

Vaikka kuluttajat ovat huolissaan yhteiskunnasta ja kokevat, että heidän tulisi toimia sosiaalisesti kestäväällä tavalla, ostopäätöksiin saattaa vaikuttaa vastuullisuutta enemmän esimerkiksi hinta, arvo, laatu ja brändi (Uusitalo & Oksanen 2004, 215). Eri tutkimuksissa onkin todettu sosioekonomisten ja demografisten tekijöiden yhteys kestäviin kulutusasenteisiin. Kestäviin kulutusasenteisiin ja kulutusmotiiveihin on vaikuttavat muun muassa ikä, sukupuoli ja koulutus (mm. Wilska 2002; Diamantopoulos, Schlegelmilch, Sinkovics & Bohlen 2003; Wilska & Nyrhinen 2013; Kujanen ym. 2014; Pitkänen & Westinen 2017). Tässä tutkielmassa kestäviä kulutusasenteita analysoidaan yhteydessä sukupuoleen, ikään, asuinalueeseen, poliittisen puolueen kannatukseen, kotitalouden kokoon ja henkilökohtaisiin tuloihin.

Sukupuoli

Sukupuolen on todettu vaikuttavan kestäviin kulutusasenteisiin useissa suomalaisissa kulutustutkimuksissa. Tutkimusten perusteella naiset asennoituvat myönteisemmin kestävään kulutukseen ja ovat halukkaampia sitoutumaan kestäviin kulutuskäytänteisiin kuin miehet (Wilska & Nyrhinen; 2013, Haanpää 2009, Nyrhinen & Wilska 2012; Wilska 2011; Nyrhinen, Wilska & Leppälä 2011). Etenkin nuorten kuluttajien keskuudessa poikien asenteiden on osoitettu olevan jopa vastuuttomia tyttöjen asenteiden ollessa myönteisempiä. (Autio & Wilska 2003, 15.) Sukupuolien välillä on havaittavissa eroja myös kestävyyttä edistävässä politiikkatoimissa. Naisten asennoituminen kestävyyttä edistäviin politiikkatoimiin on myönteisempi, sillä naiset ovat miehiä valmiimpia kunnianhimoiseen ilmastopolitiikkaan (Ilmastobarometri 2019). Miehet myös vastustavat naisia enemmän poliittisia ilmastotoimia, kuten fossiilisten polttoaineiden verottamista (Fairbrother, Sevä & Kulin 2019, 7). Energiankulutukseen liittyvissä valinnoissa naiset eivät pidä ympäristön kannalta viisaiden valintojen tekemistä helppoina, mutta ovat miehiä valmiimpia alentamaan muun muassa kotinsa lämpötilaa. Miesten energiankulutuksessa puolestaan korostuu hinnan merkitys. Toisaalta miehet ovat energiapolitiikkaan liittyvissä asenteissa naisia varmempia ja kokevat omaavansa naisia paremmat tieto- ja taitotasot. (Westinen & Pitkänen 2017, 13, 43.)

Miesten ja naisten välisiä asenne-eroja on selitetty muun muassa persoonallisuuden piirteiden eroilla. Naisten ympäristöhuolta on selitetty heidän taipumuksellaan olla prososiaalisempia, altruistisempia ja empaattisempia kuin miesten. Naisilla nähdään olevan myös vahvempi hoivaetiikka, joka on usein liitetty ympäristönsuojeluun. Toisaalta taas persoonallisuuserojen rinnalle on ehdotettu, että mielikuva vihreästä kuluttajasta on feminiininen, mitä miehet pyrkivät välttämään sukupuolisen identiteetin turvaamiseksi. (Brough, Wilkie, Ma, Isaac & Gal 2016, 568.) Kestävä kulutus saattaa haastaa perinteisen maskuliinisuuden ja feminiinisyyden kuvan ja samalla sukupuoli-identiteetin. Tästä syystä stereotyyptit ja sukupuoliroolinormien noudattaminen saattavat vaikuttaa etenkin miesten sitoutumiseen kestävään kulutukseen. (Bloodhart & Swim 2020, 3.) Persoonallisuuden piirteiden ja sukupuoli-identiteetin lisäksi eroja on selitetty sosialisatiolla. Naiset kasvatetaan rakastaviksi ja hoivaaviksi ja asettamaan toisten etu oman edun edelle. Sosialisatian seurauksena nähdään, että naiset arvostavat tasa-arvoa ja miehet hierarkiaa,

mikä saattaa vaikuttaa myöhemmin siihen, onko heillä ympäristöä suosivia asenteita. (Bloodhart & Swim 2020, 6.)

Ikä

Iän vaikutusta suomalaisten kestäviin kulutusasenteisiin on myös tutkittu paljon. Iän taustalla asenteita selittävät muun muassa elämänvaihe ja sukupolvien nuoruusaika (Wilska 2017, 315). Iän merkitys onkin osoittautunut yhdeksi merkittäväksi taustatekijäksi kestäväen kulutuksen yleisissä asenteissa ja poliittisissa toimissa. Useissa tutkimuksissa on esitetty, että iällä on yhteys tietoisuuteen vastuullisuudesta (esim. Wilska 2011, 200). Kulutuksen vastuullisuuden onkin todettu kasvavan ikääntymisen myötä (Haanpää 2009). Iän yhteys kestäviin kulutusasenteisiin ei kuitenkaan ole yksinkertainen. Toisaalta iän myötä valmius maksaa enemmän ympäristöystävällisistä tuotteista sekä pyrkimys energiankulutuksen vähentämiseen kasvavat. Nuoret ovat valmiimpia boikotoimaan tuotteita ja palveluita, jotka eivät ole kestäviä. (Nyrhinen & Wilska 2012, 33.) Nuorille hinta on kuitenkin laatua tärkeämpää ostopäätöksissä (Wilska & Nyrhinen, 2013, 15). Lisäksi nuoret eivät kiinnitä muiden ikäluokkien tavoin huomiota ostamiensa tuotteiden valmistusmaahan tai tuotteiden tuotantoon liittyviin epäkohtiin (Nyrhinen, Wilska & Leppälä 2011, 31). Vaikka valmius maksaa ympäristöystävällisistä tuotteista kasvaisikin vanhemmilla kuluttajilla, Kujanen ym. (2014) osoittavat, että mitä vanhempi kuluttaja on, sitä vähemmän hän ajattelee tekevänsä tietoisia kestäviä valintoja. Lisäksi keski-ikäiset näyttäisivät suosivan vastuullisuutta kaikkein eniten (Nyrhinen & Wilska 2012). Kestävyttä edistävien politiikkatoimien asenteissa iällä on itse asiassa havaittu olevan käänteinen yhteys. Nuoret kannattavat enemmän fossiilisten polttoaineiden verotusta kuin vanhemmat (Fairbrother ym. 2019, 7). Esimerkiksi alle 30-vuotiaat rajoittaisivat yksityisautoilua ympäristösyistä muita ikäryhmiä enemmän (Pitkänen & Westinen 2017, 16). Myös McCrightin ja Dunlapin (2011) mukaan nuoret aikuiset kannattavat enemmän ilmastotoimia kuin vanhemmat sukupolvet. Kaikissa tutkimuksissa iän merkitystä politiikkatoimien asenteissa ei kuitenkaan ole havaittu (esim. Euroopan unioni, 2019b) tai ikäryhmien väliset erot ovat olleet hyvin pieniä (Pitkänen & Westinen 2017, 16).

Kotitalouden koko

Kotitaloudella voidaan viitata myös perheeseen. Perheen on todettu vaikuttavan yksilön kulutusarvoihin ja asenteisiin (Wilska 2017, 320). Tutkimuksista, joissa on tutkittu perheen koon vaikutusta kestäväan kulutukseen, on käynyt ilmi erilaisia tuloksia. Kuluttajat, joilla on pieniä lapsia eivät eroa merkittävästi asenteiltaan muista kuluttajista. Usein onkin ajateltu, että pienten lasten vanhempien ajattelu muuttuisi altruistisempaan suuntaan, vaikka oikeastaan heidän kulutusasenteensa ovat hieman vähemmän vastuullisia. Pienten lasten vanhemmat ovat valmiita boikotoimaan epäeettisiä tuotteita, mutta he eivät ole välttämättä valmiita maksamaan enempää kestävästi tuotetusta tuotteesta. (Haanpää & Wilska 2009, 5.) Toisissa tutkimuksissa puolestaan perheen koolla ei ole osoitettu olevan vaikutusta kestäviin kulutusasenteisiin (Kujanen ym. 2014).

Tulot, koulutus ja asuinalue

Aikaisempien tutkimusten perusteella kulutuksen ympäristövaikutuksista ovat huolissaan länsimaisissa hyvinvointiyhteiskunnissa hyväosaiset ja varakkaat. Tulotaso ja varallisuus eivät silti ole ainoita tekijöitä, jotka liitetään ympäristövastuullisuuteen, vaan myös koulutus nähdään merkittävänä. Etenkin sosiologiset teoriat korostavat koulutuksen tiedollista vaikutusta. (Kujanen ym. 2014, 6.) Lisäksi kouluttautuminen tarjoaa mahdollisuuden erottautua maku- ja tyyliasioissa, sillä se tarjoaa kulttuurista ja henkistä pääomaa. Kulttuurinen pääoma ja maku saattavat näkyä muun muassa suhtautumisessa ruokaan ja ruuan kulutukseen. (Bourdieu 1984.) Tuloerojen vaikutusta tarkasteltaessa on havaittu, että tuloerot eivät välttämättä selitä asennoitumista kestäväan kuluttamiseen kovin paljon, sillä tutkimusten mukaan korkeamman tulotason omaavat kiinnittävät huomiota kulutuksen vastuullisuuteen vain vähän enemmän kuin alemman tulotason omaavat (esim. Nyrhinen, Wilska & Leppälä. 2011, 31). On silti todettu, että hyvin toimeentulevat ovat valmiimpia kestävyyttä edistäviin politiikkatoimiin (Ilmastobarometri 2019). Esimerkiksi energiaan liittyvissä asenteissa pienituloisille sähkön hinta merkitsee enemmän kuin suurempituloisille (Pitkänen & Westinen 2017, 14). Myös Kotchen, Turk & Leiserowitch (2017) esittävät, että paremmin toimeentulevat kannattavat enemmän hiiliveroa, sillä hiiliverosta koituu

suurempia kuluja kuluttajalle. Shwom, Bidwell, Dan ja Dietz (2010) osoittavat, että pienituloiset ilmastotoimien vastustajat vetoavat usein taloudellisiin syihin.

Korkeasti koulutetut ovat osoittautuneet muita koulutusryhmiä vastuullisemmiksi kuluttajaksi (esim. Nyrhinen & Wilska 2012). Tutkimukset ovat osoittaneet, että mitä korkeampi koulutus, sitä enemmän kulutusasenteissa ja käyttäytymisessä painotetaan kestävästä kuluttamisesta (Wilska 2011). Etenkin korkeasti koulutettujen naisten on havaittu olevan vastuullisuudesta eniten huolissaan (Haanpää 2007). Vaikka korkeampi koulutustaso on yhteydessä myönteisiin kestävästä kulutuksesta asenteisiin, myös alemmissa koulutusryhmissä kulutuksessa otetaan huomioon tuotteiden ympäristövaikutus ja kierrätys (Nyrhinen ym. 2011). Kestävyyttä edistävien politiikkatoimien asenteissa tutkimukset osoittavat, että koulutus lisää todennäköisyyttä ilmastotoimien kannattamiselle (esim. McCright & Dunlap 2011; Ziegler 2017). Kestävyyttä edistävien politiikkatoimien asenteissa perehtyneisyys ja yleissivistys korostuvat, sillä ne auttavat energiamuotojen ympäristöhaittojen hahmottamisessa. Tutkittaessa asenteita eri energiamuotoihin onkin osoitettu, että korkeammin koulutetut pitävät fossiilisia energiamuotoja haitallisena ympäristölle peruskoulun tai ammattikoulun käyneitä enemmän. (Pitkänen & Westerinen 2017, 40.)

Tutkittaessa ympäristöystävällisten kulutusvalintojen tekemistä asuinalueen vaikutuksella ei ole havaittu merkittävää vaikutusta (Kujanen ym. 2014). Ilmastobarometrissa (2019) käy ilmi, että etenkin kaupungissa asuvat suhtautuvat myönteisemmin poliittisiin ilmastotoimiin kuin maaseudulla asuvat. Toisaalta ei ole yllättävää, että maaseudulla vastustetaan ilmastotoimia kaupunkia enemmän, sillä osa Suomen ilmastotavoitteista kohdistuu nimenomaan maaseudulle.

Poliittisen puolueen kannatus

Poliittisen puolueen kannatuksen yhteydestä kestäviin kulutusasenteisiin ei ole tehty kovin paljon aikaisempaa tutkimusta. Tutkimuksissa on käynyt ilmi, että kestävämpää ja kunnianhimoista ilmastopolitiikkaa kannattavat vihreät ja vasemmistoliiton kannattajat. Epäilevämmiin ilmastopolitiikkaan suhtautuvat perussuomalaisen ja keskustan äänestäjät.

(Ilmastobarometri, 2019.) Lisäksi poliittisella puolueella on osoitettu olevan vaikutusta siihen, miten kuluttajat suhtautuvat eri energiamuotoihin. RKP:n, vasemmistoliiton ja vihreiden kannattajat näkevät ydinvoiman keskimääräistä haitallisempaan, kun taas perussuomalaiset ja kokoomuksen kannattajat eivät näe ydinvoimalla olevan ympäristöhaittoja. (Pitkänen & Westerinen 2017, 40.) Kokoomuksen kannattajat korostavat muita useammin teollisuuden tarpeita energiaan liittyvissä asioissa, kun taas vihreiden ja vasemmistoliiton kannattajat muita harvemmin. Asenteet kuvaavat puolueiden perusorientaatiota energiapolitiikkaan, sillä kokoomuksen lähestymistapa on elinkeinokeskeinen ja vihervasemmiston ympäristönsuojelukeskeinen. (Pitkänen & Westerinen 2017, 42.) Puolueiden arvot ja tavoitteet voivat vaikuttaa siihen, ketkä tukevat kestäviä tavoitteita ja millaisiksi kuluttajat haluavat identifioitua.

Vihreillä ja vasemmistoliitolla on kunnianhimoisinta ilmastopolitiikkaa, sillä nämä puolueet ovat kaikkein sitoutuneimpia ilmastotavoitteisiin ja ovat ehdottaneet konkreettisia toimia niiden saavuttamiseksi. Perussuomalaiset puolestaan ehdottavat ilmastotoimia jarruttavia toimia. Kokoomuksen ilmastopolitiikka on monipuolinen, mutta osa kestävyyyteen tähtäävistä toimista on ristiriidassa puolueen ideologian kanssa. RKP:n ilmastopolitiikka on myös melko kunnianhimoinen, mutta puolue ei kuitenkaan yllä vihreiden ja vasemmistoliiton tasolle tavoitteissa. Keskustan ilmastopolitiikka on yleisluontoinen, eikä se pyri esimerkiksi 1,5 asteen tavoitteeseen vuoteen 2035 mennessä. Bioenergiaan ja metsähakkuisiin nojaava linja on etusijalla. Myös kristillisdemokraattien ilmastopolitiikka on yleisluontoista ja osittain ilmastolle haitallista. SDP:n ilmastopolitiikka on toisaalta tiukkalinjainen, mutta toisaalta esimerkiksi metsien hakkuiden vähentämisessä on havaittavissa empimistä. (Korvaamaton ilmastokampanja 2019.)

Poliittisia puolueita tarkasteltaessa on syytä kiinnittää huomiota siihen, keitä ovat eri puolueiden kannattajat. Se, että tutkimuksissa vihreiden edustajat ovat osoittautuneet kulutusasenteiltaan myönteisimmiksi, ei sinänsä ole yllättävää, sillä vihreiden kannattajiin kuuluvat usein korkean sosioekonomisen aseman omaavat henkilöt ja puolueen kannattajista ja ehdokkaista suurin osa on naisia (Koiranen, Saarinen & Koivula 2018, 708). Tällöin määrääväksi tekijäksi voidaan nähdä myös edellä mainitut ikä, koulutus ja sukupuoli (esim. Suuronen, Grönlund, Sirén 2020).

4 AINEISTO JA MENETELMÄT

Tässä luvussa esitellään tutkimuskysymykset ja tutkimusaineisto. Sen jälkeen tarkastellaan aineiston edustavuutta ja esitellään tutkimusmenetelmät. Lopuksi pohditaan tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavia tekijöitä.

4.1 Tutkimuskysymykset

Edellä kuvatun teoreettisen tarkastelun perusteella voidaan sanoa, että suomalaisten kulutusasenteiden on nähty muuttuneen myönteisimmiksi kestävyyttä kohtaan. Toisaalta kestävänsä kulutuksen asenteiden nähdään muokkautuvan yksilöllisistä lähtökohdista, mutta toisaalta tutkimuksissa on todettu erilaisten sosiodemografisten taustatekijöiden vaikutus. Tutkielman tavoitteena onkin selvittää, miten suomalaisten kestävätsä kulutusasenteet ovat kehittyneet kahdenkymmenen vuoden aikana. Kulutusasenteiden kehityksen lisäksi tavoitteena on tarkastella yleisten kestävien kulutusasenteiden ja kestävyyttä edistävien politiikkatoimien yhteyttä sosiodemografisiin taustatekijöihin. Näihin tavoitteisiin pyritään seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

1. Miten kestävänsä kulutukseen liittyneet asenteet ovat kehittyneet Suomessa viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana?
2. Millaiset sosiodemografiset tekijät ovat yhteydessä yleisiin kestävänsä kulutuksen asenteisiin?
3. Millaiset sosiodemografiset tekijät ovat yhteydessä kestävyyttä edistäviin poliittisen ohjaamisen asenteisiin?

4.2 Aineiston edustavuus

Käytän tutkielmassa aineistona Kulutus ja elämäntapa Suomessa -aikasarjaa. Aineistot on kerätty vuosina 1999, 2004, 2009, 2014 ja 2019. Ne edustavat 18–74-vuotiaita suomea äidinkielenään puhuvia suomalaisia. Aineistojen otoskoot vaihtelivat eri vuosina: ensimmäisenä vuonna 4001, toisena 6000, kolmantena 2500, neljäntenä 1354 ja viidentenä

1742 vastaajaa. Kyselyiden tarkoituksena on ollut kartoittaa suomalaisten elämäntapoja sekä kulutustottumuksia laajasti. Tämä tutkimus rajautuu osa-alueisiin, joissa käsitellään kestävästä kulutuksesta ja poliittista ohjaamista kestävästä kulutuksesta kontekstissa. Vuosina 1999 ja 2004 tutkimuksen toteutuksesta vastasi Turun yliopisto ja muina vuosina suunnittelussa on ollut mukana myös Jyväskylän yliopisto. Aineistonkeruu on toteutettu kohdistetulla postikyselyllä, johon oli mahdollista vastata myös verkossa vuoden 2009 kyselyä alkaen. Tutkimuksen otantamenetelmänä käytettiin yksinkertaista satunnaisotantaa väestöjärjestelmästä. Otokset on poimittu yksinkertaisella satunnaisotannalla lukuun ottamatta vuoden 2019 kyselyä, jossa aikaisemmista poiketen otos on poimittu iän mukaan ositettuna otantana. Kyselylomakkeet on laadittu niin, että ne ovat suurelta osin yhteneväisiä aikaisempina vuosina kerättyjen kyselyiden kanssa. Vuoden 2019 lomakkeeseen on lisätty uusia kysymyksiä, jotka näyttäytyvät tärkeinä yhteiskunnallisina ilmiöinä vuoden 2009 jälkeen. Koska aineistot ovat vertailukelpoisia keskenään, ovat ne siten hyödynnettävissä useaan ajankohtaan tähtäävässä tutkimuksessa. (Saari, Koivula, Simonen & Räsänen 2019.) Ensimmäisen tutkimuskysymyksen eli kestävien kulutusasenteiden kehityksen selvittämiseen vertailen vuosien 1999, 2004, 2009, 2014 ja 2019 aineistoja. Sosiodemografisten taustatekijöiden yhteyksien analysointiin käytän vuoden 2019 aineistoa.

Lomakkeen kysymykset ovat strukturoituja. Aineistonkeruun pohjana käytetyssä kyselylomakkeessa vastaajia on pyydetty kertomaan taustatietoja. Tämän tutkielman taustamuuttujina käytetään sukupuolta, ikäluokkaa, henkilökohtaisia nettotuloja kuukaudessa, asuinalueita, koulutustasoa, poliittisen puolueen kannatusta ja kotitalouden kokoa. Taulukossa 1 on kuvattu taustamuuttujat. Aineiston edustavuutta tarkastellaan vertaamalla Suomi 2019 - Kulutus ja elämäntapa aineistoa Tilastokeskuksen Suomen virallisiin tilastoihin (SVT) vuodelta 2019 (katsottu 19.1.2021). Vertaan aineistoa suomalaisen väestöön, sillä mitä enemmän otos muistuttaa populaatiota, sitä paremmin tutkimuksen tulokset ovat yleistettävissä (Nummenmaa 2007, 21). Useimpiin suomalaisiin kysely- ja haastatteluaineistoihin verrattuna aineisto on suuri havaintoyksikköä koskevan lukumääränsä puolesta (Saari ym. 2019, 25).

Aineisto vastaa suomalaista populaatiota melko hyvin, vaikka naiset ovat jonkin verran yliedustettuina. Vuonna 2019 miesten osuus suomalaisesta väestöstä oli 49 prosenttia ja naisten osuus 51 prosenttia (Tilastokeskus 2019). Vastaajista 48 prosenttia on miehiä ja 52

prosenttia naisia. Sukupuolen lisäksi vastaajat on jaettu iän mukaan kuuteen eri ikäluokkaan. 30–39-vuotiaiden ja 40–49-vuotiaiden osalta aineisto vastaa parhaiten Suomen väestön rakennetta. Jonkin verran aliedustettuina ovat 18–29-vuotiaat. Yliedustettuina ovat ikäluokat 50–59-, 60–69-, ja yli 70-vuotiaat, joista eniten väestöstä eroavat 60–69-vuotiaat. Vastaajat ovat siis vanhempia Suomen väestörakenteeseen verrattuna, mikä tulee ottaa huomioon tulosten johtopäätöksissä.

Vastaajien ilmoittamat henkilökohtaiset nettotulot kuukaudessa vaihtelevat 0–40000 euron välillä. Aineisto on jaettu kvintiileiksi, eli jokaiseen viiteen ryhmään jakautuu noin kaksikymmentä prosenttia vastauksista. Aineistossa neljäkymmentä prosenttia vastanneista ilmoittaa henkilökohtaisiksi kuukausituloiksi 1600 euroa kuukaudessa. Tältä osin aineisto vastaa melko hyvin väestöä tulojen suhteen. Suurin poikkeama on havaittavissa luokissa 1601–2000 euroa/kk ja 2001–2500 euroa/kk. Näiden tuloluokkien osuus on aineistossa yliedustettuna. Lisäksi aliedustettuina ovat yli 2500 euroa kuukaudessa tienaat. Huomion arvoista on, että kuusi prosenttia vastaajista jätti vastaamatta tähän kysymykseen.

Asuinalueita on tarkasteltu jakamalla alueet joko taajama- ja kaupunkialueeseen tai maaseutuun. Vastaajista 79 prosenttia asuu taajama- ja kaupunkialueella ja 21 prosenttia maaseudulla. Tilastokeskuksen (2019) virallisten tietojen mukaan kaupunkialueilla asui 73 prosenttia ja maaseutualueilla 27 prosenttia väestöstä. Vaikka taajamassa- tai kaupungissa asuvat ovat kuusi prosenttia yliedustettuina, jakauma edustaa melko hyvin suomalaista väestöä.

Koulutus on jaettu kuuteen eri ryhmään. Tarkastelussa on otettava huomioon, että melkein kymmenen prosenttia vastaajista jätti vastaamasta koulutusastetta koskevaan kysymykseen. Keskiasteen suorittaneet ovat suurin vastaajaryhmä 56 prosentin osuudella. Keskiasteen suorittaneet ovat selkeästi yliedustettuina. Aliedustettuina ovat vain kansakoulun tai peruskoulun suorittaneet. Lukuun saattaa vaikuttaa se, että yli 74-vuotiaita ei ole tutkittu (Saari ym. 2019). Korkea-asteen suorittaneiden määrä vastaa hyvin väestöä. Vaikka keskiasteen suorittaneita on reilusti enemmän väestöön verrattuna, koulutus rakenne vastaa suomalaista populaatiota jokseenkin hyvin.

Eri puolueiden tärkeys on jaettu yhdeksään ryhmään puolueiden mukaan. Sininen tulevaisuus on yhdistetty kohtaan ”muut puolueet”, sillä se hajosi huhtikuussa 2019. Puolueiden tärkeyden kokemisesta ei ole käytettävissä virallisia tilastoja, joten vertaan aineistoa Tilastokeskuksen vuoden 2019 eduskuntavaalien tilastoihin. Vertailussa on huomioitava se, että äänestysprosentti on 72 prosenttia, joten kaikki äänioikeutetut eivät ole äänestäneet. On siis mahdollista, että eduskuntavaalien puolueiden kannatusprosentit eroavat ihmisten kokemasta tärkeyden tunteesta. Lisäksi äänestäjien joukossa on yli 74-vuotiaita, mikä vääristää vertailua jonkin verran. Kysymykseen on jättänyt vastaamatta noin kymmenen prosenttia vastaajista. Vihreiden kannattajat ovat jonkin verran yliedustettuina aineistossa, sillä eduskuntavaaleissa vihreiden kannatus oli 11,5 prosenttia ja kyselyyn vastanneiden osuus on 13,4 prosenttia (Tilastokeskus 2019). Vihreiden yliedustus saattaa johtua siitä, että suurempi osa vastaajista on naisia ja vihreitä kannattavat etenkin korkeakoulutetut naiset (Koiranen ym. 2016, 704). Vihreiden lisäksi muut puolueet ovat yliedustettuina noin kahdella prosenttiyksiköllä (Tilastokeskus 2019). Aliedustettuina ovat ruotsalainen kansanpuolue ja vasemmistoliitto, joista vasemmistoliiton aliedustus on vajaan prosenttiyksikön ja ruotsalaisen kansanpuolueen noin neljä prosenttia.

Kotitalouden koko on jaettu kolmeen eri ryhmään. Osa vastaajista on ilmoittanut, ettei perheeseen kuulu yhtäkään henkilöä. Nämä vastaukset on tulkittu tarkoittamaan yhtä henkilöä ja siksi ovat yhdistettyinä ryhmään neljä. Kotitalouden koon perusteella aineisto mukaillee suomalaista väestön rakennetta melko hyvin, sillä erisuuruiset taloudet ovat monipuolisesti edustettuina. Eniten vastaajia on kahden hengen talouksista, joiden osuus on 46,5 prosenttia. Neljäsosa vastaajista on ilmoittanut asuvansa yksin. Lisäksi 3–4 henkilön kotitalouksia on yhteensä lähes 23 prosenttia vastaajista. Viiden tai yli viiden henkilön kotitalouksien osuus vastaajista on 5,4 prosenttia. Tästä luvusta yli viiden hengen kotitalouksia on alle kaksi prosenttia.

TAULUKKO 1. Taustamuuttujat vuoden 2019 kyselyssä.

Muuttujat	Asteikko	Koodaus	Kuvailevat tiedot
Sukupuoli (n=1737)	Nominaalinen	1=Mies 2=Nainen	830 (48,2 %) 891 (51,8 %)

Ikäluokka (n=1736)	Järjestysasteikollinen	1=18–29-vuotiaat	236 (13,6 %)
		2=30–39vuotiaat	237 (13,6 %)
		3=40–49-vuotiaat	250 (14,4 %)
		4=50–59-vuotiaat	355 (20,4 %)
		5=60–69-vuotiaat	442 (25,4 %)
		6= 70 ja yli 70-vuotiaat	217 (12,5 %)
Henkilökohtaiset nettotulot (n=1742)	Järjestysasteikollinen	1=alle 1100 €/kk	337 (20,4 %)
		2=1101–1600 €/kk	351 (21,2 %)
		3=1601–2000 €/kk	376 (22,7 %)
		4=2001–2500 €/kk	271 (16,4 %)
		5= yli 2500 €/kk	318 (19,2 %)
Asuinalue (n=1709)	Nominaalinen	1=Taajama-/kaupunkialue	1347(78,8%)
		2=Maaseutu	362 (21,2 %)
Koulutus (n=1659)	Järjestysasteikollinen	1=Ei muuta tutkintoa perus- tai kansakoulun jälkeen	201 (12,1 %)
		2=Ammattikoulu	385 (23,2 %)
		3=Ylioppilas	172 (10,4 %)
		4=Opistotasoinen tai muu toisen asteen koulutus	370 (22,3 %)
		5=Ammattikorkeakoulututkinto	241 (14,5 %)
		6=Yliopistotutkinto, tohtorin tai lisensiaatin tutkinto	290 (17,5 %)
Puolue (n=1673)	Nominaalinen	1=Ruotsalainen kansanpuolue	10 (0,6 %)
		2=Kristillisdemokraatit	62 (3,7 %)
		3=Vasemmistoliitto	124 (7,4 %)
		4=Muu	137 (8,2 %)
		5=Vihreät	225 (13,4 %)
		6=Keskusta	230 (13,7 %)
		7=Kokoomus	285 (17 %)
		8= Perussuomalaiset	299 (17,9 %)
		9=Sosiaalidemokraattinen puolue	301 (18 %)
Kotitalouden koko (n=1690)	Järjestysasteikollinen	1=5 hlöä tai enemmän	91 (5,4 %)
		2=3–4 hlöä	387 (22,9 %)
		3=2 hlöä	786 (46,5 %)
		4=0–1 hlöä	426 (25,2 %)

4.3 Tutkimusmenetelmät

Tutkimuksen analyysimenetelminä käytetään suoria jakaumia, keskiarvovertailua faktorianalyysia ja varianssianalyysia (ANOVA). Suoria jakaumia ja keskiarvovertailua käytetään kartoittamaan kestävän kulutuksen asenteita kahdenkymmenen vuoden ajalta. Faktorianalyysin avulla muodostetaan kestävän kulutuksen ja poliittisen ohjaamisen taustalla vaikuttavat asenteet (faktorit). Varianssianalyysia käytetään puolestaan selvittämään, kuinka paljon asenteiden keskimääräisestä vaihtelusta voidaan selittää taustamuuttujien avulla.

Faktorianalyysi

Faktorianalyysi on monimuuttujamenetelmä, jota voidaan käyttää yhteisten ulottuvuuksien ja asenteiden etsimiseen muuttujajoukosta. Faktorianalyysin tarkoituksena on tiivistää aineistosta sellaiset muuttujat samoiksi faktoreiksi, joissa muuttujien välinen vaihtelu on samankaltainen, mutta toisista muuttujista riippumaton. (Nummenmaa 2007, 333.) Toisin sanoen aineistosta pyritään yhdistämään yhdeksi ryhmäksi muuttujat, joilla on yhteistä vaihtelua ja samalla muuttujien määrä vähenee (Metsämuuronen 2011, 650). Muuttujien voidaan ajatella mittaavan samaa ominaisuutta, jos ne korreloivat keskenään ja ovat käsitteellisesti lähellä toisiaan. Faktorianalyysi on usein apuväline, jonka avulla analyysia jatketaan muodostetuilla summamuuttujilla. (Jokivuori & Hietala 2007, 90, 112.) Summamuuttujat muodostetaan tiivistämällä yhdeksi muuttujaksi useiden samankaltaisia ominaisuuksia mittaavien muuttujien sisältämä tieto (Nummenmaa 2007, 151). Käytän tutkielmassa faktorianalyysia selvittämään, millaisia summamuuttujia yleisistä kestävän kulutuksen asenteista mahdollisesti muodostuu, ja millaisiin summamuuttujiin poliittista ohjaamista koskevat asenneväittämät mahdollisesti jakautuvat. Faktorianalyysia käytetään tutkielmassa enemmän eksploraatiivisesti kuin konfirmatorisesti, sillä asetelmaan ei sisälly vahvoja ennakko-oletuksia faktoreiden sisällöistä, vaan sen avulla pyritään löytämään aineistoon sopiva malli. Yleensä tutkielma ei ole pelkästään eksploraatiivinen tai konfirmatorinen vaan yhdistelmä molemmista. (Ketokivi 2015, 196.)

Estimointimenetelmänä käytän pääakselifaktorointia (principal axis factoring, PAF). Pääakselifaktorointi on niin sanottu varsinainen faktorianalyysi, joka soveltuu tilanteeseen, jossa tutkittavia havaintoja on paljon (Jokivuori & Hietala 2007, 93). Aineiston otoskoko on 1742 vastaajaa, joten pääakselifaktorointi on sovelias näin suureen havaintojoukkoon. Faktoriratkaisujen tulkinnan helpottamiseksi valitaan rotaatiomenetelmä. Sen tarkoituksena on tiivistää muuttujien latauksia siten, että lataukset keskittyvät yksittäisiin faktoreihin mahdollisimman hyvin. Pääakselifaktorointia käytettäessä rotaatiomenetelmäksi on mahdollista valita joko suorakulmainen tai vinokulmainen rotaatiomenetelmä. Suorakulmainen rotaatio ei salli faktoreiden välistä yhteyttä, kun taas vinorotaatiossa yhteys sallitaan. (Jokivuori & Hietala 2007, 94–95; Nummenmaa 2007, 346.) Käytän suorakulmaista varimax-rotatiota, koska se tuottaa toisistaan selkeästi poikkeavia faktoreita maksimoimalla muuttujien latausten vaihtelua. Lisäksi se, että faktorit ovat toisistaan riippumattomia, on hyödyksi jatkoanalyysissa. (Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 2002, 272–273.)

Tutkittavassa aineistossa kestäviä kulutusasenteita kartoitettiin yleisillä kestäville kulutusasennekysymyksillä ja poliittiseen ohjaamiseen liittyvillä kysymyksillä. Koska faktorianalyysistä haluttiin mahdollisimman tarkka, analysoitiin yleiset kestävät kulutusasennekysymykset ja poliittisen ohjaamisen asennekysymykset erikseen. Analyysiin valittiin mukaan teoriataustaa hyödyntäen kaikki ne muuttujat, joissa oli viitteitä kestävästä kulutusasenteista tai kulutuskäyttäytymisestä. Yhteensä muuttujia oli 12 kappaletta. Poliittisen ohjaamisen muuttujat valikoituivat siten, että tarkasteluun valittiin ne muuttujat, jotka käsittelevät poliittista ohjaamista sellaisten ilmiöiden suhteen, joilla on vaikutusta myös kestäväan kulutukseen. Mukaan otettiin yhteensä 16 muuttujaa. Ennen varsinaista faktorianalyysia testattiin, ovatko muuttujat sopivia analyysiin. Tarkastelin muuttujien käytettävyyttä analyysissa ensin kommunaliteetin avulla. Kommunaliteetti kertoo, miten hyvin faktorit selittävät yksittäisen muuttujan vaihtelua. Kommunaliteetit voivat saada arvoja välillä [0,1]. Mitä suurempi kommunaliteetin arvo on, sitä paremmin malli selittää yksittäisen muuttujan vaihtelua. Arvoksi ei suositella pienempää arvoa kuin 0.3, sillä silloin malli ei välttämättä kykene selittämään muuttujien vaihtelua riittävästi. (Nummenmaa 2007, 339; Metsämuuronen 2011, 698.) Yleisten kestävien kulutusasenteiden muuttujien kommunaliteettien vertailussa neljän muuttujan kommunaliteetit olivat selvästi alle 0.3, joten ne jätettiin pois analyysista. Yhden muuttujan kommunaliteetti oli 0.24. Alhaisesta

kommunaliteetista huolimatta muuttuja päätettiin ottaa mukaan analyysiin, sillä sen sisällöllinen informaatio koettiin tärkeänä tutkimusaiheen kannalta. Kommunaliteettien raja-arvot eivät ole ehdottomia, joten muuttujien valitsemisessa voi käyttää tapauskohtaista harkintaa (Hietala & Jokivuori 2007, 101). Poliittisen ohjaamisen muuttujista kahden muuttujan kommunaliteetit jäivät alle 0.3, joten ne päädyttiin jättämään pois.

Kommunaliteettien tarkastelun lisäksi muuttujia testattiin Kaiser-Meyer-Olkin-testiä (KMO) ja Bartlettin sfäärisyystestiä käyttäen. KMO-testi mittaa sitä, kuinka suurta osaa muuttujaparien välisistä korrelaatioista voidaan selittää muiden muuttujien avulla. KMO-testin tulos tulisi olla vähintään 0.6, jotta aineiston faktoroitavuutta voidaan pitää hyvänä. Bartlettin sfäärisyystesti puolestaan mittaa, korreloivatko muuttujat vain itsensä kanssa. Tuloksen tulisi olla tilastollisesti merkitsevä, jotta muuttujien korrelaatiomatriisin todetaan sopivan faktorianalyysiin. (Jokivuori & Hietala 2007, 96, 113.) Yleisten asenneväittämien KMO-testin tulos on 0.89 ja poliittisen ohjaamisen asenneväittämien tulos on 0.76. Bartlettin sfäärisyystestin tulokset osoittautuivat molemmissa tilastollisesti erittäin merkitseviksi ($p=0.000$), joten muuttujia voidaan pitää soveltuvina.

Kahdeksasta kestäväen kulutusasenteen muuttujasta muodostettiin kaksi faktoria. Vaikka toisen faktorin ominaisarvo jäi alle suositellun raja-arvon (0,97), päädyttiin faktori ottamaan mukaan, sillä sen selitysosuus on yli 5 prosenttia ja faktori on mielekkäästi tulkittavissa. Faktoreiden muodostamiseen ei ole selkeitä kriteerejä ja sen takia suosituksia ei voi noudattaa mekaanisesti (Alkula ym. 2002, 277). Faktorimallin selityssaste on 57,8 prosenttia. Poliittisen ohjaamisen 14 muuttujista muodostui yhteensä neljä faktoria. Kokonaisselityssaste on 74 prosenttia. Summamuuuttujien muodostamisen jälkeen tutkitaan taustatekijöiden vaikutusta muodostettuihin yleisten kestävien kulutusasenteiden ja poliittisen ohjaamisen asennefaktoreihin varianssianalyysillä.

Varianssianalyysi

Varianssianalyysia käytetään silloin, kun tutkitaan, onko yhdellä tai useammalla selittävällä muuttujalla tilastollisesti merkitsevää vaikutusta selitettävään muuttujaan. Varianssianalyysillä tarkastellaan valittujen muuttujien välisiä keskiarvoja ja niiden poikkeamia suhteessa johonkin selittävään muuttujaan. Selittäviä muuttujia voi olla yksi tai

useampia. (Jokivuori & Hietala 2007, 153–154.) Koska tarkoituksena on selvittää, onko taustamuuttujilla tilastollisesti merkitsevää vaikutusta asenteiden painokkuuden suhteen, käytetään useampisuuntaista varianssianalyysia (Metsämuuronen 2006, 727–731). Tässä tutkielmassa keskitytään tarkastelemaan muuttujien päävaikutuksia. Tutkielman selittävät muuttujat ovat faktorianalyysillä muodostetut yleisiä kestäviä kulutusasenteita ja poliittista ohjaamista koskevat asenteet. Selittävät muuttujat eli taustamuuttujat ovat sukupuoli, ikäluokka, henkilökohtaiset nettotulot kuukaudessa, asuinalue, koulutus, poliittinen puolue ja kotitalouden koko (Taulukko 1).

Varianssianalyysi perustuu muuttujissa tapahtuvan hajonnan eli varianssin tarkasteluun. Mittaustuloksiin liittyy aina yksilöllisistä eroista johtuvaa vaihtelua. Tarkoituksena onkin erottaa, johtuvatko mittaustuloksissa ilmenneet ryhmien väliset erot riippumattomista muuttujista, vai onko vaihtelu tutkittavien yksilöllisistä eroista johtuvaa vaihtelua. Analyysin lähtökohtana on yhteisvarianssi, jonka avulla kuvataan kaikki vaihtelu, jota aineistossa on havaittavissa. Yhteisvarianssi voidaan kuitenkin vielä hajottaa ryhmien väliseen ja ryhmien sisäiseen varianssiin. Ryhmien välinen varianssi tarkoittaa ryhmäkeskiarvojen välistä vaihtelua ja ryhmien sisäinen varianssi tutkittavien ryhmien varianssien yhdistelmää. Yhteisvarianssi hajotetaan pienempiin osiin, jotta voidaan tutkia varianssien välistä suhdetta toisiinsa. Analyysin avulla pyritään selvittämään, onko ryhmien välinen vaihtelu ryhmien sisäistä vaihtelua suurempaa. Ryhmien välisen varianssin ajatellaan kuvaavan riippumattomasta muuttujasta aiheutuvaa varianssia, kun taas ryhmien sisäisen varianssin ajatellaan kuvaavan virhevarianssia eli yksilöllisiä eroja. (Nummenmaa 2009, 187–191.)

Analyysin lähtökohtana on nollahypoteesin testaus, jota testataan F-testiä käyttäen. Nollahypoteesi olettaa, että selittävän muuttujan luokkien keskiarvot ovat yhtä suuria eli ne eivät eroa toisistaan. F-testi kertoo, millä todennäköisyydellä kyseinen oletus voidaan hylätä. (Karjaluoto 2007, 32.) Analyysissa Fisherin F-suhde ilmaisee, mikä on selittävän muuttujan aiheuttaman varianssin suhde virhevarianssiin. Toisin sanoen, kuinka paljon mittaustuloksen vaihtelusta on selittävän muuttujan aiheuttamaa vaihtelua. Jos F-suhde on pienempi kuin yksi, on virhevarianssi selittävän muuttujan aiheuttamaa varianssia suurempi. Jos taas F-suhde on suurempi kuin yksi, on selittävän muuttujan aiheuttama vaihtelu suurempi kuin virhevarianssi. (Nummenmaa 2009, 191.) F-suhteen lisäksi lasketaan P-arvo, joka kertoo,

ovatko luokkien väliset erot tilastollisesti merkitseviä (Karjaluoto 2007, 32). Riittävän suuresta F-arvosta voidaan siis päätellä, että aineistossa havaittu vaihtelu on todennäköisemmin selittävän muuttujan aiheuttamaa kuin yksilöllisten erojen aiheuttamaa vaihtelua. Jos taas varianssit ovat yhtä suuria, selittävä muuttuja ei todennäköisesti ole aiheuttanut mitään vaihtelua. (Nummenmaa 2009, 190.) Nollahypoteesi keskiarvojen yhtäsuuruudesta hylätään, jos F-suhde on suurempi kuin yksi ja P-arvo on tilastollisesti merkitsevä (Karjaluoto 2007, 32).

Nollahypoteesin merkitsevyydestä ei välttämättä anna riittäviä tuloksia yksinään. Ensinnäkin otoskoolla saattaa olla vaikutusta tilastolliseen merkitsevyyteen. Toiseksi, vaikka tulos olisi tilastollisesti merkitsevä, se ei kerro ilmiön voimakkuudesta. Siksi varianssianalyysin yhteydessä raportoidaan myös efektikoko. (Nummenmaa 2009, 380–382, 394.) Effektikoko ilmaisee, kuinka suuri yhteys, selitys tai ero ryhmien välillä on (Metsämuuronen 2006, 452). Toisin sanoen, kuinka systemaattisesti selittävä muuttuja aiheuttaa vaihtelua selitettävässä muuttujassa (Nummenmaa 2009, 395). Effektikoon mitta on mahdollista raportoida eri tavoin. Tässä tutkimuksessa käytän efektikoon estimaattina ositettua etan neliötä (Partial η^2). Se kertoo efektin suuruuden selitetyn varianssin ja kokonaisvarianssin osamääränä ja sen käyttö soveltuu tilanteeseen, jossa selitettävä muuttuja on jatkuva ja selittävä muuttuja jatkuva tai kaksiluokkainen. Ositetun etan neliön hyötynä on se, että sen avulla pystytään osittain poistamaan tarkastelun ulkopuolella olevien tekijöiden vaikutukset. (Nummenmaa 2009, 391–393.)

Varianssianalyysiin sisältyy tiettyjä oletuksia, jotka muuttujien ja jakaumien tulisi täyttää. Muuttujien tulisi olla toisistaan riippumattomia, ryhmien varianssien olisi oltava homogeeniset eli yhtä suuret ja otoksen tulisi olla peräisin normaalisti jakautuneesta populaatiosta. (Metsämuuronen 2006, 710.) Varianssien homogeenisuuden testaamiseen käytetään Levenen testiä. Ryhmien varianssien homogeenisuusehto voidaan hyväksyä, jos $p > 0.05$. (Jokivuori & Hietala 2007, 139.) Tutkimuksessa homogeenisuushypoteesi toteutuu kaikkien varianssien osalta, joten homogeenisuushypoteesi hyväksytään. Normaalisuuden arviointiin käytetään jakauman huipukkuus- ja vinouskertoimia. Huipukkuus- ja vinouskertoimien avulla todetaan, että osa muuttujista eroaa tilastollisesti merkitsevästi nollasta, joten ne eivät noudata standardoitua normaalijakaumaa. (Metsämuuronen 2006, 576–577.) Usein juuri otoksen kerääminen normaalisti jakautuneesta populaatiosta saattaa

osoittautua hankalaksi. Vaikka oletukset ovat melko tiukkoja, varianssianalyysia voidaan pitää melko robustina menetelmänä. (Nummenmaa 2009, 194.) Vaikka oletukset eivät täysin toteutuisikaan, analyysin tuloksia voidaan pitää luotettavina (Metsämuuronen 2006, 567).

4.4 Tutkimuksen luotettavuus

Jotta tutkimusta voidaan pitää luotettavana, tulee mittaustuloksia arvioida. Arvioinnissa kiinnitetään huomiota siihen, kuinka todenmukaisesti muuttujat operationalisoivat tarkastelun kohteena olevia käsitteitä. Luotettavuutta on yleisesti kuvattu reliabiliteetin ja validiteetin käsitteiden avulla. Reliabiliteetilla viitataan siihen, onko tutkimus toistettavissa. Validiteetti puolestaan kertoo mittarin kyvystä mitata juuri sitä, mitä halutaan tutkia. (Ketokivi 2015, 82–83.)

Reliabiliteetin avulla voidaan arvioida mittaustuloksen mittausrvirhettä. Yksi yleisimmin käytetty reliabiliteetin arviointimenetelmä on Cronbachin alfa -kerroin. Sen avulla pystytään mittaamaan mittarin sisäistä konsistenssia. Käytän Cronbachin alfaa apuna reliabiliteetin arvioimiseen, sillä sitä käytetään etenkin silloin, kun mitataan useasta väittämästä koostuvaa mittaria. (Nummenmaa 2009, 351, 356–357.) Cronbachin alfakertoimeen vaikuttavat muuttujien väliset keskimääräiset korrelaatiot sekä väittämien lukumäärä (Jokivuori & Hietala 103). Tarkoituksena on siis mitata mittarin sisäistä konsistenttisuutta eli sitä, mittaavatko muuttujat samaa ominaisuutta (Nummenmaa 2009, 356). Alfa voi saada arvoja 0:n ja 1:n väliltä. Jos alfan arvo on 0,6, voidaan summamuuttujien sisäinen yhtenäisyys arvioida riittäväksi. Mitä suuremman arvon alfa saa, sen yhtenäisempänä mittaria voidaan pitää. (Jokivuori & Hietala 2007, 103–104.) Toisin sanoen, mitä korkeampia muuttujien väliset korrelaatiot ovat, sitä reliaabelimpana mittaria voidaan pitää (Nummenmaa 2009, 356). Cronbachin alfan arvot ovat välillä 0,62–0,90 (Taulukko 2 ja 3). Muuttujien poisjättäminen ei parantanut alfakertoimien tuloksia. Alfakertoimien perusteella luotettavuus voidaan todeta riittäväksi.

Mittarin reliabiliteetti kertoo ainoastaan sen, onko tulos toistettavissa. Sen avulla ei voida arvioida mittarin validiteettia eli sitä, mittaako valittu mittari juuri sitä ominaisuutta, jota sen ajatellaan mittaavan. Reliabiliteetti ja validiteetti ovat silti yhteydessä toisiinsa, sillä jos

reliabiliteetti on alhainen, ei mittari voi koskaan olla validi. (Nummenmaa 2009, 360–361, 365.) Validiteettia voidaan tarkastella ulkoisen ja sisäisen validiteetin avulla. Ulkoinen validiteetti tarkoittaa arviointia tutkimuksen yleistettävyydestä. Kuten aiemmin mainittiin, tämän tutkimuksen aineistot on kerätty yksinkertaisella satunnaisotannalla lukuun ottamatta vuoden 2019 kyselyä, joka on tehty iän mukaan ositetulla otantamenetelmällä. Kyselyt toteutettiin postikyselyillä ja vuodesta 2009 alkaen vastausmahdollisuus oli myös verkossa. Aineiston edustavuus todettiin aikaisemmin melko hyväksi, vaikka aineistossa on joitakin eroja väestöön verrattuna. On mahdollista, että erot vaikuttavat tuloksiin, ja siten niillä saattaa olla vaikutusta tutkimuksen validiteettiin. Vaikka sukupuolijakaumassa naiset ovat yliedustettuina, eroa miesten määrä vain prosenttien Suomen väestötilastoista. Siitä syystä tuloksia voidaan pitää melko valideina. Ikäjakaumassa nuoret vastaajat ovat aliedustettuina. Iän mukaan tehty ositettu otanta kuitenkin vähentää nuorten vastaajakadon vaikutusta ja parantaa tulosten luotettavuutta (Saari ym. 2019, 5). Koulutuksen osalta vain peruskoulun käyneet ovat aineistossa aliedustettuina ja keskiaste yliedustettuina. Perusasteen suorittaneiden vastauksia on noin kaksisataa (201), joten vastauksista voidaan tehdä suuntaa antavia analyysejä. Tulosten suhteen aineisto poikkeaa jonkin verran väestöstä. Tarkastelussa tulee ottaa huomioon, että vastaajat ovat antaneet itse arvion kuukausittaisista nettotuloistaan. Osa vastaajista ilmoitti kuukausittaisiksi nettotuloiksi reilusti keskimääräistä suuremmat tulot. Noin kaksi prosenttia vastaajista ilmoitti tulosten määrän olevan 300 euroa tai vähemmän. Summa on alle Suomen toimeentulotuen suuruuden, joten vastaukset eivät vastaa Suomen vähimmäistuloja. Koska väestöstä poikkeavat vastaukset on otettu mukaan tuloluokkiin, voidaan tuloksista tehdä suuntaa antavia johtopäätöksiä.

Sisäinen validiteetti kertoo siitä, mitattaako mittari ominaisuutta, jota sen ajatellaan mittaavan. Sisäistä validiteettia voidaan tarkastella teoreettisesta näkökulmasta arvioimalla, ovatko mittarissa käytetyt käsitteet tarpeeksi kattavia kuvaamaan tutkittavaa ilmiötä, ja onko käsitteet operationalisoitu riittävän hyvin. Teoreettisen arvioinnin lisäksi voidaan mitata eri osioiden muuttujien välisiä korrelaatioita. Mitä enemmän muuttujat ovat yhteydessä toisiinsa, sitä paremmin ne mittaavat operationalisoitavaa käsitettä. (Metsämuuronen 2008, 64–65, 115–116.) Jotta operationalisointi onnistuisi mahdollisimman hyvin, vaatii se kattavaa ja perusteellista perehtymistä tutkittavaa aihetta käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen (Jokivuori & Hietala 2007, 10). Usein useamman indikaattorin käyttö vahvistaa käsitteen sisäistä validiteettiä (Ketokivi 2015, 88). Ennen käsitteiden

operationalisointia olen pyrkinyt muodostamaan laajan kokonaiskuvan tutkittavasta aiheesta. Olen käyttänyt operationalisoinnin pohjana aikaisempaa tutkimustietoa, joka ilmenee aiemmin esitetystä teoriaosuudesta. Asenteita kuvaavat faktorit on muodostettu useita eri muuttujia käyttäen. Sisäistä validiteettia kuitenkin heikentää se, että yhteen asennefaktoriin on latautunut vain kaksi ja toiseen kolme muuttujaa. Kahden muuttujan faktoria ei voida välttämättä pitää tyydyttävänä, sillä se perustuu kahden muuttujan väliseen korrelaatioon (Alkula ym. 2002, 277). Sen takia tuloksissa on huomioitava, että kahden tai kolmen muuttujan faktorit eivät välttämättä kykene selittämään käsitettä tai ilmiötä kattavasti. Toisin sanoen näiden muuttujien osalta käsitteiden operationalisointi on jonkin verran vajavainen. Kaikkien asennefaktoreiden muuttujat korreloivat keskenään vahvasti, joten myös näiden faktoreiden tuloksia voidaan pitää suuntaa antavina. Tutkimuksen validiteettia voidaan näihin arvioihin perustuen pitää riittävänä.

Kyselytutkimuksessa on huomioitava myös se, että vastaajat saattavat vastata väittämiin yleisesti hyväksytyllä tavalla. Useimmiten valehtelu tuottaa vain satunnaisvirhettä, mutta on mahdollista, että se ilmenee myös systemaattisena poikkeamana totuudesta. (Alkula ym. 2002, 90.) Totuuden sijaan vastaajat voivat vastata siten, kuin haluaisivat nähdä itsensä käyttäytyvän. Tämä saattaa korostaa myönteistä asennoitumista kestävästä kulutuksesta ja sen poliittista ohjaamista kohtaan, sillä kestävä kulutus nähdään sosiaalisesti arvostettuna yhteiskunnassa. (Wilska 2011, 197.)

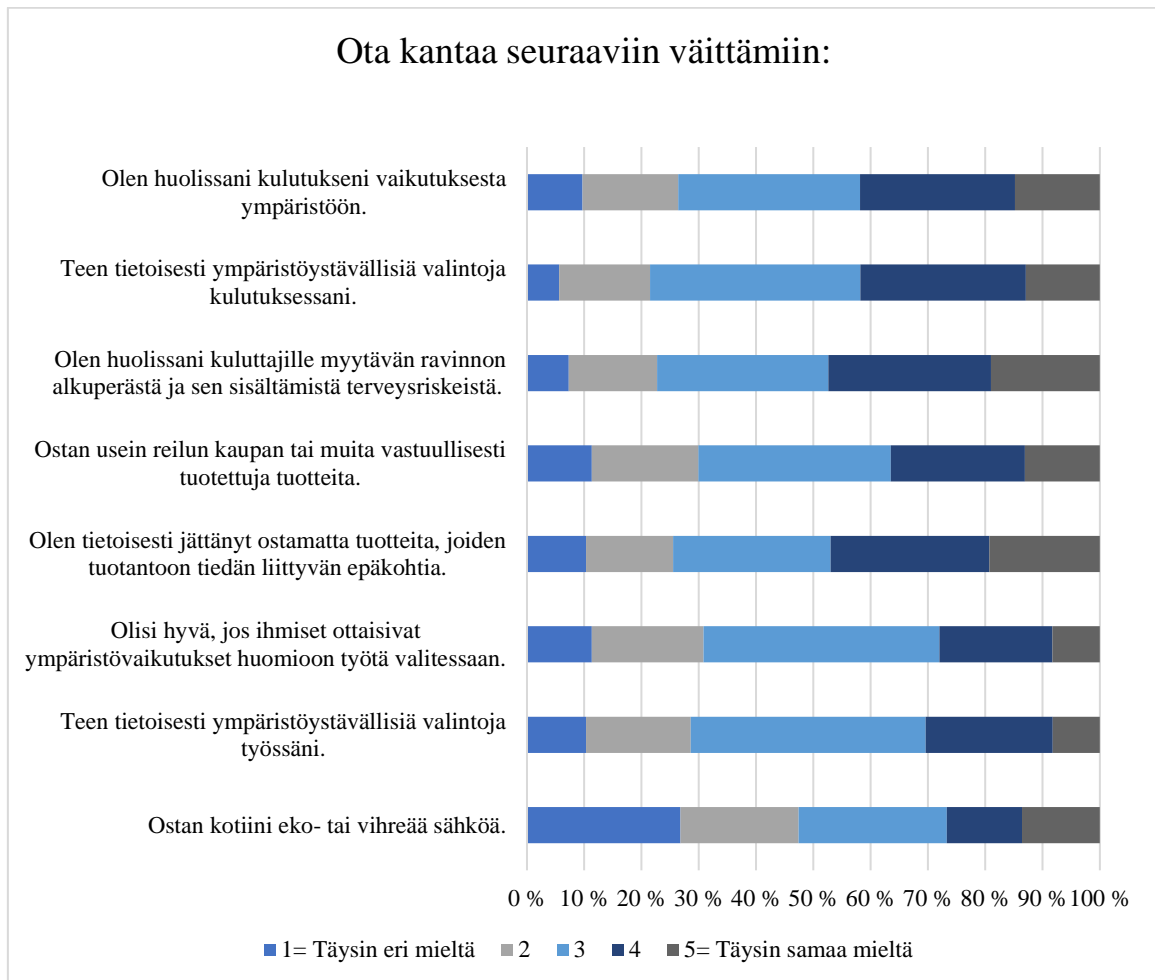
5 TUTKIMUSAINEISTON ANALYYSI JA TULOKSET

Tässä luvussa analysoidaan aineisto ja esitellään tulokset. Ensiksi kuvaillaan muuttujajoukko. Sen jälkeen tarkastellaan suorien jakaumien ja keskiarvovertailun avulla, millaisena kestävyys näkyy kulutusasenteissa sekä, miten ne ovat kehittyneet kahdenkymmenen vuoden aikana. Muuttujajoukosta muodostetaan faktorianalyysin avulla summamuuttujat, joita käytetään varianssianalyysissa. Varianssianalyysin avulla arvioidaan sosiodemografisten taustatekijöiden vaikutusta faktorianalyysilla muodostettuihin kestävän kulutuksen asenteisiin.

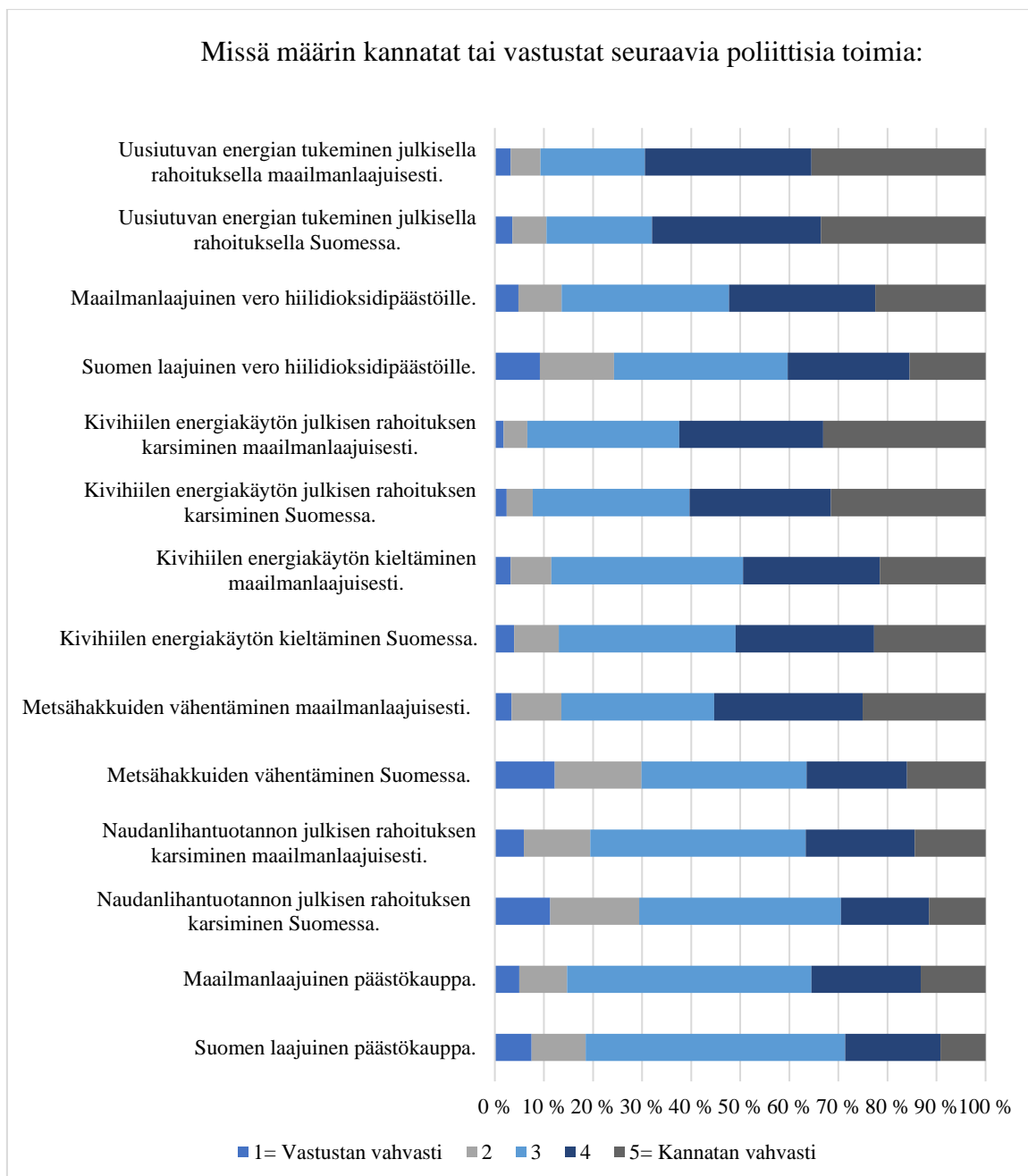
5.1 Yleiset kestävät kulutusasenteet ja asennoituminen poliittiseen ohjaamiseen

Tutkimukseen valittiin yhteensä kahdeksan yleistä kestävää kulutusasennetta kuvaavaa kysymystä. Väittämät käsittelevät tietoisia ympäristöystävällisiä valintoja, kulutukseen liittyvää ympäristöhuolta sekä tuotteiden alkuperään ja tuotantoon liittyviä epäkohtia. Muuttujat saavat arvoja Likert-tyyppisellä asteikolla 1–5 väliltä. Osiot on uudelleen koodattu siten, että 1=täysin eri mieltä ja 5=täysin samaa mieltä. Poliittisen ohjaamisen asenteista valikoitui yhteensä 14 väittämää. Kysymykset liittyvät Suomen sekä maailmanlaajuiseen kivihiilen energiakäytön julkisen rahoituksen karsimiseen, päästökaupan vähentämiseen, hiilidioksidipäästöihin, metsähakkuiden vähentämiseen ja naudanlihatuotannon julkisen rahoituksen karsimiseen. Kuten yleiset kestävät kulutusasenneväittämät, myös poliittiset asenneväittämät saavat arvoja Likert-tyyppisellä asteikolla 1–5 väliltä. Väittämät on käännetty niin, että 1= vastustan vahvasti ja 5=kannatan vahvasti. Kyselyyn vastasi vuonna 2019 yhteensä 1742 vastaajaa, mutta jokaisesta väittämästä puuttui vastauksia. Eniten vastaamatta jätettiin kysymyksiin *Teen tietoisesti ympäristöystävällisiä valintoja työssäni, Missä määrin kannatat tai vastustat maailmanlaajuisista päästökauppaa* ja *Missä määrin kannatat tai vastustat Suomen laajuisista päästökauppaa*. Ensimmäisestä väittämästä puuttui 63, toisesta 60 ja kolmannesta 62 vastausta. Kuviossa 1 on esitetty prosentteina, miten vastaajien asenteet jakautuvat yleisten kestävien kulutusväittämien välillä. Väittämien tarkoitus on mitata suhtautumista yleisiin kestäviin kulutusasenteisiin. Kuvioon 2 on koottu poliittista ohjaamista kuvaavien

väittämien prosenttijakaumat. Väittämien on tarkoitus mitata asenteita kestäviin politiikkatoimiin.

KUVIO 1. Yleisten kestävien kulutusasenteiden asennejakauma vuonna 2019 (%).

KUVIO 2. Kestävyyttä edistävän poliittisen ohjaamisen asennejakauma vuonna 2019 (%).

Vastausten perusteella suomalaiset kiinnittävät huomiota kulutuksen kestävyteen ja oman kulutuksen ympäristövaikutuksiin (kuvio 1). 41,8 prosenttia vastanneista kokee olevansa huolissaan oman kulutuksen vaikutuksesta ympäristöön. Lisäksi tietoisia ympäristöystävällisiä valintoja omassa kulutuksessaan tekevien osuus on 41,8 prosenttia. Huoli kuluttajalle myytävän ravinnon alkuperästä ja terveystarpeista on vahva, sillä lähes puolet vastaajista (47,4 %) ilmoittaa olevansa joko täysin samaa tai samaa mieltä. Vaikka moni vastaajista ilmoittaa kokeneensa huolta, yllättäen kuitenkin käytännössä tehdyissä

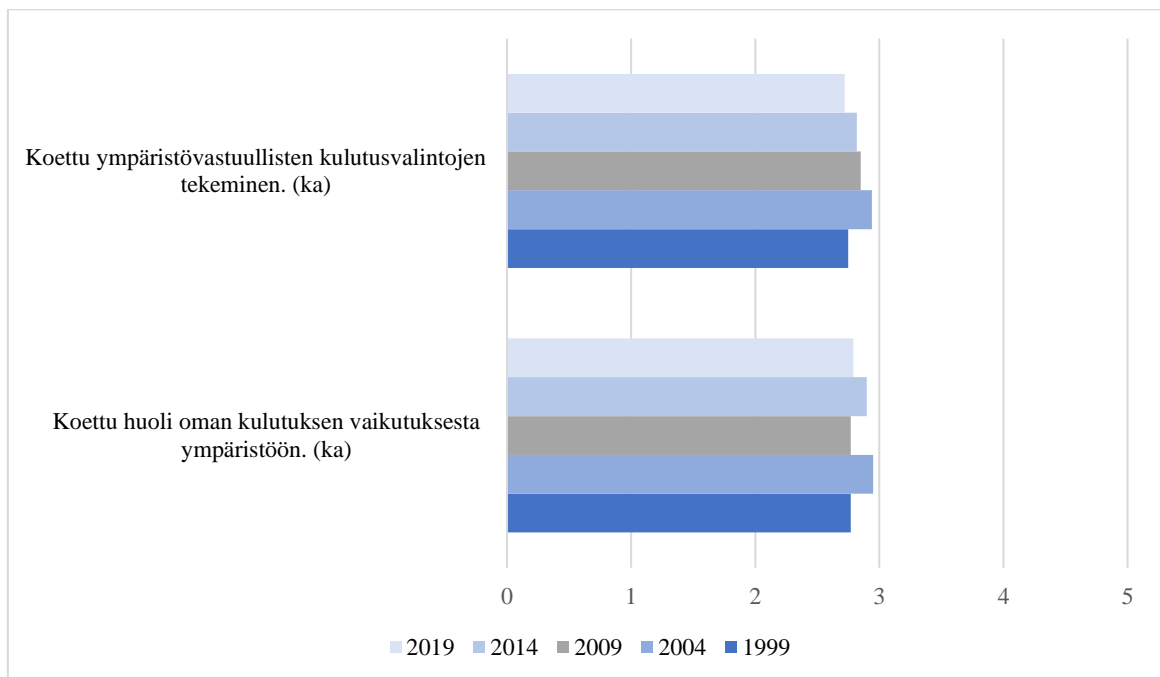

toimissa esiintyy hajontaa tai asenteet ovat jopa ristiriidassa aikaisempien väittämien kanssa. Vaikka noin puolet vastaajista (47 %) ilmoittaa jättäneensä ostamatta tuotteita, joiden tuotantoon on tiennyt liittyvän epäkohtia, vähän yli kolmannes vastaajista (33,6 %) ei ole samaa eikä eri mieltä siitä, onko ostanut reilun kaupan tai muita vastuullisesti tuotettuja tuotteita. Lisäksi asenteet näyttävät kielteisempinä tarkasteltaessa konkreettisia arjen valintoja. Suurempi osa vastaajista (30,8 %) on jokseenkin eri mieltä tai täysin eri mieltä siitä, että olisi hyvä, jos ihmiset ottaisivat ympäristövaikutukset huomioon työtä valitessaan, kun jokseenkin tai täysin samaa mieltä vastanneiden osuus on (28 %). Lisäksi 47,4 prosenttia vastaajista ilmoittaa, että ei osta kotiinsa eko- tai vihreää sähköä. Jakaumasta on havaittavissa, että huoli oman kulutuksen vastuullisuudesta on vahvempi kuin konkreettisten yksittäisten käytännön toimien tekeminen. Tämä näkyy siten, että jokseenkin tai täysin samaa mieltä olevien osuus laskee ja muiden vastausten osuus kasvaa, kun selvitetään käytännön tasolla tapahtuvaa toimintaa.

Kestävyyttä edistävien politiikkatoimien tarkastelussa (kuvio 2) havaitaan enemmän vaihtelua kuin yleisissä kestävässä kulutusasenteissa. Kestävyyttä edistäviin politiikkatoimiin suhtaudutaan melko myönteisesti, sillä jakauman perusteella suomalaiset kannattavat toimia enemmän kuin vastustavat niitä. Vastauksissa on kuitenkin havaittavissa vaihtelua. Selkeä enemmistö kannattaa uusiutuvan energian tukemista julkisella rahoituksella Suomessa ja maailmanlaajuisesti. Lisäksi yli puolet vastaajista kannattaa kivihiilen energiakäytön julkisen rahoituksen karsimista niin Suomessa kuin maailmanlaajuisesti. Edellä mainittujen poliittisten toimien vastustus jää alle kymmeneen prosenttiin. Enemmän vastustusta herättää Suomen laajuinen vero hiilidioksidipäästöille (24,3 %), metsähakkuiden vähentäminen Suomessa (29,9 %) ja naudanlihatuotannon julkisen rajoituksen karsiminen Suomessa (29,4 %). Niiden maailmanlaajuisista rajoittamista vastustetaan kuitenkin Suomen laajuista rajoittamista huomattavasti vähemmän. Ylipäätään on havaittavissa, että Suomen laajuisia toimia vastustetaan enemmän kuin koko maailmanlaajuisia toimia. Päästökauppaan liittyvät kysymykset sen sijaan eroavat muista väittämistä siten, että noin puolet vastaajista on ilmoittanut, että ei ole samaa eikä eri mieltä kannatuksesta tai vastustuksesta. Vaikuttaisi siltä, että suomalaisilla ei ole selkeää mielipidettä päästökauppaan liittyvissä kysymyksissä.

5.2 Kestävien kulutusasenteiden kehitys viimeisten 20 vuoden aikana

Vuoden 1999–2019 yhdistetystä aineistosta valittiin väittämät, joita on kysytty kaikkina tutkimusvuosina. Yhteensä väittämiä on kaksi. Väittämät saavat arvoja Likert-tyyppisellä asteikolla väliltä 1–5, jossa 1=täysin eri mieltä ja 5=täysin samaa mieltä. Väittämien avulla vertaillaan suomalaisten kestävän kulutuksen asenteita viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Vertailu toteutetaan kuvaamalla eri vuosien keskiarvot graafisesti. Kuvioista 3 nähdään vastaajien asenteiden keskiarvot vuosina 1999, 2004, 2009, 2014 ja 2019.

KUVIO 3. Keskiarvovertailu koetusta huolesta oman kulutuksen vaikutuksesta ympäristöön ja koetusta ympäristövastuullisten kulutusvalintojen tekemisestä vuosina 1999, 2004, 2009, 2014 ja 2019.

Tulosten perusteella näyttää siltä, että suomalaiset ovat olleet enemmän huolissaan oman kulutuksen vaikutuksesta ympäristöön vuonna 2004 (ka. 2,95) kuin vuosina 1999 (ka. 2,77) 2009 (ka. 2,77), 2014 (ka.2,90) ja 2019 (ka. 2,79). Muutos on pieni, mutta tilastollisesti erittäin merkitsevä, sillä $F=11.997$ ja $p<0.001$. Myös koettu ympäristövastuullinen kuluttaminen osoittaa, että suomalaiset ovat tehneet ympäristövastuullisempia kulutusvalintoja vuonna 2004 (ka. 2,94) kuin vuosina 1999 (ka. 2,75) 2009 (ka. 2,85) 2014 (ka. 2,82) ja 2019 (ka. 2,72). Erot eri vuosien välillä ovat myös tässä vertailussa pieniä, mutta

tilastollisesti erittäin merkitseviä, sillä $F= 17.153$ ja $p<0.001$. Tulokset antavat suomalaisten kulutusasenteiden muutoksesta maltillisemmän kuvan kuin tutkimuskirjallisuuden mukaan voitaisiin olettaa.

5.3 Kestävät kulutusasenteet

Yleiset kestävän kulutuksen asenteet

Aikaisemmin esitetyistä muuttujista muodostetaan summamuuttujat faktorianalyysin avulla. Faktorianalyysi tehdään kahdessa osassa niin, että ensin muodostetaan yleisten kestävien kulutusasenteiden summamuuttujat, jonka jälkeen tehdään erikseen poliittista ohjaamista kuvaavat asennemuuttujat. Yleiset kestävät asennemuuttujat latautuivat yhdelle faktorille, mutta niistä muodostettiin kaksi faktoria temaattisista syistä. Toinen faktori kuvaa enemmän kulutusta ja toinen muuta kulutukseen liittyvää toimintaa. Taulukkoon 2 on koottu faktorien lataukset eli korrelaatiot. Korrelaatiot vaihtelevat -1 ja 1 välillä. Faktorin lataus on sitä vahvempi, mitä lähempänä yhtä korrelaatio on. Taulukoon on koottu latausten lisäksi muuttujien kommunaliteetit, ominaisarvot ja osuudet varianssista.

Ensimmäiselle faktorille latautuu yhteensä viisi muuttujaa. Väittämät liittyvät huoleen oman kulutuksen ympäristövaikutuksista sekä huoleen tuotannosta, tuotteiden alkuperästä ja niiden epäkohdista. Lisäksi ne kuvaavat tuotteen ostamatta jättämistä tuotannon epäkohtien takia tai vastuullisen vaihtoehdon valitsemista. Muuttujissa korostuu kulutuksen vastuullisuus ja tästä syystä nimeän faktorin vastuullisuuden suosimiseksi. Vastuullisuutta suosiva asenne selittää faktorimallin muuttujien vaihtelusta 46,4 prosenttia ja sen ominaisarvo on 3,715. Toiselle faktorille latautuu puolestaan kolme muuttujaa. Kaikki kolme muuttujaa sisältävät konkreettisia ympäristöystävällisiä toimia arjessa, joten nimeän faktorin ympäristöystävälliseksi käyttäytymiseksi. Faktorin selitysaste on 11,2 ja ominaisarvo on 0,897.

Kestävään kulutukseen liittyviä väittämiä tarkastelemalla faktorianalyysin avulla muodostettiin siis kaksi kulutusasennetta kuvaavaa faktoria: vastuullisuuden suosiminen ja ympäristöystävällinen käyttäytyminen. Seuraavassa pääluvussa analysoin näitä faktoreita varianssianalyysin avulla ja selvitän, millaiset sosiodemografiset tekijät ovat yhteydessä kestävän kulutuksen asenteisiin. Ennen sitä muodostetaan vielä kestävyttä edistävien poliittisten toimien asennefaktorit.

TAULUKKO 2. Faktorianalyysillä muodostetut yleiset kulutusasenteet.

	1	2	h ²
Olen huolissani kulutukseni vaikutuksesta ympäristöön.	0,475		0,39
Teen tietoisesti ympäristöystävällisiä valintoja kulutuksessani.	0,609		0,57
Olen huolissani kuluttajille myytävän ravinnon alkuperästä ja sen sisältämistä terveysriskeistä.	0,548		0,34
Ostan usein reilun kaupan tai muita vastuullisesti tuotettuja tuotteita.	0,555		0,44
Olen tietoisesti jättänyt ostamatta tuotteita, joiden tuotantoon tiedän liittyvän epäkohtia.	0,666		0,57
Olisi hyvä, jos ihmiset ottaisivat ympäristövaikutukset huomioon työtä valitessaan.		0,574	0,40
Teen tietoisesti ympäristöystävällisiä valintoja työssäni.		0,60	0,48
Ostan kotiini eko- tai vihreää sähköä.		0,448	0,24
Ominaisarvo	3,715	0,897	
Osuus varianssista (%)	46,44	11,21	
Kumulatiivinen osuus (%)	46,44	57,68	
Cronbachin alfa	0,80	0,62	
Kaiser-Meyer-Olkin-testi	0,888		
	Khiin neliö 3838,393		
Bartlettin testi	p=0,000		

Kestävyyttä edistävät poliittisen ohjaamisen asenteet

Kuten aikaisemmin todettiin, poliittisen ohjaamisen muuttujia on yhteensä 14. Muuttujista muodostettiin summamuuttujat faktorianalyysin avulla. Kuten yleisten kestävän kulutuksen asenteiden muuttujista, myös poliittisen ohjaamisen muuttujista tarkasteltiin muuttujien lataukset, kommunaliteetit, ominaisarvot ja osuudet varianssista. Tiedot on esitetty taulukossa 3.

Ensimmäiselle faktorille latautuu yhteensä neljä väittämää. Kaikki neljä kysymystä käsittelevät kivihiilen energiakäyttöä. Siksi nimeän faktorin kivihiilen energiakäytön rajoituksiksi. Faktorimalli selittää 42,8 prosenttia muuttujien välisestä vaihtelusta ja faktorin ominaisarvo on 5,986. Toinen faktori sisältää neljä muuttujaa. Nimeän asennefaktorin metsähakkuiden ja naudanlihantuotannon rajoituksiksi, sillä muuttujat liittyvät metsähakkuiden ja naudanlihantuotannon kieltämiseen ja karsimiseen sekä Suomessa että maailmanlaajuisesti. Faktorimallin selityssaste on 13,3 prosenttia ominaisarvolla 1,857.

Myös kolmas faktori muodostuu neljästä muuttujasta. Nimeän sen hiilidioksidipäästöjen rajoituksiksi. Faktorin muuttujat ovat saman ilmiön ääripäistä: muuttujat käsittelevät uusiutuvan energian tukemista julkisella rahoituksella sekä Suomessa että maailmanlaajuisesti. Toisaalta taas muuttujat käsittelevät Suomen laajuista ja maailmanlaajuista verotusta hiilidioksidipäästöille. Voidaan tulkita, että jos hiilidioksidipäästöjä verotetaan ja uusiutuvaa energiaa tuetaan, tavoitteena on todennäköisesti hiilidioksidipäästöjen rajoittaminen. Faktorin ominaisarvo on 1,408 ja se selittää 10,1 prosenttia muuttujien vaihtelusta faktorimallissa.

Viimeinen eli neljäs faktori muodostuu kahdesta eri muuttujasta. Muuttujat käsittelevät päästökauppaa Suomessa ja maailmanlaajuisesti. Nimeän faktorin päästökaupan vähentämiseksi. Faktorimalli selittää muuttujien välisestä vaihtelusta 7,9 prosenttia ja sen ominaisarvo on 1,113.

Poliittiseen ohjaamiseen liittyviä asenteita muodostui faktorimallin avulla neljä: kivihiilen energiakäytön rajoitukset, metsähakkuiden ja naudanlihatuotannon rajoitukset,

hiilidioksidipäästöjen rajoitukset ja päästökaupan vähentäminen. Analysoin taustamuuttujien yhteyksiä edellä mainittuihin asenteisiin varianssianalyysin avulla.

TAULUKKO 3. Faktorianalyysillä muodostetut poliittisen ohjaamisen asennetyypit.

	1	2	3	4	h ²
Uusiutuvan energian tukeminen julkisella rahoituksella maailmanlaajuisesti.			0,819		0,74
Uusiutuvan energian tukeminen julkisella rahoituksella Suomessa.			0,884		0,83
Maailmanlaajuinen vero hiilidioksidipäästöille.			0,416		0,51
Suomen laajuinen vero hiilidioksidipäästöille.			0,477		0,56
Kivihiilen energiakäytön julkisen rahoituksen karsiminen maailmanlaajuisesti.	0,786				0,67
Kivihiilen energiakäytön julkisen rahoituksen karsiminen Suomessa.	0,791				0,68
Kivihiilen energiakäytön kieltäminen maailmanlaajuisesti.	0,783				0,67
Kivihiilen energiakäytön kieltäminen Suomessa.	0,810				0,72
Metsähakkuiden vähentäminen maailmanlaajuisesti.		0,495			0,36
Metsähakkuiden vähentäminen Suomessa.		0,511			0,40
Naudanlihantuotannon julkisen rahoituksen karsiminen maailmanlaajuisesti.		0,816			0,73
Naudanlihantuotannon julkisen rahoituksen karsiminen Suomessa.		0,826			0,73
Maailmanlaajuinen päästökauppa.				0,759	0,68
Suomen laajuinen päästökauppa.				0,887	0,90

Ominaisarvo	5,986	1,857	1,408	1,113
Osuus varianssista (%)	42,76	13,27	10,06	7,95
Kumulatiivinen osuus (%)	42,76	56,03	66,08	74,04
Cronbachin alfa	0,90	0,81	0,85	0,88
Kaiser-Meyer-Olkin-testi	0,761			
	Khiin neliö 16199,832			
Bartlettin testi	p=0,000			

5.4 Yleisiin kestävän kulutuksen asenteisiin yhteydessä olevat tekijät

Toisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena on selvittää, millaiset sosiodemografiset taustatekijät ovat yhteydessä yleisiin kestävän kulutuksen asenteisiin. Näiden tekijöiden yhteyksiä analysoitiin varianssianalyysin avulla. Sosiodemografisina taustatekijöinä käytettiin sukupuolta, henkilökohtaisia nettotuloja kuukaudessa, ikäluokkaa, asuinaluetta, koulutusta, poliittista puoluetta ja kotitalouden kokoa. Varianssianalyysin tulokset on koottu taulukkoon 4. Taulukkoon on laskettu parametriestimaatit (β -kertoimet), jotka kertovat, kuinka paljon kunkin ryhmän keskiarvo poikkeaa vertailuryhmäksi valitun ryhmän keskiarvosta. Negatiivinen parametrin arvo tarkoittaa, että ryhmän keskiarvo on pienempi vertailuryhmän keskiarvoon verrattuna. Positiivinen arvo puolestaan kertoo vertailuryhmää suuremmasta keskiarvosta. Lisäksi taulukkoon on raportoitu kunkin muuttujan efektikokoa ilmaisevat estimaatit (Partial η^2) ja korjatut mallikohtaiset selitysosuudet (R^2 adjusted). Korjatut mallikohtaiset selitysosuudet kertovat, kuinka suuri osa selitettävän muuttujan vaihtelusta pystytään kuvaamaan mallin avulla (Nummenmaa 2009, 320). Taulukkoon 4 on merkitty myös tilastollisesta merkitsevyydestä kertova P-arvo ja varianssien suhteesta kertova F-arvo.

TAULUKKO 4. Taustamuuttujien yhteys yleisiin kestäviin kulutusasenteisiin.

Selittävä muuttuja	Vastuullisuuden suosiminen	Ympäristöystävällisen käyttäytyminen
	β	β
Sukupuoli	F= 24,31 *** Partial $\eta^2=0,17$	F=0,39 Partial $\eta^2=0,000$
Mies	-1,129***	(ns)
Nainen	(a)	(a)
Ikäluokka	F=1,23 Partial $\eta^2=0,004$	F=1,39 Partial $\eta^2=0,005$
18–29-vuotiaat	-,951*	(ns)
30–39vuotiaat	(ns)	(ns)
40–49-vuotiaat	(ns)	(ns)
50–59-vuotiaat	(ns)	(ns)
60–69-vuotiaat	(ns)	(ns)
70 ja yli 70-vuotiaat	(a)	(a)
Henkilökohtaiset nettotulot	F= 0,29 Partial $\eta^2=0,001$	F=1,14 Partial $\eta^2=0,003$
1=alle 1100 €/kk	(ns)	0,496*
2=1101–1600 €/kk	(ns)	(ns)
3=1601–2000 €/kk	(ns)	(ns)
4= 2001–2500 €/kk	(ns)	(ns)
5= yli 2500 €/kk	(a)	(a)
Asuinalue	F=0,88 Partial $\eta^2=0,001$	F=0,174 Partial $\eta^2=0,000$
Taajama-/kaupunkialue	(ns)	(ns)
Maaseutu	(a)	(a)
Koulutus	F=2,30* Partial $\eta^2=0,008$	F=5,57*** Partial $\eta^2=0,020$
Ei muuta tutkintoa perus- tai kansakoulun jälkeen	-1,153**	-1,178***
Ammattikoulu	-1,008**	-,741***
Ylioppilas	(ns)	(ns)
Opistotasoinen tai muu toisen asteen koulutus	(ns)	(ns)
Ammattikorkeakoulututkinto	-,861*	-,771***

Yliopistotutkinto, tohtorin tai lisensiaatin tutkinto	(a)	(a)
Puolue	F=20,75*** Partial $\eta^2=0,105$	F= 16.69*** Partial $\eta^2=0,088$
Ruotsalainen kansanpuolue	(ns)	(ns)
Kristillisdemokraatit	(ns)	(ns)
Vasemmistoliitto	1,711***	,993***
Muu	(ns)	(ns)
Vihreät	3,243***	1,749***
Keskusta	(ns)	(ns)
Kokoomus	(ns)	(ns)
Perussuomalaiset	-1,138**	-,780***
Sosiaalidemokraattinen puolue	(a)	(a)
Kotitalouden koko	F=2,09 Partial $\eta^2=0,004$	F=0,27 Partial $\eta^2=0,003$
5 hlöä tai enemmän	1,086*	(ns)
3–4 hlöä	(ns)	(ns)
2 hlöä	(ns)	(ns)
0–1 hlöä	(a)	(a)
R ² (adj.)	0,147	0,113

Tulkintaohje: *=p<0.05; **=p<0.01; ***=p<0.001; (ns)= ei tilastollista merkitsevyyttä; (a) - referenssikategoria; R² (adj.) - mallin selitysosuus

Vastuullisuuden suosiminen

Vastuullisuuden suosimista kuvaavaan asenteeseen on taustamuuttujista yhteydessä tilastollisesti erittäin merkitsevästi sukupuoli (F=24,3; p<0.001) ja poliittinen puolue (F=20,75; p<0.001). Analyysin mukaan vaikuttaisi siltä, että vahvimpana yhteydessä on sukupuoli, jossa naiset suosivat vastuullisuutta enemmän kuin miehet. Koska F-suhde on suurempi kuin yksi ja p-arvo on tilastollisesti erittäin merkitsevä, on erittäin todennäköistä, että sukupuolella on vaikutusta vastuullisuuden suosimiseen. Tulosta tukee vielä se, että muuttujakohtainen efektikoko on melko suuri (0,17).

Myös se, minkä puolueen kokee itselleen tärkeäksi, on yhteydessä vastuullisuutta suosivaan asenteeseen tilastollisesti erittäin merkitsevästi. Efektikoko jää hieman pienemmäksi, mutta on silti kohtalainen (10,5). Referenssiryhmänä on sosiaalidemokraattinen puolue. Erityisesti kolmen eri puolueen kannattajien asenteet osoittautuivat tilastollisesti merkitseviksi. Ne vastaajat, jotka kokevat kuuluvansa vihreiden ja vasemmistoliiton kannattajiin suosivat vastuullisuutta todennäköisesti enemmän kuin toisten puolueiden kannattajat. Perussuomalaisien kannattajien asenne vastuullisuuden suosimiseen on päinvastoin muiden puolueiden kannattajiin verrattuna kielteinen. Muiden puolueiden keskiarvot eivät eronneet tilastollisesti merkitsevästi vertailuryhmästä.

Sukupuolen ja poliittisen puolueen lisäksi koulutuksella havaitaan melkein merkitsevä yhteys asenteeseen ($F=2,21$; $p<0.05$). Referenssiryhmänä on yliopisto-, tohtori- tai lisensiaatintutkinto. Koulutuksen eri luokista vähiten vastuullisuutta suosivat ne, joilla ei ole koulutusta perus- tai kansakoulun jälkeen sekä ammattikoulun suorittaneet. Yhteys on tilastollisesti merkitsevä ($p<0.01$). Myös ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneet suosivat vastuullisuutta todennäköisesti yliopisto-, tohtori- tai lisensiaatintutkinnon suorittaneita vähemmän. Yhteys on tilastollisesti melkein merkitsevä ($p<0.05$). Muiden koulutusryhmien erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä vastuullisuuden suosimista kohtaan. Vastuullisuutta suosivat todennäköisemmin siis yliopisto-, tohtori- tai lisensiaatintutkinnon suorittaneet, opistotasoisien tai muun toisen asteen koulutuksen suorittaneet sekä ylioppaat. Muuttujakohtainen efektikoko jää kuitenkin hyvin pieneksi (0,008), joten ryhmien välinen ero ei ole kovin voimakas. Koska koulutuksella on vain melkein merkitsevä tilastollinen yhteys, ei siitä voi johtaa koko perusjoukkoa koskevia johtopäätöksiä.

Muilla taustamuuttujilla, ikäluokka, henkilökohtaiset nettotulot kuukaudessa, asuinalue ja kotitalouden koko, ei näyttäisi olevan tilastollisesti merkitsevää vaikutusta vastuullisuuden suosimiseen. Ikäluokassa 18–29-vuotiailla havaitaan kuitenkin positiivinen tilastollisesti melkein merkitsevä yhteys vastuullisuuden suosimiseen. Ikäluokka taustamuuttujana ei kuitenkaan osoita tilastollista merkitsevyyttä. Myös kotitalouden koossa viiden tai yli viiden hengen perheet suhtautuvat vastuullisuuden suosimiseen vertailuryhmää myönteisemmin tilastollisesti melkein merkitsevästi. Kotitalouden koko ei kuitenkaan osoittaudu

tilastollisesti merkitseväksi taustamuuttujaksi. Vastuullisuutta suosivat siis eniten yliopisto-, tohtorin- tai lisensiaatintutkinnon suorittaneet vihreitä kannattavat naiset. Vähiten puolestaan perus- tai kansakoulun käyneet perussuomalaisia kannattavat miehet. Yhdessä muuttujat selittävät 14,7 prosenttia vastuullisuutta suosivan asenteen vaihtelusta.

Ympäristöystävällinen käyttäytyminen

Taulukosta 4 havaitaan, että ympäristöystävälliseen käyttäytymiseen yhteydessä ovat tilastollisesti erittäin merkitsevästi poliittinen puolue ($F=16,69$; $p<0.001$) ja koulutus ($F=5,57$; $p<0.001$). Sukupuolella, ikäluokalla, henkilökohtaisilla nettotuloilla, asuinalueella ja kotitalouden koolla ei havaittu tilastollisesti merkitseviä yhteyksiä ympäristöystävälliseen käyttäytymiseen.

Voimakkain yhteys havaitaan poliittisella puolueella. Kolmella eri puolueella on tilastollisesti erittäin merkitseviä eroja. Eniten keskiarvosta poikkeavat vihreät, joiden kannattajien asenne ympäristöystävälliseen käyttäytymiseen osoittautuu myönteisemmäksi vertailuryhmään verrattuna. Toiseksi suurin yhteys on vasemmistoliitolla. On siis todennäköistä, että vihreiden ja vasemmistoliiton kannattajat käyttäytyvät muita puolueita ympäristöystävällisemmin. Perussuomalaisten yhteys on myös tilastollisesti erittäin merkitsevä ja yhteys on negatiivinen. Tämä tarkoittaa sitä, että perussuomalaisten kannattajien asenteet ympäristöystävällistä käyttäytymistä kohtaan ovat muita puolueita kielteisempiä. Muilla puolueilla ei havaittu tilastollisesti merkitseviä vaikutuksia. Efektikoon voidaan todeta olevan kohtuullinen (0,08).

Poliittisen puolueen ohella myös koulutus vaikuttaa ympäristöystävälliseen käyttäytymiseen. Yliopisto-, tohtorin-, ja lisensiaatintutkinnon suorittaneisiin verrattuna kielteisesti ympäristöystävälliseen käyttäytymiseen asennoituvat ne, joilla ei ole perus- tai kansakoulun jälkeistä tutkintoa tai ovat suorittaneet ammattikoulun tai ammattikorkeakoulun. Kielteisimmin suhtautuvat ne, joilla ei ole perus- tai kansakoulun jälkeistä tutkintoa. Ylioppilaiden ja opistotason tai muun toisen asteen koulutuksen suorittaneiden yhteys vertailuryhmään ei saanut tilastollisesti merkitseviä arvoja. Huomattavaa kuitenkin on, että efektikoko jää pieneksi (0,02).

Ympäristöystävälliseen käyttäytymiseen asennoituvat todennäköisesti kielteisimmin siis perus- tai kansakoulun käyneet perussuomalaiset. Myönteisin suhtautuminen on vihreitä kannattavilla, yliopisto-, tohtori- tai lisensiaatintutkinnon suorittaneilla vastaajilla. Lisäksi vasemmistoliittoa kannattaneilla vastaajilla on todennäköisesti myönteisempi asenne ympäristöystävällistä käyttäytymistä kohtaan. Mallin korjattu selitysosuus on 11,3.

5.5 Kestävyyttä edistäviin poliittisen ohjaamisen asenteisiin yhteydessä olevat tekijät

Viimeisen tutkimuskysymyksen tavoitteena on selvittää, miten kestävyys jakautuu poliittisen ohjaamisen perusteella. Sosiodemografisina taustatekijöinä käytetään samoja taustamuuttujia kuin aikaisemmin: sukupuoli, ikäluokkaa, henkilökohtaisia nettotuloja kuukaudessa, asuinaluetta, koulutusta, poliittista puoluetta ja kotitalouden kokoa. Analyysi toteutettiin varianssianalyysin avulla. Taulukosta 5 on nähtävissä analyysin tulokset.

TAULUKKO 5. Taustamuuttujien yhteys kestävyttä edistäviin politiikkatoimiin.

Selittävä muuttuja	Kivihiilen energiakäytön rajoitukset	Metsähakkuiden ja naudanliha-tuotannon rajoitukset	Hiilidioksidipäästöjen rajoitukset	Päästökaupan vähentäminen
	β	β	β	β
Sukupuoli	F=17,33*** Partial $\eta^2=0,012$	F=12,50*** Partial $\eta^2=0,009$	F=4,65* Partial $\eta^2=0,003$	F=2,89 Partial $\eta^2=0,002$
Mies	,813***	-,647***	-,405*	(ns)
Nainen	(a)	(a)	(a)	(a)
Ikäluokka	F=5,02*** Partial $\eta^2=0,018$	F=0,47 Partial $\eta^2=0,002$	F=0,25 Partial $\eta^2=0,001$	F= 1,17 Partial $\eta^2=0,004$
18–29-vuotiaat	-1,815***	(ns)	(ns)	-,420*
30–39vuotiaat	-1,363***	(ns)	(ns)	(ns)
40–49-vuotiaat	-,934*	(ns)	(ns)	(ns)
50–59-vuotiaat	-1,223***	(ns)	(ns)	(ns)
60–69-vuotiaat	(ns)	(ns)	(ns)	(ns)
70 ja yli 70-vuotiaat	(a)	(a)	(a)	(a)

Henkilökohtaiset nettotulot	F=1,10 Partial $\eta^2=0,003$	F=1,30 Partial $\eta^2=0,004$	F=1,01 Partial $\eta^2=0,003$	F=0,84 Partial $\eta^2=0,002$
1=alle 1100 €/kk	(ns)	(ns)	(ns)	(ns)
2=1101–1600 €/kk	(ns)	,668*	(ns)	(ns)
3=1601–2000 €/kk	(ns)	(ns)	(ns)	(ns)
4= 2001–2500 €/kk	(ns)	(ns)	(ns)	(ns)
5= yli 2500 €/kk	(a)	(a)	(a)	(a)
Asuinalue	F=7,11** Partial $\eta^2=0,005$	F=29,83*** Partial $\eta^2=0,021$	F=16,45*** Partial $\eta^2=0,12$	F=3,33 Partial $\eta^2=0,002$
Taajama- /kaupunkialue	,626**	1,201***	,920***	(ns)
Maaseutu	(a)	(a)	(a)	(a)
Koulutus	F=2,21 Partial $\eta^2=0,008$	F=2,24* Partial $\eta^2=0,008$	F=3,92** Partial $\eta^2=0,14$	F=2,68* Partial $\eta^2=0,010$
Ei muuta tutkintoa perus- tai kansakoulun jälkeen	-,918*	(ns)	-,950**	(ns)
Ammattikoulu	-,944**	-,824**	-1,027***	-,231*
Ylioppilas	(ns)	(ns)	(ns)	(ns)
Opistotasoinen tai muu toisen asteen koulutus	(ns)	-,825**	-,612*	(ns)
Ammattikorkeakou- lututkinto	(ns)	-,752*	-1,087***	-,569*** (a)
Yliopistotutkinto, tohtorin tai liseniaatin tutkinto	(a)	(a)	(a)	
Puolue	F=12,68*** Partial $\eta^2=0,068$	F=29,21*** Partial $\eta^2=0,143$	F=22,60*** Partial $\eta^2=0,114$	F=9,90*** Partial $\eta^2=0,054$
Ruotsalainen kansanpuolue	(ns)	(ns)	(ns)	(ns)
Kristillisdemokraatit	(ns)	-1,049*	(ns)	(ns)
Vasemmistoliitto	1,058**	1,799***	1,073**	(ns)
Muu	(ns)	(ns)	(ns)	-,531**
Vihreät	2,068***	2,211***	1,933***	,593***
Keskusta	(ns)	-1,819***	(ns)	(ns)
Kokoomus	(ns)	-,912**	-,898**	(ns)
Perussuomalaiset	-1,058***	-1,239***	-1,991***	-,899***
Sosiaalidemokraat- tinen puolue	(a)	(a)	(a)	(a)

Kotitalouden koko	F=0,81	F=0,94	F=0,31	F=3,67*
	Partial $\eta^2=0,002$	Partial $\eta^2=0,002$	Partial $\eta^2=0,001$	Partial $\eta^2=0,008$
5 hlöä tai enemmän	(ns)	(ns)	(ns)	(ns)
3–4 hlöä	(ns)	(ns)	(ns)	(ns)
2 hlöä	(ns)	(ns)	(ns)	-,387**
0–1 hlöä	(a)	(a)	(a)	(a)
R ² (adj.)	0,096	0,212	0,162	0,082

Tulkintaohje: *= $p<0.05$; **= $p<0.01$; ***= $p<0.001$; (ns)= ei tilastollista merkitsevyyttä; (a) - referenssikategoria; R² (adj.) - mallin selitysosuus

Kivihiilen energiakäytön rajoitukset

Taulukosta 5 havaitaan, että kivihiilen energiakäytön rajoituksiin tilastollisesti erittäin merkitsevästi yhteydessä ovat vastaajien sukupuoli, ikä ja poliittisen puolueen kannatus. Lisäksi vastaajien asuinalue osoittautuu tilastollisesti merkitseväksi ($F=7,11$; $p<0.01$). Suurin selitysvoima on sukupuolella ($F=17,33$; $p<0.001$). Miehet näyttävät kannattavan naisia enemmän kivihiilen energiakäytön rajoituksia. Efektikoko on kuitenkin pieni (0,012), joten sukupuolen välinen ero ei ole kovin voimakas.

Sukupuolen jälkeen toiseksi eniten kivihiilen energiakäytön rajoituksiin yhteydessä on poliittisen puolueen kannatus ($F=12,68$; $p<0.001$). Vertailuryhmänä on sosiaalidemokraattinen puolue. Ruotsalainen kansanpuolue, kristillisdemokraatit, keskusta, kokoomus ja ”muut puolueet” eivät eroa tilastollisesti merkitsevästi sosiaalidemokraattien asenteista kivihiilen energiakäytön rajoituksiin. Sen sijaan ne vastaajat, jotka kokevat kuuluvansa vihreiden kannattajiin, kannattavat puolueista eniten kivihiilen energiakäytön rajoittamista. Toiseksi eniten rajoituksia kannattavat vasemmistoliiton kannattajat. Sekä vihreiden että vasemmistoliiton yhteydet kivihiilen energiakäytön rajoituksiin ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä ($p<0.001$). Kaikkein eniten rajoituksia vastustavat perussuomalaisten kannattajat. Poliittisen puolueen kannatuksen efektikokoa voidaan pitää kohtalaisena (0,068).

Sukupuolen ja poliittisen puolueen kannatuksen lisäksi kivihiilen energiakäytön rajoituksia selittää ikä ($F=5,02$; $p<0.001$). Selitysvoima on tosin paljon pienempi edellisiin

taustamuuttujiin verrattuna. Lisäksi efektikoko on pieni (0,018), joten yhteydet eivät osoittaudu kovin voimakkaiksi. Vertailuryhmänä on vanhin ikäluokka eli 70- ja yli 70-vuotiaat, jotka myös kannattavat kaikkein eniten rajoituksia. Eniten kivihiilen energiakäytön rajoituksia näyttäisivät vastustavan nuorimmat ikäluokat eli 18–29-vuotiaat vastaajat. Vähän vähemmän rajoituksia vastustavat 30–39-vuotiaat. Kolmanneksi eniten rajoituksia näyttävät vastustavan 50–59-vuotiaat. Kaikkien luokkien keskiarvojen erot ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä ($p < 0.001$). Tilastollisesti melkein merkitsevän yhteyden sai ikäluokka, jossa vastaajat ovat 40–49-vuotiaita. Heidän asenteensa kivihiilen energiakäytön rajoituksiin on myös vertailuryhmää kielteisempi. Koska tulos on melkein merkitsevä, voidaan siitä muodostaa vain suuntaa antavia johtopäätöksiä. 60–69-vuotiaat ovat ainoa ikäluokka, jolla ei ole tilastollista merkitsevyyttä.

Kivihiilen energiakäytön rajoitusten kannattamiseen tai vastustamiseen vaikuttaa myös tilastollisesti merkitsevästi ($p < 0.01$) vastaajan asuinalue. Kun taajama- ja kaupunkialuetta verrataan maaseutuun, on todennäköistä, että taajamassa ja kaupunkialueella asuvat kannattavat maaseudulla asuvia enemmän kivihiilen energiakäytön rajoituksia. Effektikoko jää kuitenkin pieneksi (0,005).

Korjattu selitysaste R^2 (adj.) kertoo, että 9,6 prosenttia kivihiilen energiakäytön rajoituksista selittyy mallin taustamuuttujilla. Henkilökohtaisilla nettotuloilla, koulutuksella ja kotitalouden koolla ei havaittu yhteyttä kivihiilen energiakäytön rajoituksiin. Eniten kivihiilen energiakäytön rajoituksia kannattavat siis 70- ja yli 70-vuotiaat taajamassa tai kaupungissa asuvat miehet, jotka kokevat kuuluvansa vihreiden kannattajiin. Eniten rajoituksia puolestaan vastustavat 18–29-vuotiaat maaseudulla asuvat perussuomalaiset naiset.

Metsähakkuiden ja naudanlihatuotannon rajoitukset

Metsähakkuiden ja naudanlihatuotannon rajoituksiin tilastollisesti erittäin merkitsevästi ovat yhteydessä asuinalue ($F=29,83$; $p < 0.001$), poliittisen puolueen kannatus ($F=29,21$; $p < 0.001$) ja sukupuoli ($F=12,50$; $p < 0.001$). Lisäksi koulutuksella ilmenee tilastollisesti melkein merkitsevä yhteys ($p < 0.05$).

Kaikkein voimakkain selitysvoima on asuinalueella muuttujakohtaisen efektikoon ollessa melko pieni (0,021). Näyttäisi siltä, että taajama- ja kaupunkialueella asuvat kannattavat todennäköisesti enemmän metsähakkuiden ja naudanlihatuotannon rajoituksia, kuin maaseudulla asuvat. Asuinalueen lisäksi asenteita selittää poliittisen puoleen kannatus, jonka selitysvoima on toiseksi suurin. Poliittisen puoleen efektikoko on melko suuri (0,143), mistä voidaan todeta, että poliittisen puoleen vaikutus rajoitusten kannattamiseen tai vastustamiseen on merkittävä. Vertailuryhmään eli sosiaalidemokraatteihin verrattuna vihreät näyttäisivät suhtautuvan kaikkein myönteisimmin metsähakkuiden ja naudanlihatuotannon rajoituksiin. Toiseksi eniten eroa havaitaan keskustan kannattajilla, joiden asenteet rajoituksia kohtaan ovat kaikkein kielteisimmät. Kolmanneksi eniten vertailuryhmästä eroaa vasemmistoliitto, jonka kannattajat kannattavat rajoituksia toiseksi eniten kaikkien puolueiden kannattajista. Neljänneksi eniten keskiarvosta eroavat perussuomalaisen asenteet. Perussuomalaiset vastustavat rajoituksia vertailuryhmään verrattuna enemmän. Kaikkien edellä mainittujen puolueiden keskiarvojen erot ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä ($p < 0.001$). Merkitsevä tilastollinen yhteys ($p < 0.01$) havaitaan kokoomuksen kannattajilla. Myös kokoomuksen kannattajat kannattavat rajoituksia vähemmän kuin sosiaalidemokraatit. Tilastollisesti melkein merkitsevä yhteys ($p < 0.05$) havaitaan kristillisdemokraattien kannattajille. Myös heidän asenteensa näyttäisivät olevan referenssiryhmää kielteisempiä. Ruotsalaisella kansanpuolueella ja ”muilla puolueilla” ei havaittu tilastollisesti merkitseviä yhteyksiä.

Puolueiden kannattajista eniten rajoituksia kannattavat siis vihreän ja vasemmistoliiton kannattajat, kun taas kielteisesti rajoituksiin suhtautuvat keskustan, perussuomalaisen ja kokoomuksen kannattajat. Oletettavasti myös kristillisdemokraattien asenne rajoituksiin on kielteinen, mutta melkein merkitsevästä tilastollisesta yhteydestä ei voida tehdä yleistettäviä johtopäätöksiä.

Asuinalueen ja poliittisen puolueen kannatuksen lisäksi sukupuolella on tilastollisesti erittäin merkitsevä yhteys rajoitusten kannattamiseen tai vastustamiseen. Näyttäisi siltä, että naisiin verrattuna miehet vastustavat enemmän rajoituksia. Erojen voimakkuus ei ole kuitenkaan kovin suuri, sillä efektikoko on vain (0,009).

Tilastollisesti erittäin merkitsevien yhteyksien lisäksi koulutuksella havaitaan tilastollisesti melkein merkitsevä vaikutus. Referenssiryhmänä on yliopisto-, tohtori- tai lisensiaatintutkinto. Eri koulutusasteista ammattikoulun ja opistotasaisen tai muun toisen asteen koulun suorittaneilla näyttäisi olevan tilastollisesti merkitsevä yhteys ($p < 0.01$). Keskiarvot eroavat referenssiryhmästä negatiivisesti, joten todennäköisesti edellä mainittujen koulutusasteiden suorittaneet vastaajat vastustavat metsähakkuiden ja naudanlihatuotannon rajoituksia muita koulutusasteita enemmän. Myös melkein merkitsevä yhteys ($p < 0.05$) havaitaan ammattikorkeakoulun käyneillä. On siis mahdollista, että ammattikorkeakoulun käyneet vastustavat rajoituksia enemmän kuin yliopisto-, tohtori- tai lisensiaatintutkinnon suorittaneet, mutta yleistystä on syytä tehdä varoen. Koulutusmuuttujan luokkien sisäisten erojen voimakkuus on erittäin pieni efektikoon ollessa 0,008.

Kotitalouden koolla ja henkilökohtaisilla nettotuloilla ei ole tilastollisesti merkitsevää yhteyttä rajoitusten kannattamiseen tai vastustamiseen. Yhdessä muuttujat selittävät 21,2 prosenttia metsähakkuiden ja naudanlihatuotannon rajoituksia koskevista asenteista. Todennäköisimmin metsähakkuiden ja naudanlihatuotannon rajoituksia kannattavat taajamassa tai kaupungissa asuvat naiset, jotka ovat vihreiden ja/tai vasemmistoliiton kannattajia. Eniten niitä vastustavat maaseudulla asuvat keskustaa, perussuomalaisia ja/tai kokoomusta kannattavat miehet.

Hiilidioksidipäästöjen rajoitukset

Hiilidioksidipäästöjen rajoituksia selittää tilastollisesti erittäin merkitsevästi poliittinen puolue ($F=22,60$; $p < 0.001$) ja asuinalue ($F=16,45$; $p < 0.001$). Myös koulutuksella havaitaan tilastollisesti merkitsevä yhteys ($F=3,93$; $p < 0.01$). Tilastollisesti melkein merkitsevä yhteys ($p < 0.05$) osoittautuu sukupuolella F -arvon ollessa 4,65.

Vahvin selitysvoima näyttäisi olevan poliittisen puolueen kannatuksella. Vertailuryhmänä on sosiaalidemokraattinen puolue. Eniten hiilidioksidipäästöjen rajoituksia kannattavat vihreät ja toiseksi eniten vasemmistoliitto. Suurin vastustus rajoituksiin näyttäisi olevan perussuomalaisten kannattajilla. Toiseksi eniten rajoituksia vastustavat kokoomuksen

kannattajat. Vihreiden ja perussuomalaisten yhteys hiilidioksidipäästöjen rajoituksiin on tilastollisesti erittäin merkitsevä. Vasemmistoliiton ja kokoomuksen yhteys puolestaan on merkitsevä. Ruotsalaisen kansanpuolueen, kristillisdemokraattien, keskustan ja ”muiden puolueiden” keskiarvot eivät poikenneet vertailuryhmän keskiarvosta tilastollisesti merkitsevästi. Efektikoko on kohtuullinen (0,068), joten eroja voidaan pitää melko voimakkaina.

Poliittisen puolueen lisäksi asuinalueella on vaikutusta hiilidioksidipäästöjen rajoituksiin. Asuinalueen selitysvaiva on jonkin verran pienempi edelliseen verrattuna. Maaseutuun verrattuna taajamassa ja kaupunkialueilla asuvat kannattavat todennäköisemmin hiilidioksidipäästöjen rajoituksia enemmän. Erojen voimakkuus lähentelee suurta (0,12), joten asuinalueen vaikutus voidaan todeta merkittäväksi tekijäksi rajoitusten kannattamiseen tai vastustamiseen.

Myös koulutus selittää hiilidioksidipäästöjen rajoituksiin kohdistuvaa kannatusta tai vastustusta. Koulutusmuuttujan eri koulutusasteiden erojen voimakkuus on melko suuri, sillä efektikoko on 0,14. Referenssiryhmänä on yliopisto-, tohtorin- ja lisensiaatintutkinnon suorittaneet. Ylioppilaat eivät eroa tilastollisesti merkitsevästi vertailuryhmästä. Muiden koulutusasteiden käyneiden asenteet ovat yliopisto-, tohtorin- ja lisensiaatintutkinnon suorittaneisiin verrattuna kielteisempiä. Kaikkein eniten vertailuryhmän keskiarvosta poikkeaa ammattikorkeakoulu eli ammattikorkeakoulun suorittaneet vastustavat eniten rajoituksia. Seuraavaksi eniten rajoituksia vastustavat ammattikoululaiset, kolmanneksi eniten vain perus- ja kansakoulun suorittaneet ja viimeiseksi opistotason tai muun toisen asteen koulutuksen käyneet. Viimeiseksi mainitun yhteys on vain melkein tilastollisesti merkitsevä, joten tulokseen tulee suhtautua varauksella. Merkitsevien yhteyksien lisäksi sukupuolella havaitaan olevan tilastollisesti melkein merkitsevä yhteys. Sen mukaan on todennäköistä, että naiset kannattavat miehiä enemmän hiilidioksidipäästöjen rajoituksia. Muuttujakohtainen efektikoko on erittäin pieni (0,003).

Ikä, henkilökohtaiset tulot ja kotitalouden koko eivät olleet merkitseviä hiilidioksidipäästöjen rajoituksissa. Voidaan siis olettaa, että eniten hiilidioksidipäästöjen rajoituksia vastustavat perussuomalaiset maaseudulla asuvat ammattikorkeakoulun suorittaneet miehet. Sen sijaan rajoituksia kannattavat todennäköisimmin yliopisto-,

tohtorin- tai lisensiaatintutkinnon suorittaneet, vihreitä kannattavat, taajama- tai kaupunkialueella asuvat naiset. Korjattu selityssaste on 16,2.

Päästökaupan vähentäminen

Päästökaupan vähentämiseen tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä on ainoastaan poliittisen puolueen kannatus ($F=9,90$; $p<0.001$). Lisäksi tilastollisesti melkein merkitseviä yhteyksiä havaitaan kotitalouden koolla ($F=3,67$; $p<0.05$) ja koulutuksella ($F=2,68$; $p<0.05$). Muilla sosiodemografisilla taustatekijöillä ei näyttäisi olevan selittävää vaikutusta päästökaupan vähentämiseen.

Eniten päästökaupan vähentämiseen on siis yhteydessä se, minkä poliittisen puolueen kannattajaksi kokee kuuluvansa. Tilastollisesti erittäin merkitseviä eroja havaitaan perussuomalaisten ja vihreiden kannattajien keskiarvoissa. Näyttäisi siltä, että perussuomalaisten kannattajat vastustavat päästökaupan vähentämistä muiden puolueiden kannattajia enemmän, kun taas vihreiden kannattajat kannattavat päästökaupan vähentämistä muita puolueita enemmän. Merkitsevä yhteys havaitaan myös muiden puolueiden asenteissa. Muiden puolueiden kannattajien asenne päästökaupan vähentämiseen on kielteinen verrattuna muihin puolueisiin. Efektikoko lähentelee kohtalaisen rajaa, joten puolueen kannatuksen voidaan ajatella selittävän sitä, kannattaako vai vastustaako päästökaupan vähentämistä.

Mikään muu sosiodemografinen taustatekijä ei selitä päästökaupan vähentämistä merkitsevästi. Kuitenkin kotitalouden koon yhteys päästökaupan vähentämiseen näyttäisi olevan tilastollisesti melkein merkitsevä. Referenssiryhmänä on yhden hengen kotitalous. Kahden hengen kotitaloudet vastustavat enemmän päästökaupan vähentämistä kuin sitä suuremmat tai pienemmät kotitaloudet. Yhteys on tilastollisesti merkitsevä. 3–4 henkilön ja viiden tai yli viiden henkilön kotitalouksissa ei havaita tilastollista merkitsevyyttä.

Kotitalouden koon lisäksi koulutuksella havaitaan tilastollisesti melkein merkitsevä yhteys päästökaupan vähentämiseen. Referenssiryhmänä on yliopisto-, tohtorin- tai lisensiaatintutkinto. Vertailuryhmään verrattuna näyttäisi siltä, että eniten päästökaupan

vähentämistä vastustavat ammattikorkeakoulutetut. Yhteys on tilastollisesti erittäin merkitsevä. Lisäksi todetaan, että ammattikoulun suorittaneet vastustivat toiseksi eniten päästökaupan vähentämistä muihin koulutusasteisiin verrattuna. Muilla koulutusasteilla ei havaittu tilastollista merkitsevyyttä.

Kotitalouden koon ja koulutuksen melkein merkitsevien tilastollisten erojen lisäksi, molempien efektien koko on pieni. Sen takia perusjoukossa tehtävään yleistyksen on suhtauduttava kriittisesti. Analyysin perusteella näyttäisikin siltä, että päästökaupan vähentämistä selittää poliittisen puolueen kannatus. Vihreiden ja vasemmistoliiton kannattajat kannattavat vähentämistä, kun taas perussuomalaisten ja ”muiden puolueiden” kannattajat vastustavat sitä. Lisäksi yliopisto-, tohtori- ja lisensiaatintutkinnon suorittanut, ylioppilas, perus- tai kansakoulun käynyt ja opistotasaisen tai muun toisen asteen koulutuksen suorittanut saattaa todennäköisemmin kannattaa kuin vastustaa päästökaupan vähentämistä. Toisaalta taas kahden hengen kotitalouteen kuuluva vastustaa todennäköisesti enemmän päästökaupan vähentämistä kuin yhden tai yli kahden hengen kotitaloudet. Yhdessä muuttajat selittävät 8,2 prosenttia päästökaupan vähentämisen vaihtelusta.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten kestävät kulutusasenteet ovat kehittyneet kahdenkymmenen vuoden aikana. Kestävien kulutusasenteiden kehityksen lisäksi tavoitteena oli kartoittaa, millaiset sosiodemografiset taustatekijät ovat yhteydessä yleisiin kestäviin kulutusasenteisiin ja kestävyyttä edistäviin poliittisiin toimiin. Seuraavaksi käydään läpi keskeiset johtopäätökset.

6.1 Kestävien kulutusasenteiden kehitys

Kestävien kulutusasenteiden kehitystä tarkasteltiin kahdenkymmenen vuoden ajalta. Muutosta vertailtiin koettuna huolena oman kulutuksen vaikutuksesta ympäristöön ja koettujen ympäristövastuullisten valintojen tekemisestä eri vuosina. Suomalaisten asenteiden nähdään muuttuneen entistä positiivisimmaksi kestävästä kuluttamista kohtaan ja huoli kulutuksen vaikutuksesta ympäristöön nähdään lisääntyneen merkittävästi (ks. Wilska 2013, 17; Kujanen ym. 2014). Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat maltillista kehitystä kestävässä kulutusasenteissa. Vuonna 2019 suomalaiset ovat hieman vähemmän huolissaan oman kulutuksensa vaikutuksesta ympäristöön kuin vuosina 2004 ja 2014. Lisäksi suomalaiset tekivät tietoisia ympäristövalintoja kulutuksessa jonkin verran enemmän vuosina 1999, 2004, 2009 ja 2014 kuin vuonna 2019. Erot vuosien välillä ovat vähäisiä, joten kestävästä kulutuksesta asenteet eivät ole juurikaan muuttuneet 1990-luvun lopulta lähtien. Tulosta voi selittää se, että asenteiden muutos ei välttämättä heijastu niinkään kestävästi tuotettujen tuotteiden ostamisena. Se voi ilmetä kulutuksen vähentämisenä kuten esimerkiksi välttämättömyyksissä pitäytymisenä ja veden- ja energiankulutuksen vähentämisenä. (Wilska 2013, 7.) Toisaalta kestävästä kulutuksesta määritelmä on muuttunut kahdessakymmenessä vuodessa, ja käsitys kestävydestä ei rajoitu pelkästään ekologiseen kestävyyskäsitteeseen. Käsitys ympäristöystävällisestä ja vastuullisesta kuluttajasta saattoi olla vielä 1990-luvulla radikaali aktivisti (ks. Wilska 2011, 195), mutta vuonna 2019 käsitys kestävästä kuluttajasta on arkipäiväisempi ja tieto kestävästä valinnoista on lisääntynyt. Voi olla, että tiedon lisääntyessä omien kulutusvalintojen vastuullisuuteen suhtaudutaan kriittisemmin, mikä voi vaikuttaa siihen, että asennetasolla erot vuosien välillä ovat pieniä.

6.2 Sosiodemografiset tekijät ja kestävät kulutusasenteet

Tässä tutkimuksessa suomalaisten kestäviä kulutusasenteita tarkasteltiin yleisten kestävien kulutusasenteiden ja kestävyyttä edistävien politiikkatoimien avulla. Yleisistä kestävästä kulutusasenteista muodostui kaksi kategoriaa, jotka ovat vastuullisuuden suosiminen ja ympäristöystävällinen käyttäytyminen. Kestävyyttä edistävästä poliittisista toimista muodostui neljä kategoriaa, jotka ovat kivihiilen energiakäytön rajoitukset, metsähakkuiden ja naudanlihatuotannon rajoitukset, hiilidioksidipäästöjen rajoitukset ja päästökaupan vähentäminen.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että sosiodemografiset taustatekijät vaikuttavat suomalaisten kestäviin kulutusasenteisiin, mutta yhteydet eivät ole yksiselitteisiä. Yleisistä kestävästä kulutusasenteista vastuullisuutta suosivaa asennetta selittävät eniten sukupuoli, poliittisen puolueen kannatus ja koulutus. Ympäristöystävällistä käyttäytymistä selittävät puolestaan poliittisen puolueen kannatus ja koulutus. Kestävyyttä edistävien poliittisten toimien asenteissa kivihiilen energiakäytön rajoituksia selittävät sukupuoli, poliittisen puolueen kannatus, ikä ja asuinalue. Asenteita metsähakkuiden ja naudanlihatuotannon rajoituksiin selittävät eniten sukupuoli, poliittisen puolueen kannatus ja asuinalue. Hiilidioksidipäästöjen rajoituksiin taustatekijöistä eniten ovat yhteydessä sukupuoli, asuinalue, poliittisen puolueen kannatus ja koulutus. Päästökaupan vähentämistä taustatekijöistä selittää ainoastaan poliittisen puolueen kannatus.

Sukupuoli on osoittautunut tutkimuskirjallisuudessa yhdeksi vahvaksi kestäviin kulutusasenteisiin vaikuttavaksi tekijäksi. Siksi ei ole yllättävää, että myös tässä tutkimuksessa sukupuoli on yhteydessä suomalaisten kestäviin kulutusasenteisiin. Tulosten perusteella miesten ja naisten väliset erot kuitenkin vaihtelevat yllättävästi. Yleisistä kestävästä kulutusasenteista naisten asenteet ovat miehiä vastuullisempia. Naisten asenteiden on havaittu olevan vastuullisempia myös aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Wilska & Nyrhinen 2013; Haanpää 2009; Nyrhinen & Wilska 2012; Wilska 2011; Nyrhinen ym. 2011). Näissä tutkimuksissa todetaan, että naiset ovat halukkaampia sitoutumaan kestäviin kulutuskäytänteisiin. Siksi onkin yllättävää, että sukupuolen ja ympäristöystävällisen käyttäytymisen välillä ei havaita yhteyttä tässä tutkimuksessa.

Kestävyyttä edistävissä politiikkatoimissa miesten ja naisten välillä on enemmän asenne-eroja. Naiset ovat valmiimpia rajoittamaan metsähakkuu- ja naudanlihatuotantoa sekä hiilidioksidipäästöjä. Miehet puolestaan kannattavat naisia enemmän kivihiilen energiakäytön rajoituksia. Tulos poikkeaa aikaisemmasta tutkimustuloksesta (Fairbrother ym. 2019). Poikkeuksellisesti sukupuolella ei havaittu vaikutusta päästökaupan vähentämiseen liittyvissä asenteissa. Tulos tukee vain osittain käsitystä siitä, että naiset kannattavat miehiä enemmän kunnianhimoista ilmastopolitiikkaa (esim. Ilmastobarometri 2019).

Sukupuolen lisäksi ikä osoittautuu kestäviin kulutusasenteisiin vaikuttavaksi tekijäksi. Sama on todennettu useissa aikaisemmissa tutkimuksissa (Haanpää 2009; Wilska 2011; Nyrhinen & Wilska 2012). Yllättäen tässä tutkimuksessa ikä ei vaikuta siihen, miten suomalaiset asennoituvat vastuullisuuden suosimiseen ja ympäristöystävälliseen käyttäytymiseen. Yleensä korkeampi ikä on ollut yhteydessä vastuullisempiin kulutusasenteisiin (esim. Nyrhinen & Wilska 2012). Kestävyyttä edistävissä poliittisten toimien asenteissa iällä on vaikutusta ainoastaan asenteisiin, jotka koskevat kivihiilen energiakäytön rajoituksia. Aikaisemmissa tutkimuksissa iän yhteys asenteisiin on ollut käänteinen, eli nuoret ovat kannattaneet kestäväyttä edistäviä poliittisia toimia enemmän kuin iäkkäämmät (esim. Fairbrother ym. 2019) tai iän vaikutus on ollut vähäinen (esim. Pitkänen & Westinen 2017). Tämän tutkimuksen perusteella vanhin ikäluokka (70- ja yli 70-vuotiaat) kannattaa eniten kivihiilen energiakäytön rajoituksia ja eniten kivihiilen energiakäytön rajoituksia vastustaa nuorin ikäluokka (18–29-vuotiaat). Yhteys ikään ei kuitenkaan ole suoraviivainen, sillä seuraavaksi eniten rajoituksia vastustavat 30–39-vuotiaat ja 50–59-vuotiaat samalla kun rajoituksia puoltavat 40–49-vuotiaat ja 60–69-vuotiaat.

Tulosten perusteella tulotasolla ei ole merkitystä suomalaisten yleisiin kestäviin kulutusasenteisiin tai kestäväyttä edistäviin poliittisiin toimiin. Tutkimustulos tukee aikaisempia tutkimustuloksia siinä määrin, että korkeamman tulotason ja alemman tulotason omaavien välillä ei ole havaittu olevan suuria eroja yleisissä kestävässä kulutusasenteissa (ks. Nyrhinen ym. 2011, 31). Aikaisemmissa tutkimuksissa on tosin osoitettu, että hyvin toimeentulevat ovat valmiimpia kestäväyttä edistäviin politiikkatoimiin. Tässä

tutkimuksessa yllättäen tuloerot eivät kuitenkaan selittäneet yhtäkään poliittisen ohjaamisen asennetta. Tuloerojen lisäksi kotitalouden koolla on tämän tutkimuksen perusteella vaikutusta vain päästökaupan vähentämiseen liittyvissä asenteissa. Kotitalouden koon ei ole välttämättä nähty olevan yhteydessä kestäviin kulutusasenteisiin aikaisemmin (Kujanen ym. 2014). Päästökaupan vähentämistä vastustavat eniten kahden hengen kotitaloudet. Muiden kotitalouksien välillä ei ole merkittäviä eroja.

Asuinalueen vaikutus osoittautuu ristiriitaiseksi, sillä vaikutus on erilainen tarkasteltaessa yleisiä kestäviä kulutusasenteita ja kestävyyttä edistäviä poliittisia toimia. Asuinalue ei ole yhteydessä vastuullisuutta suosivaan asenteeseen eikä ympäristöystävälliseen käyttäytymiseen. Samanlaisen tuloksen ovat saaneet Kujanen ym. (2014). Asuinalue on silti merkittävä tekijä poliittisen ohjaamisen asenteissa. Maaseudulla asuvat suomalaiset vastustavat taajamassa ja kaupungissa asuvia enemmän kivihiilen energiakäytön rajoituksia, metsähakkuiden ja naudanlihatuotannon rajoituksia sekä hiilidioksidipäästöjen rajoituksia. Tulokset vastaavat Ilmastobarometrin (2019) tuloksia. Päästökaupan vähentämiseen asuinalueella ei ole vaikutusta.

Tulosten perusteella myös koulutus on yhteydessä suomalaisten kestäviin kulutusasenteisiin. Korkeimmin koulutetut ovat eniten vastuullisuutta suosivia sekä suhtautuvat myönteisemmin ympäristöystävälliseen käyttäytymiseen. Vähiten vastuullisuutta suosivat ne, joilla ei ole kansakoulun tai peruskoulun jälkeistä tutkintoa. Sama pätee myös ympäristöystävälliseen käyttäytymiseen. Koulutuksen osalta yhteys on siis lineaarinen: mitä korkeammin koulutettu, sitä myönteisempiä ovat yleiset kestävät kulutusasenteet. Vastaavanlaisia tuloksia on saatu aikaisemmin (esim. Nyrhinen & Wilska 2012; Wilska 2011). Yleisten kestävien kulutusasenteiden lisäksi koulutus selittää poliittisen ohjaamisen asenteita. Tulos vastaa aikaisempaa tutkimusta (esim. McCright, & Dunlap 2011; Ziegler 2017). Koulutus ei kuitenkaan selitä kivihiilen energiakäytön rajoituksia, sillä tulosten perusteella korkeampi koulutus ei takaa positiivisempaa asennetta. Metsähakkuiden ja naudanlihatuotannon rajoituksissa yllättäen korkeimmin ja matalimmin koulutettujen asenteiden välillä ei ole asenne-eroja. Ammattikoulun, opistotasaisen tai muun toisen asteen koulutuksen sekä ammattikorkeakoulun suorittaneet puolestaan vastustavat rajoituksia yhtä paljon. Hiilidioksidipäästöjen rajoituksissa korkeimmin koulutetut ja ylioppilaat ovat asenteiltaan myönteisimpiä. Ammattikorkeakoulun ja ammattikoulun suorittaneet ovat

kaikkein eniten rajoituksia vastaan. Päästökaupan vähentämistä kannattavat yhtä paljon korkeimmin koulutetut, opistotason tai muun toisen asteen suorittaneet, ylioppilaat ja matalimmin koulutetut, kun taas ammattikoulun ja ammattikorkeakoulun suorittaneet vastustavat rajoituksia eniten. Tulosten perusteella korkeimmin koulutettujen asenteet ovat myönteisimpiä sekä yleisten kestävien kulutusasenteiden että poliittisen ohjaamisen asenteiden suhteen. Aikaisemmissa tutkimuksissa eroja on selitetty kulttuurisella pääomalla sekä pohdittu, missä määrin vastuullisissa kulutusasenteissa on kyse yleisesti hyväksytyjen asenteiden esilletuomisesta (esim. Kujanen ym. 2014).

Poliittisen puolueen vaikutuksesta yleisiin kestäviin kulutusasenteisiin on tehty vain vähän tutkimusta Suomessa. Tämä tutkimus osoittaa, että se, minkä puolueen kannattajaksi kokee kuuluvansa, vaikuttaa siihen, ovatko yleiset kestävät kulutusasenteet ja asenteet kestävyyttä edistäviin politiikkatoimiin myönteisiä vai kielteisiä. Vastuullisuuden suosimisessa ja ympäristöystävällisessä käyttäytymisessä puolueista erottuivat etenkin vihreitä, vasemmistoliittoa ja perussuomalaisia kannattavat suomalaiset. Vihreiden ja vasemmistoliiton kannatuksen yhteys asenteisiin on myönteisin, kun taas perussuomalaisten kannattajien asenteet ovat kielteisimpiä. Näyttäisikin siltä, että poliittisen kannan vaikutus on linjassa puolueiden ilmastopoliittisten tavoitteiden kanssa ja näin se heijastuu myös kulutusasenteisiin.

Eniten kivihiilen energiakäytön rajoituksia, metsähakkuiden ja naudanlihatuotannon rajoituksia, hiilidioksidipäästöjen rajoituksia sekä päästökaupan vähentämistä kannattavat ne, jotka kokevat vihreän puolueen itselleen tärkeimmäksi. Toiseksi eniten toimia kannattavat vasemmistoliiton kannattajat lukuun ottamatta päästökaupan vähentämistä. Heidän poliittiset puolueohjelmansa painottavat eniten kunnianhimoista ilmastopoliittikkaa (Ilmastobarometri 2019). Selkeimmin poliittisia toimia vastustavat ne, jotka kokevat perussuomalaiset itselleen tärkeäksi puolueeksi. Ilmastobarometri (2019) osoittaa samansuuntaisia tuloksia. Etenkin metsähakkuiden ja naudanlihatuotannon rajoituksissa suomalaisten asenteet heijastelevat eri puolueiden poliittisia linjauksia, minkä takia asenteet eroavat eri puolueita kannattavien välillä. Tämä näkyy siten, että perussuomalaisten lisäksi myös keskustan, kristillisdemokraattien ja kokoomuksen kannattajiksi itsensä kokevat vastustavat rajoituksia. Metsähakkuiden ja naudanlihatuotannon rajoituksissa puolueen vaikutus osoittautuu siis hyvin merkittäväksi tekijäksi, sillä se jakaa mielipiteitä eri

puolueiden kesken. Puolueen kannatuksen vaikutus näkyy myös asenteissa päästökaupan vähentämiseen. Vihreät kannattavat päästökaupan vähentämistä eniten. Perussuomalaiset ja ”muut puolueet” sen sijaan vastustavat päästökauppaa koskevia toimia.

Mielenkiintoista tuloksissa on se, että suomalaisten yleiset kestävät kulutusasenteet ovat osittain ristiriidassa poliittisen ohjaamisen asenteiden kanssa. Kuluttajat siis saattavat vastata jonkin verran eri tavalla yleisiin kestäviin kulutusasenteisiin kuin poliittista ohjaamista edistäviin politiikkatoimiin. Naiset suosivat vastuullisuutta enemmän, mutta kivihiilen energiakäytön rajoituksia naiset kannattavat miehiä vähemmän. Ympäristöystävälliseen käyttäytymiseen ja päästökaupan rajoituksiin naiset ja miehet asennoituvat kuitenkin melko samalla tavalla. Toisaalta naiset kannattavat miehiä enemmän metsähakkuiden ja naudanlihatuotannon sekä hiilidioksidipäästöjen rajoituksia, joten näiltä osin vastaukset ovat yhteneväisiä vastuullisuuden suosimisen kanssa. Toisaalta taas kaupunkilaiset ja maaseudulla asuvat ovat yhtä mieltä yleisistä kestävästä kulutusasenteista, mutta maaseudulla asuvat vastustavat poliittisia toimia selkeästi kaupunkilaisia ja taajamassa asuvia enemmän. Toisaalta eroja selittää todennäköisesti se, että useat poliittiset toimet kohdistetaan maaseudulle. Lisäksi alemman koulutustason suorittaneet ovat selkeästi kielteisimpiä yleisiä kestäviä kulutusasenteita kohtaan, mutta poliittisten toimien osalta asenne-erot ammattikoulun, opistotason ja ammattikorkeakoulun välillä vaihtelevat enemmän.

Vaikuttaisi siltä, että tulokset tukevat aikaisempaa tutkimusta siitä, että mitä yleisemmällä tasolla kestävyuden edistämisestä puhutaan, sitä valmiimpia suomalaiset ovat muutoksiin (esim. Pitkänen & Westinen 2017). Suomalaisten kulutusasenteissa on havaittavissa Huttusen ja Aution (2010) esittämä ekologinen kulutuseetos, sillä yleisesti suomalaiset tukevat kestäväää kulutusta. Toisaalta taas kestävä kulutus tarkoittaa erilaisia asioita ihmisille, ja kuluttajat antavat erilaisen painoarvon eri toiminnalle (ks. Moisander 2007). Sillä taas voi olla vaikutusta siihen, mitä suomalaiset pitävät tärkeimpinä kestävyyttä edistävissä poliittisissa toimissa. Näihin asenteisiin vaikuttavat erilaiset sosiodemografiset tekijät.

7 POHDINTA

Tämä maisterintutkielma käsitteli suomalaisten kestäviä kulutusasenteita. Kestävä kulutus tuntui mielekkäältä tutkielman aiheelta, sillä ylikulutuksen negatiivisista vaikutuksista on keskusteltu viime vuosina paljon. Yksittäisen kuluttajan rooli kestävästä kulutuksesta edistäjänä korostuu yhä enemmän kuluttaja- ja ympäristöpolitiikassa, vaikka toisaalta kuluttajan asenteita ja käyttäytymistä on kuvattu ristiriitaisiksi. Keskustelu siitä, kenen vastuulla kestävyys edistämisen on, herättää erilaisia mielipiteitä. Tästä syystä koin kestävien kulutusasenteiden tutkimisen ajankohtaisena.

Kestävien kulutusasenteiden tarkastelu osoittaa, että kestävä kuluttaminen on monimutkainen ja laaja yhteiskunnallinen kysymys. Tutkimuksessa havaittujen asenteiden perusteella voidaan todeta, että suomalaisten kestävästä kulutuksesta edistävät asenteet eivät muodostu pelkästään yksilöllisistä tekijöistä, vaan asenteiden taustalla vaikuttavat erityisesti poliittinen suuntautuminen, sukupuoli, koulutus, asuinalue ja ikäluokka. Kiinnostavaa on, että mitä yleisemmällä tasolla kestävydestä puhutaan, sitä yhteneväisempiä suomalaisten kestävästä kulutuksesta edistävät asenteet ovat. Kun keskustelu siirtyy kestävyystä edistäviin poliittisiin keinoihin, suomalaisten asenteet eroavat yllättävän paljon sosiodemografisista taustatekijöistä riippuen. On vaikea arvioida, vaikuttavatko puolueiden poliittiset linjaukset suomalaisten asenteisiin kestävyystä edistävästä toimista vai kannattavatko suomalaiset puolueita, joiden kestävyystoimet vastaavat heidän asenteitaan. Poliittisen suuntautumisen yhteydestä kestäviin kulutusasenteisiin on vain vähän tutkimusta Suomessa. Jatkossa olisikin mielenkiintoista tutkia aiheesta enemmän. Sukupuolen yhteys kestäviin kulutusasenteisiin on havaittu useissa tutkimuksissa, joten on kiinnostavaa pohtia, miksi sukupuolen vaikutusta ei tuoda enemmän esille yhteiskunnallisessa keskustelussa. Varsinkin, kun nuoria miehiä kuvataan jopa vastuuttomiksi kuluttajiksi. Tulevaisuudessa voisi tutkia, mikä motivoisi nuoria miehiä kuluttamaan kestävämmän. Toisaalta tämä tutkimus osoittaa myös sen, että miehet ja naiset kannattavat erilaisia politiikkatoimia ja miesten ja naisten välinen asenneero ei ole enää poliittisia toimia tarkasteltaessa kovin selkeä.

Tutkimuksessa analysoitiin kestäviä kulutusasenteita laajasti. Jatkossa kestäviä kulutusasenteita voisi tutkia rajatummin esimerkiksi pelkästään kestävyystä edistäviä politiikkatoimia tutkimalla. Kuten tutkimuksen tuloksista havaitaan, kestävyystä edistävät

poliittiset toimet jakavat suomalaisten mielipiteitä ja olisikin kiinnostavaa tietää tarkemmin, mitä suomalaiset oikeastaan ajattelevat poliittisten toimien vaikutuksista ja minkälaiset syyt vaikuttavat asenteisiin politiikkatoimien vastustamisesta ja kannattamisesta.

On todettava, että malli ei ole täydellinen kestävien kulutusasenteiden kuvaamiseen, sillä validiteettia heikentävät kahden ja kolmen muuttujan asennefaktorit. Tulosten perusteella ympäristöystävälliseen käyttäytymiseen liittyvät asenteet poikkeavat jonkin verran aikaisemmista tutkimustuloksista, joten on syytä pohtia, onko valituilla muuttujilla saavutettu kattava kuva tutkittavasta ilmiöstä. Myös päästökaupan vähentämistä kuvaavia muuttujia on vähän, joten tuloksia voidaan tulkita suuntaa antavina. Asennefaktoreiden lisäksi validiteettia heikentää tulojen vaikutus, sillä tässä tutkielmassa väestöstä poikkeavia kuukausituloja ei karsittu pois. Näiden tekijöiden vaikutukset huomioiden tulokset paljastavat silti mielenkiintoisia yhteyksiä eri asennemuuttujien ja sosiodemografisten taustatekijöiden välillä, mitä voidaan tutkia lisää jatkossa.

On monimutkainen kysymys, kenen vastuulla kestävä kuluttaminen lopulta. Shoven (2010) mukaan kuluttajien asettaminen keskiöön globaalien ongelmien ratkaisijana ja vastuunkantajana saattaa kaventaa näkemystä sosiaalisesta maailmasta. Huolena on, että yksilön toiminta ja sosiaalinen muutos nähdään suoraviivaisena jättäen huomiotta asenteisiin ja toimintaan liittyvät epäloogisuudet. Yhä yksilökeskeisempi politiikka saattaa olla kestävä kulutuksen kannalta ongelmallista, sillä sen seuraukset ovat epävarmoja (Middlemiss 2014, 330). Kuluttajien käsitykset kestävydestä voivat vaihdella ja yksilöt saattavat kokea erilaiset toimet merkityksellisinä ja tarpeellisina. Epävarmaa on myös se, toteutuvatko kuluttajien asenteet käytännössä.

Toisaalta kuluttajan roolia ei voida ulkoistaa kokonaan. Kuluttajien asenteilla on merkitystä siihen, mitä yritykset tarjoavat ja yritysten sitoutuminen kestävämpään toimintaan saattaa olla yhteydessä kuluttajien kysyntään (ks. Evans ym. 2017). Yksilön vastuun lisäksi tarvitaan uusia yhteiskunnallisia innovaatioita, joissa kestävämpien teknologioiden, rutiinien, käytäntöjen, markkinoiden, tietotaidon ja kuluttajien odotusten järjestelmät vallitsevat kaikilla arjen osa-alueilla (ks. Shove 2010). Vastuuta kestävämmästä yhteiskunnasta ei siis voitaisi jättää yksilön vastuulle, vaan muutosta tarvitaan koko yhteiskunnan tasolla ja poliittisilla linjauksilla. Evans ym. (2017) ehdottavatkin, että huomio

tulisi kohdistaa kuluttajan kuvaan ja erityisesti tapoihin, joilla kuluttajan diskurssia konstruoidaan, mobilisoidaan ja käytetään luomaan suhteita eri kollektiivisten toimijoiden ja ryhmien välille. Pelkän aktiivisen ostosten tekijän sijaan, kuluttajan paikka voitaisiin sijoittaa uudelleen (Evans ym. 2017, 3, 14).

LÄHDELUETTELO

Aineisto

Suomi - kulutus ja elämäntapa 1999–2019. Turun ja Jyväskylän yliopisto.

Lähteet

Ajzen, Icek (1991): The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179–211. Saatavilla <[https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)>, luettu 27.5.2020.

Alkula, Tapani, Pöntinen, Seppo ja Ylöstalo, Pekka (2002): *Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät*. Juva: WSOY

Assadourian, Erik: Kestävä elämäntapa. Teoksessa: Assadourian, Erik ja Prugh, Tom (toim.): *Maaailman Tila 2013*. Vantaa 2013: Gaudeamus, 113–123.

Autio, Minna, Heinonen, Visa ja Huttunen, Kaisa: Tasa-arvo, liberalismi ja kestävä kehitys Suomen kuluttajapoliittisissa ohjelmissa. Teoksessa Lammi, Minna, Mäkelä, Johanna ja Varjonen, Johanna (toim.): *Kulutuksen politiikat arjen muovaajana*. Kuluttajatutkimuskeskuksen vuosikirja 2008, Helsinki 2008, 46–65.

Autio, Minna, Huttunen, Kaisa ja Puhakka, Elina: Keskiluokkainen ja ekonomistinen eetos kulutuskerronnassa: Ansaittua ja laskelmoitua hedonismia. Teoksessa: Lammi, Minna, Peura-Kapanen, Liisa ja Timonen, Päivi (toim.): *Kulutuksen määrät ja tyylit talouden muutoksissa*. Kuluttajatutkimuskeskuksen vuosikirja 2010, Helsinki 2010, 95–115.

Autio, Minna ja Wilska, Terhi-Anna (2003): Vihertävät tytöt ja vastuuttomat pojat - nuorten kuluttajien ympäristöasenteet. *Nuorisotutkimus* 21:2, 3–18. Saatavilla <<http://hdl.handle.net/10138/33879>>, luettu 18.2.2020.

Bamberg, Sebastian, Ajzen, Icek ja Schmidt, Peter (2003): Choice of Travel Mode in the Theory of Planned Behavior: The Roles of Past Behavior, Habit, and Reasoned Action. *Basic and applied social psychology*, 25:3, 175–187. Saatavilla <https://doi.org/10.1207/S15324834BASP2503_01>, luettu 27.2.2020.

Barnett, Clive, Cloke, Paul, Clarke, Nick ja Malpass, Alice (2011): *The Political Rationalities of Ethical Consumption*. New Jersey: John Wiley & Sons, Incorporated.

Bauman, Zygmunt (1996): *Postmodernin lumo*. Tampere: Vastapaino

Bauman, Zygmunt (2007): *Consuming life*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, Pierre (1984): *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press. (alkup. 1979)

Bloodhart, Brittany ja Swim, Janet (2020): Sustainability and Consumption: What Is Gender Got to Do with It? *Journal of Social Issues*, 76:1, 1–13. Saatavilla <10.1111/josi.12370> luettu 13.4.2021.

Brough, Aaron, Wilkie, James, Ma, JingJing, Isaac, Marhew ja Gal, David (2016): Is Eco-Friendly Unmanly? The Green-Feminine Stereotype and Its Effect on Sustainable Consumption. *Journal of Consumer Research*, 43:4, 567–582. Saatavilla <DOI:10.1093/jcr/ucw044> luettu 16.4.2021.

Campbell, Colin (1987): *The romantic ethic and the spirit of modern consumerism*. Oxford: Basil Blackwell.

Carolan, Michael (2004): Ecological Modernization Theory: What About Consumption? *Society & Natural Resources*, 17:3, 247–260. Saatavilla <<https://doi.org/10.1080/0894120490270294>>, luettu 15.1.2020.

Chen, Mei-Fang ja Tung, Pei-Ju (2014): Developing an extended Theory of Planned Behavior model to predict consumers' intention to visit green hotels. *International Journal*

of Hospitality Management 36, 221–230. Saatavilla <<https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2013.09.006>>, luettu 12.5.2020.

Cronberg, Tarja: Kohti kestäväää kuluttamista. Teoksessa: Lammi, Minna, Mäkelä, Johanna ja Varjonen, Johanna (toim.): Kulutuksen politiikat arjen muovaajana. Kuluttajatutkimuskeskuksen vuosikirja 2008, Helsinki 2008, 141–150.

Diamantopoulos, Adamantios, Schlegelmilch, Bodo, Sinkovics, Rudolf ja Bohlen, Greg (2003): Can socio-demographics still play a role in profiling green consumers? A review of the evidence and an empirical investigation. Journal of Business Research, 56: 6, 465–480. Saatavilla <[https://doi.org/10.1016/S0148-2963\(01\)00241-7](https://doi.org/10.1016/S0148-2963(01)00241-7)>, luettu 11.1.2020.

Dufva, Mikko (2020): Megatrendit 2020. Sitran selvityksiä 162. Saatavilla <<https://media.sitra.fi/2019/12/15143428/megatrendit-2020.pdf>>, luettu 16.3.2021.

Dryzek, John (2013): The Politics of the Earth, 2013, Oxford: Oxford university press.

Euroopan unioni. (2019b). Special Eurobarometer 490 Report Climate Change. Saatavilla <https://ec.europa.eu/clima/sites/default/files/support/docs/report_2019_en.pdf>, luettu 3.5.2020.

Evans, David (2018): What is consumption, where has it been going, and does it still matter? The Sociological Review 00(0), 1–19. Saatavilla <<https://doi.org/10.1177/0038026118764028>>, luettu 30.3.2021.

Evans, David, Welch, Daniel & Swaffiel, Joanne (2017): Constructing and mobilizing ‘the consumer’: Responsibility, consumption and the politics of sustainability. Environment and Planning A 0(0), 1–17.

Ewing, Jeffrey (2017): Hollow Ecology: Ecological Modernization Theory and the Death of Nature. Journal of world-system research, 23:1, 126–155. Saatavilla <<https://doi.org/10.5195/jwsr.2017.611>>, luettu 13.3.2020.

Fairbrother, Malcolm, Sevä, Ingemar ja Kulin, Joakim (2019): Political trust and the relationship between climate change beliefs and support for fossil fuel taxes: Evidence from a survey of 23 European countries. *Global Environmental Change* 59, 1–15. Saatavilla <<https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2019.102003>> luettu 15.4.2021.

Giddens, Anthony (1991): *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.

Haanpää, Leena: Vastuullinen kuluttajuus ja ympäristömyötäisyys kulutusasenteissa. Teoksessa Lammi, Minna, Mari Niva ja Johanna Varjonen (toim.): *Kulutuksen liikkeet. Kuluttajatutkimuskeskuksen vuosikirja 2009*, Helsinki 2009, 66–82.

Haanpää, Leena (2007): *The Colour Green. A Structural Approach to the Environment Consumption Nexus*. Sarja A-7:2007: Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja: Turku.

Haanpää, Leena ja Wilska, Terhi-Anna (2009): *Ethics in Family Consumption: A View from Finland*. “Consumer Voice and Representation” Article in proceedings. Consumer09, Edinburgh.

Heinonen, Visa: Introduction: The Formation of the Finnish Type of Consumer Society between the East and West, the 1950s and 1960s. Teoksessa Heinonen, Visa ja Peltonen, Matti (toim.): *Finnish Consumption. An emerging consumer society between East and West*. Finnish Literature Society, Helsinki 2013, 10–37.

Heinonen, Visa ja Autio, Minna: The Finnish consumer mentality and ethos: At the intersection between east and west. Teoksessa Heinonen, Visa ja Matti Peltonen (toim.): *Finnish consumption. An emerging consumer society between east and west*. Finnish Literature Society, Helsinki 2013, 42–85.

Heinonen, Visa: Kulutus ja eettiset kysymykset. Teoksessa: Ahlqvist, Kirsti ja Raijas, Anu (toim.): *Ihanne ja todellisuus. Näkökulmia kulutuksen muutokseen*. Helsinki: Tilastokeskus 2004, 167–194.

Huttunen, Kaisa ja Minna Autio (2010): Consumer ethoses in Finnish consumer life stories – agrarianism, economism and green consumerism. *International journal of consumer studies*, 34:2, 146–152. Saatavilla <<https://doi.org/10.1111/j.1470-6431.2009.00835.x>>, luettu 3.3.2020.

Ilmastobarometri. (2019). Ilmastobarometri 2019: Tulokset. Saatavilla < <https://ym.fi/-/ilmastobarometri-2019-suomalaiset-haluavat-ilmastokriisin-ratkaisut-politiikan-ytimeen>>, luettu 13.1.2020.

Ilmonen, Kaj (2007): Johan on markkinat. Kulutuksen sosiologista tarkastelua. Tampere: Vastapaino.

Inglehart, Ronald (1981): Post-materialism in an environment of insecurity. *American Political Science Review*, 75:4, 880–900. Saatavilla < <https://doi.org/10.2307/1962290>>, luettu 27.5.2021.

Inglehart, Ronald (1997): *Modernization and postmodernization. Cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton: Princeton University Press.

Janhonen, Kristiina, Mattila, Malla, Kouhia, Anna, Autio, Minna ja Narvanen, Elina (2020): Kohti kestäväää kuluttamista: Materiaalitaju kuluttajien ja materiaalien aktiivisen suhteen hahmottajana. *Alue ja ympäristö*, 49:2, 4–21. Saatavilla <<https://doi.org/10.30663/ay.95358>>, luettu 19.3.2020.

Jokivuori, Pertti ja Hietala, Risto (2007): Määrällisiä tarinoita. Monimuuttujamenetelmien käyttö ja tulkinta. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Joronen, Suvi (2009): Arvot vastuullisuuden merkityksellistäjänä arjen kulutustavoissa. *Kulutustutkimus.Nyt*, 2/2009, 52-70. Saatavilla <<http://www.kulutustutkimus.net/nyt/wp-content/uploads/2009/11/5-JoronenKTS2009.pdf>>, luettu 6.5.2021.

Ketokivi, Mikko (2015): *Tilastollinen päättely ja tieteellinen argumentointi*. Helsinki: Gaudeamus

Koiranen, Ilkka, Saarinen, Arttu ja Koivula, Aki (2018): Vihreiden jäsenet ja kannattajat. Tarkastelussa yhteiskunnallinen asema ja suhde muihin puolueisiin. Yhteiskuntapolitiikka, 81:6, 701–710. Saatavilla < <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201704126079>>, luettu 27.3.2021.

Korvaamaton ilmastokampanja (2019): Ovatko puolueet tosissaan 1,5 asteen kanssa? Saatavilla < <https://www.korvaamaton.fi/>> luettu 25.4.2021.

Kotchen, Matthew, Turk, Zachary ja Leiserowitz, Turk (2017): Public willingness to pay for a US carbon tax and preferences for spending the revenue. Public willingness to pay for a US carbon tax and preferences for spending the revenue. Environmental research letters, 12, 1-5. Saatavilla < 10.1088/1748-9326/aa822a> luettu 10.4.2021.

Kujanen, Hanna-Mari, Pekka Räsänen ja Outi Sarpila (2014): Korkeampi koulutus, vihreämpi kuluttaja? Ympäristövastuullisen kulutuksen tunnuspiirteet 1990-luvun lopulta 2010-luvun kynnykselle. Kulutustutkimus.Nyt 8:1, 4–21. Saatavilla <http://www.kulutustutkimus.net/nyt/wp-content/uploads/2014/09/KTS1_2014.pdf>, luettu 27.4. 2021.

Lammi, Minna, Timonen, Päivi ja Manninen, Arto: Uusiutuva järkevä. Teoksessa: Lammi, Minna, Mäkelä, Johanna ja Mustonen, Veera (toim.): Kulutuksen kuvat. Kuluttajatutkimuskeskuksen vuosikirja 2013. Helsinki 2013, 104–119.

Litmanen, Tapio: Riski ympäristösosiologian käsitteenä. Teoksessa: Valkonen (toim.): Ympäristösosiologia. Rovaniemi ja Jyväskylä: SoPhi 2016, 167–182. Saatavilla <<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/50593/978-951-39-6197-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>, luettu 20.4.2021.

Luukkonen, Roosa (2020): Kulutuksen vähentämisen tavat kestävässä kuluttamisessa. Kulutustutkimus.Nyt, 14:1-2, 31-49. Saatavilla <<https://journal.fi/kulutustutkimus/article/view/98490/59854>> luettu 20.3.2020.

Maailma on tänään kuluttanut loppuun uusiutuvat luonnonvarat tältä vuodelta. WWF:n verkkosivut, uutiset ja tiedotteet 29.7.2019. Saatavilla <<https://wwf.fi/uutiset/2019/07/maailma-on-tanaan-kuluttanut-loppuun-uusiutuvat-luonnonvarat-talta-vuodelta/>> luettu 12.10.2020.

McCright A, Aaron ja Dunlap, Riley E (2011): The politicization of climate change and polarization in the american public's views of global warmig, 2001–2010. *The Sociological Quarterly*, 52, 155–194. Saatavilla <<https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.2011.01198.x>>, luettu 10.5.2021.

Middlemiss, Lucie (2014): Individualised or participatory? Exploring late-modern identity and sustainable development. *Environmental politics* 23:6, 929–946. Saatavilla <<https://doi.org/10.1080/09644016.2014.943010>>, luettu 15.3.2020.

Moisander, Johanna (2001): Representation of Green Consumerism: A Constructionist Critique. Helsinki School of Economics and Business Administration. *Acta Universitatis Oeconomicae Helsingiensis A-185*. Saatavilla <<http://urn.fi/URN:ISBN:951-791-602-7>>, luettu 15.5.2020.

Mol, Arthur, Spaargaren, Gert ja Sonnenfeld, David: Ecological modernization theory: where do we stand? Teoksessa: Bemann, Martin, Metzger, Birgit & Von Detten, Roderich (toim.) *Ökologische Modernisierung. Zur Geschichte und Gegenwart eines Konzepts in Umweltpolitik und Sozialwissenschaften*. Frankfurt: Campus Verlag 2014, 35–66.

Mäkelä, Pekka (2013): Johdatus eheyttävään kulutukseen. Jyväskylä: Atena kustannus Oy.

Niemelä-Nyrhinen Seppänen, Janne (2019): Kuvajournalismi ja eettisen kuluttamisen haaste. *Media & viestintä* 42:3, 165–186. Saatavilla <<http://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-201910103784>>, luettu 17.3.2020.

Nissinen, Ari, Lähteenoja, Sari, Alhola, Katariina, Antikainen, Riina, Kaljonen, Minna, Kautto, Petrus, Kuosmanen, Jaakko, Lippo, Antti ja Salo, Marja (2017): Tavoitteista

toiminnaksi - kestävän kulutuksen ja tuotannon visio ja tärkeimmät toimenpiteet. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 31 | 2017.

Norwegian Ministry on Environment: Oslo Roundtable on Sustainable Production and Consumption 1994. Saatavilla < <https://enb.iisd.org/consume/oslo004.html>>, 12.4.2021.

Nummenmaa, Lauri (2007 ja 2009): Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät. Helsinki: Tammi.

Nyrhinen, Jussi ja Wilska, Terhi-Anna (2012): Kohti vastuullista ylellisyyttä? Eettiset ja ekologiset trendit sekä luksuskulutus Suomessa. Kulutustutkimus.Nyt 6:1, 20-41. Saatavilla <http://www.kulutustutkimus.net/nyt/wp-content/uploads/2012/05/Nyrhinen_Wilska_KTS_1_2012.pdf>, luettu 24.2.2020.

Nyrhinen, Jussi, Wilska, Terhi-Anna ja Leppälä, Minna (2011): Tulevaisuuden kuluttaja. Erika 2020- hankkeen aineistonkuvaus ja tutkimusraportti. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu.

Pecoraro, Maria (2016): Eettinen kuluttaminen kulutuskulttuurissa. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.

Pecoraro, Maria (2009): Eettisen kulutuksen monet merkitykset. Kulutustutkimus.Nyt, 1/2009, 1–16. Saatavilla <<http://www.kulutustutkimus.net/nyt/wp-content/uploads/2009/04/1pecoraro1-09.pdf>> luettu 21.2.2020.

Pitkänen, Ville ja Westinen, Jussi (2017): Suomalaisten asenteet ja aktiivisuus energia-asioissa. E2 tutkimus, Helsinki 2017. Saatavilla <https://energia.fi/files/1684/Suomalaisten_asenteet_ja_aktiivisuus_energia-asioissa.pdf>, luettu 3.4.2021.

Puhakka, Elina (2010): Keskiluokkainen kulutuseetos 1920–1950-luvuilla syntyneiden suomalaisten kulutuskerronnassa. Maisterintutkielma kuluttajaekonomiassa

maatalousmetsätieteiden maisterintutkintoa varten. Pro-gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto.

Räsänen, Pekka (2008): Kulutuksen yksilöllistyminen sosiologisessa tutkimuksessa. Teoksessa: Ahlqvist Kirsti, Anu Rajjas, Adriaan Perrels, Jussi Simpura & Liisa Uusitalo (toim.): Kulutuksen pitkä kaari. Niukkuudesta yksilöllisiin valintoihin. Palmenia HelsinkiUniversity Press, Helsinki, 124–148.

Saari, Hanna, Koivula, Aki, Sivonen, Jukka ja Räsänen, Pekka (2019): Suomi 2019 – kulutus ja elämäntapa: Tutkimusseloste ja koodikirja. Saatavilla <<https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/148680/Suomi2019raportti.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>, luettu 31.1.2021.

Sassatelli, Roberta (2007): Consumer culture: History, theory and politics. London: Sage Publications.

Shwom, Rachael, Bidwell, David, Dan, Amy ja Dietz, Thomas. (2010). Understanding U.S. public support for domestic climate change policies. *Global Environmental Change*, 20:3, 472–482. Saatavilla, <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2010.02.003>> luettu 15.4.2021.

Southerton, Dale (2012): Habits, routines and temporalities of consumption: From individual behaviours to the reproduction of everyday practices. *Time & Society* 22:3, 335–355. Saatavilla < <https://doi.org/10.1177/0961463X12464228>>, luettu 15.3.2021.

Spaargaren, Gert (2000): Ecological modernization theory and domestic consumption. *Journal of Environmental Policy & Planning* 2:4, 323–335. Saatavilla <<https://doi.org/10.1080/714038564>>, luettu 16.3.2021.

Suuronen, Aleksi, Grönlund, Kimmo ja Sirén, Rasmus: Puolueiden äänestäjät. Teoksessa: Sami, Borg, Kestilä-Kekkonen, Iina ja Wass, Hanna (toim.): Poliitiikan ilmastonmuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019. Oikeusministeriön julkaisuja Selvityksiä ja ohjeita 5/2020, 260–287.

Tilastokeskus. Tilastokeskuksen PxWeb-tietokannat. Saatavilla <<https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/>>, luettu 19.1.2021.

Uusitalo, Liisa: Kulutustutkimuksen ongelmat ja tutkimustapa muuttuvat. Teoksessa: Ahlqvist, Kirsti ja Raijas, Anu (toim.): Ihanne ja todellisuus. Näkökulmia kulutuksen muutokseen. Helsinki: Tilastokeskus 2004, 5–22.

Uusitalo, Liisa (1997): Kuluttajan ympäristöä koskevat valinnat. Liiketaloudellinen aikakauskirja 1: 15–31.

Uusitalo, Outi ja Oksanen, Reetta (2004): Ethical consumerism: a view from Finland, *International journal of consumer studies* 28:3, 214–221. Saatavilla <<https://doi.org/10.1111/j.1470-6431.2003.00339.x>>, luettu 10.3.2020.

Valkonen, Jarno ja Litmanen Tapio: Ympäristö, talous ja kulutus. Teoksessa: Valkonen (toim.): Ympäristösosiologia. Rovaniemi ja Jyväskylä: SoPhi 2016, 143–166. Saatavilla <<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/50593/978-951-39-6197-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>, luettu 5.5.2021.

Valkonen, Jarno ja Saaristo, Kimmo: Ympäristökonfliktit. Teoksessa: Valkonen, Jarno ja Litmanen Tapio: Ympäristö, talous ja kulutus. Teoksessa: Valkonen (toim.): Ympäristösosiologia. Rovaniemi ja Jyväskylä: SoPhi 2016, 101–114. Saatavilla <<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/50593/978-951-39-6197-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>, luettu 5.5.2021.

Valtioneuvosto: Suomella on hyvät mahdollisuudet kestävän kehityksen mukaiseen ekologiseen jälleenrakentamiseen. Strateginen kokonaisuus. Saatavilla <<https://valtioneuvosto.fi/marinin-hallitus/hallitusohjelma/hiilineutraali-ja-luonnon-monimuotoisuuden-turvaava-suomi>>, luettu 14.4.2021.

Wilska, Terhi-Anna: Youth and generations in consumption. Teoksessa Keller, Margit, Bente Halkier, Wilska, Terhi-Anna ja Truninger, Mónica (toim.): *Routledge handbook on consumption*. Routledge, London 2017, 314–325.

Wilska, Terhi-Anna, Jussi Nyrhinen, Outi Uusitalo ja Maria Pecoraro: Suomalaisten kulutustyyylit ja ostoympäristöt. Teoksessa Wilska, Terhi-Anna ja Nyrhinen, Jussi (toim.): Kuluttajat ja tulevaisuuden erikoiskauppa. ERIKA 2020 -hankkeen loppuraportti. Jyväskylä 2013: Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu.

Wilska, Terhi-Anna: Vastuullisuus yksityisen kuluttajan näkökulmasta. Teoksessa Joutsenvirta, Maria, Minna Halme, Mikko Jalas ja Jukka Mäkinen (toim.): Vastuullinen liiketoiminta kansainvälisessä maailmassa. Gaudeamus, Helsinki 2011, 189–207.

Wilska, Terhi-Anna (2002): Me – a consumer? Consumption, identities and lifestyles in today's Finland. Acta Sociologica 45:3, 195–210. Saatavilla <<https://doi.org/10.1177/000169930204500302>>, luettu 14.4.2020.

World Commission on Environment and Development (WCED) Our Common Future. Oxford: Oxford University Press, 1987. Saatavilla <<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>> luettu, 20.4.2021.

Ziegler, Andreas (2017): Political orientation, environmental values, and climate change beliefs and attitudes: An empirical cross country analysis. Energy Economics, 63, 144–153. Saatavilla <<https://doi.org/10.1016/j.eneco.2017.01.022>>, luettu 29.4.2021.